

జీవిత చరిత్ర

గురుదేవ చరిత్రము

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కృష్ణ మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాదే

గురు గౌరమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు పీఠలక్ష్మీంద్ర స్వామి

యోగి పరమహంస

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు శ్రీలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు చక్రవర్తి ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రకేశవర పరమారాధ్య

వందే గురుపరంపరాం...

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్పుకోవటానికి

“నేను” గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020010005249

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or](#)
[Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none"> Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none"> INSA	<ul style="list-style-type: none"> Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	<ul style="list-style-type: none"> Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z					
Author's Last Name																														
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z					
Year																														
1850-1900					1901-1910					1911-1920					1921-1930					1931-1940					1941-1950					1951-
Subject																														
Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...																						
Language																														
Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu																						

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీ

గురు దేవచరిత్రము

సింహపురి

“ సాహిత్యరత్న ”

మోచర్ల రామకృష్ణకవి
ప్రణీతము

ప్రకాశకులు :

జయలక్ష్మి ఆంధ్రుకంపెని

రిజిస్టర్డ్ ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్స్

నెల్లూరు

కృతజ్ఞత.

ఈ గురుదేవ చరిత్రము రచించుటలో నా కీ క్రింది గ్రంథము లుపకరించినవి. ఏతత్కృతి కర్తలకు నాకృతజ్ఞతా పూర్వక నమస్కృతులు.

1. Rabindranath Tagore - By Marjorie Sykes.
2. Rabindranath Tagore
Poet and Dramatist - „ Edward Thompson..
3. Rabindranath Tagore
A Philosophical study „ Vishwanath S.Nara-
vane..
4. Rabindranath Tagore
The poet Laureate of Asia (Ramulu's pamphlet)..
5. Sir Rabindranath Tagore. (Natesan & Co-
Publication)
6. The Golden Book of Tagore.

మో. రా. కృష్ణ

శ్రీ గురు దేవచరిత్రము

ప్రథమోల్లాసము

భారతమాతకు విద్యాగౌరవము కవిత్వకీర్తి ఖండం తరవిస్తారముగా నమకూర్చిన ధీరుల ధామములు దివ్యతీర్థములుగదా! అట్టి పుణ్యమూర్తుల కనేకులకుఁబుట్టినచోటుగా వన్నెకెక్కిన పట్టణము కాళీఘట్టము. అది పురాతనమైన పురవరేణ్యము. గంగాసాగర సంగమస్థానముగాఁ గాళీ దేవతాయతనమునకు నెలకువగా, హూణవాణిజ్యమునకు నిలయమై వెలసిన యా కాళీఘట్టమే రెండుమూడు శతాబ్దలక్రింద ఆంగ్లేయనామ్రూపమున ద్వితీయబృహన్నగరమై విఖ్యాతిఁగాంచెను. రవీంద్రకవీంద్రుని జన్మస్థల మీనగరీలలామమే.

రవీంద్రుఁడు క్రీస్తుశకము పదునెనిమిదివందల యఱువదియొకటవ సంవత్సరమున మేనెల యేడవదినమున జనించెను. అతని తండ్రి దేవేంద్రనాథ తాకూరు. పరమపవిత్రమైన జీవితము గడపిన కతమున దేవేంద్రనాథుని మహర్షియని ప్రజలు వ్యవహరించుచుండిరి. కార్యశూరతకును ధైర్యసాహసములకును దేవేంద్రనాథుఁడు పెట్టిన పేరుగాఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవాఁడు. రాజారామమోహనరాయలు స్థాపించి పోయిన బ్రహ్మసమాజమునకు వ్యాప్తికలిగించిన ప్రజ్ఞశాలి

యాతడే, ఆతని జనకుడు ద్వారకనాథుడు శ్రీమంతులలో సిగబంతియై సకలభోగము లనుభవించినవాడు.

రవీంద్రుడు దేవేంద్రనాథునికిఁ బదునాల్గవబిడ్డ. ఇంతే కాదు: కడగొట్టు కొడుకుగూడ. రవికి బాల్యమునుండియు సౌందర్యము నెడ సౌరభ్యముపట్ల మిక్కిలి మక్కువ. అనుదినము నిదురలేచిన వెంటనే యతడు గునగునఁ దమ యింటి యావరణములోనికిఁ బరుగెత్తి, యందలి చల్లని పిల్ల వాయువులను మధుర పరిమళములను హాయిగా ననుభవించెడివాడు: క్రొవ్వుంచుబొట్టుల ముత్యాల దండలతో మురువులుగుల్కు పచ్చికలపై విచ్చలవిడిగా విహరించెడివాడు. అతనికి వానచినుకులన్నఁ గడుఁబ్రీతి: ఋతువులలో వానకారన్న సంతోషము.

పదునొకటవయేటనే రవి పద్యములు వ్రాయుచుండెడివాడు: వ్రాసి యింటిలోని వారికందఱకు వినిపించుచుండెడివాడు. పెద్ద పెద్ద మాట లుపయోగించుటయే కవిత్వమని భావించుచుండెడివాడు. అతడు పద్యములు వ్రాయువాడనుమాట పాఠశాల ప్రధానోపాధ్యాయుడు విని యొక్కనాడు తనచేరువకా చిన్నవానిఁ బిలువనంపి, 'యేమోయీ, నీవు రేపు బడికి వచ్చునపుడు నేనిప్పుడు నీకుఁజెప్పఁబోవు కథను బద్ధరూపకముగా వ్రాసి తీసికొనిరావలయును' అని యొక్క నీతికథను జెప్పి పంపెను. మఱునాడు రవి గురువు గారు చెప్పినట్లే వ్రాసి తీసికొనివచ్చెను. అయ్యవారు చదువుమని యడుగ రవి చదివి వినిపించెను. గురు వభినందించెను. కాని తోడిబాలకులందఱు నిజముగా నాపద్యముల రవియే

వ్రాహ్మణ్యగలిగెనని నమ్మలేకపోయిరి. ఏదో పుస్తకములూ నుండి దొంగిలించి రవి వ్రాసితెచ్చెనని వారు భావించిరి. ఒకపిల్లవాడు 'రవి యేపుస్తకమునుండి సంగ్రహించినాడో' దానిని నేడెచ్చి చూపఁగల' ననియుఁ బ్రగల్భించి పలికెను. కాని 'తెచ్చి చూపుమని లేచి యడిగినవాఁ డొక్కఁడును లేడు. అడిగినవాడే లేకపోయినప్పుడు, లేని పుస్తకమును దెచ్చి చూపుట యను సంఘటన మింకెట్లు పొసంగును?

నాటక ప్రయోగములు చిన్నతనపు రవిహృదయము నవ్వారిగా నాకర్షించినవి. అతని తోబుట్టువులు మందిరావ రణమున నప్పుడప్పు డేర్పాటు కావించుచుండిన నాటక ములఁ జూచుటకుఁ జిన్నిబిడ్డలను రానీయకుండిరి, కాని వెలు పల నిలువఁబడి రవి లోపలఁ బ్రవర్తిల్లు సంగీతసాహిత్య సంభాషణముల నమితకుతుకముతో విని యానందించు చుండెడివాడు. ఒకనాటిరేయి వారిభవనావరణ ప్రదేశ మున నలదమయంతుల చరితము నాటకముగాఁ బ్రదర్శితము కాఁగా, రవి నిదురింపక పట్టువట్టి మేల్కొనియుండి యంద టితోపాటు నాటకము చూడఁబోయి గాటమైన కుతూహల ముతోఁ గూర్చుండెను. మంచినేర్పుతోఁ దమభూమికల నిర్వహింపఁగలిగిన నటకులకొఱకుఁ బ్రేక్షకులు తమమెప్పు చుప్పటలేకాక రూకపిడికిళ్ళుగూడ రంగభూమిపై గుప్పు టయు జరుగుచుండిన కాలమది. రవియుఁ దన యన్నలిచ్చిన నాణెములు మంచినటకుల పాటలకు మాటలకు మెచ్చి రంగ మునఁ అువ్వినవాడే!

రవీంద్రుని జ్యేష్ఠ సోదరుడు ద్వితీంద్ర నాథుడు వేదాంతి: అంతేకాదు, మంచివచనరచయిత యని పేర్వడ్డవాడు. రెండవయన్న సత్యేంద్రనాథుడు. ఆతడు 'ఇండియను సివిలసర్వీసు' లో నొకపదవి సంపాదించి గలిగిన ప్రథమ భారతీయుడు. ఇంకొకయన్న జ్యోతిరింద్రుడు. ఆతడు చిత్రకారుడు. అతడు సృష్టిచేసిన చిత్రములు నానా దేశములలో వన్నె కెక్కినవి.

జ్యోతిరింద్రుని భార్య రవిపట్ల బహుళవాత్సల్యముఁ జూపి యెంతో కూర్చితో నతని లాలించుటవలన వారిరువురికిఁ బరస్పరాభిమానము వర్ధిల్లెను. ఆమెచేయు బొమ్మ పెండ్లిండ్లలో రవి పాల్గొనుటయు విందులు గుడుచుటయుఁ బలుమాటలు జరుగుచుండెను. అదను మరకెనపుడెల్ల రవి యాటలను మాటలను బాటలను ఆమెవినుర్పించుచుండెడిది; హేళన చేయుచుండెడిది. 'నా తెలివి తేటలింత గొప్పవికదా యని ఉత్తరోత్తరము నేనుగర్వింప కుండుట కీమెవిమర్శయే కారణము. అది నాయభివృద్ధికి నిశ్చేణిక యైనది' అని రవి పెక్కుతూరులు పేర్కొనినాడు.

పండ్రెండవయేట రవికి ఉపనయనము జరిగెను మేళ తాళముల గండర గోళము, చుట్టపక్కముల రాకపోకలు, విందుల సందడి, ద్రవ్యవ్యయము తప్ప ఈ కాలపు వడుగులవలన గలుగులాభము శూన్యము. అట్లుకాక రవికిఁ బితృపాదులుపదేశించిన గాయత్రీమంత్రార్థము మహత్తర ప్రయోజనకారి యయ్యెను. ఉపనయనోత్సవము పూర్తియైన పిమ్మట దేవేంద్రనాథుడు రవిని బిలిచి 'నాయనా నేను బోల్సారు

చూడఁ బోవలసిన పనియున్నది; నావెంట వత్తువా?, యని యడిగెను. రవి హస్తాంతరంగుడయ్యెను. ఇరువురును బయల్దేరిరి. బోల్పూరుచేరిరి. అప్పటికే యచ్చటి ‘శాంతినికేతనము’ స్థాపితమై యుండెను. ఆనెలవున నెలకొన్న యాశ్రమమున వసించుట రవీంద్రుని కెంతో ముచ్చట కౌలెను. పంజరమునుండి విడివడినపిట్ట యేహాయి ననుభవించునో యట్టి యానందము రవీంద్రుఁ డనుభవించెను.

రవీంద్రునికిఁ బితృభక్తి మెండు. శాంతినికేతనపుఁ దోటలో వృక్షముల నీడలఁ దండ్రి యనుదినము ఉషఃకాలమున జపమో తపమో కావించికొనుచుఁ గూర్చుండుట చూచుచుండిన బాలరవీంద్రుని హృదయమున నేవేవో భావపరంపరలు చెలరేగుచుండెడివి. తండ్రిగారు భగవద్భావమునకై యాసీను లగుచుండిన ప్రదేశమున రవీంద్రుడు కొన్నియేండ్లు జరిగినపిమ్మటఁ బితృస్మృతి చిహ్నముగా నొక రమ్యమైన శిలాఫలకము నాటించినాడు. ఆఫలకమున

‘అతఁడె నామనుగడ కగును విశ్రాంతి,

అతఁడె నా మనసున కానంద మగును,

అతఁడే యగును నా యాత్మకుశాంతి.’

అను సర్గముగల మాటలు - దేవేంద్రనాథమహర్షికి భగవంతుని పట్లగల విశ్వాసము తెలియఁజేయు చక్కని పలుకులు రవీంద్రుఁడు చెక్కించినాడు.

తండ్రిగారితో శాంతినికేతనమునఁ గడపినకాలము రవీంద్రుని జీవితములో నొకప్రధాన ఘట్టము. ఆఘట్ట రవీంద్రుని హృదయమున మాసిపోవని పవిత్ర ప్రభావమును

గట్టిగా నెలకొల్పినది. అదియే క్రమక్రమముగాఁ జెంపొందినది.

శాంతినికేతనమునుండి దేవేంద్రనాథుఁడు రవీంద్రునితోఁ గొంతకాల మమృతసరస్సున వసింపఁబోయెను. ఆపురమునందున్నంతకాలము దేవేంద్రనాథుఁడు కుమారద్వితీయుఁడై సిక్కుల దేవాలయముల కీశ్వరోపాసనము నిమిత్తమరుగుచుండెడి వాఁడు. వంగదేశపు నూతనాగతులు తమ దేవళమున కేతెంచుట సిక్కుల కతిసంతోష హేతువాయెను. సిక్కుల దైవోపాసనా విధానములు భగవద్వ్రార్థనా గీతిములు దేవేంద్రనాథుఁడెఱిగి యుండుట వారి కచ్చెరువొద వించెను. ఆ సంగరమున దేవేంద్రనాథుని కచిరకాలములో నెండఱోమిత్రు లేర్పడిరి. అన్యమతావలంబకుల పద్ధతులను మనఃప్రవృత్తులను గౌరవించుట రవీంద్రునికిఁ బితృపాదుల వర్తనమునుండి సంక్రమించినది. తండ్రియలవాటుల వలన రవీంద్రుఁడు భిన్న మతసామరస్యమును సంగ్రహించినాఁడు. వేఱువేఱు మతములవారు దైవప్రార్థనమునకై యొక్కచో నేకీభవింప వచ్చుననియు, ఆయాయి మతములయం దేనిజమున్నదో యే మేలిమికలదో యేతత్సత్య సాధుత్వములలో నందఱును బాల్గొనవచ్చునను విషయము రవీంద్రుని హృదయమునం దుదయించెను.

అమృతసరస్సునఁ గొన్ని మాసములుండి దేవేంద్రనాథుఁడచ్చటినుండి కుమారునివెంటఁగొని హిమాచల ప్రదేశమునఁగల 'డల్ హానీ' కిఁ బోయెను. ఉభయులు నాలుగు మాసము లచ్చట నివసించిరి. యథేచ్ఛముగా నచ్చోటి

వనముల విహరింప రవీంద్రునికి వీలుగలిగెను. సూర్యోదయమునకు ముందే నిదుర లేచి కుమారుడు తండ్రివెంట దూరము నడచివచ్చుట పరిపాటియయ్యెను. ఉదయవేళలఁ గుమారునికిఁ దండ్రి శీతల జలస్నానమే యలవాటు చేయించెను. ఈ యలవాటు కలిమి కారణముగా రవీంద్రుఁడు తాను గొన్నాళ్లకుఁ బాశ్చాత్య దేశముల వసించు టేర్పడినప్పుడు నీతువునసైతము శీతల జలములందే స్నానము చేయఁగలిగెను.

‘డల్ హాసీ’ లో వాసముచేయుకాలమున దేవేంద్రనాథుఁడు కుమారుని కాంగ్లేయ గీర్వాణభాషలలోఁ బ్రతిదినమును బాఠములు చెప్పుచుండెను. దానికిఁదోడు స్వయము నూత్నపాఠములు చదువుకొని యర్థము చేసికొని సారము గ్రహించుటయును రవీంద్రుఁడు తండ్రి శిక్షణమున సాధించెను. కవికులగురువైన కాళిదాసుని మేఘసందేశమును రవీంద్రుఁడు తొలుదొల్తఁ జదివిన దిచ్చోటనే. పల్లీజీవిత సౌభాగ్యము వర్షేందరసౌందర్యము ప్రాచీన రాజాస్థాన రామణీయకము రవీంద్రుఁడు మేఘసందేశమున సందర్శించి యానందించెను. కాళిదాసకవి సౌశబ్ద్యమును రీతి కామనీయకమును రవీంద్రుఁడు హాయిగా ననుభవించెను. ఆ కవిచూడామణి యుపమాలంకారములు రవీంద్రుని బరవశునిఁగావించెను. రవీంద్రునికి కాళిదాసుని రమణీయార్థ ప్రతిపాదకములైన రచనలు కడపటిదనుక కడుంగడుఁ బ్రియములు.

దేవేంద్రమహర్షి రవీంద్రునికి రాత్రివేళల గగనరంగమున రాసులను జూపుచు నక్షత్రసముదయముల గుఱుతులు తెలియఁజేయుచు గ్రహగతులనుగూర్చి ముచ్చటించుచుండెడి

వాడు. చిన్నతనమునుండియు రవీంద్రుడు సభోపేథిని గని యబ్బురపోవుచుండెడివాడు. ఆకసమున నేవో యద్భుతములు రహస్యములు గలవని రవీంద్రుని యూహ. తండ్రి తనకెఱిగించు విషయములన్నియు రవీంద్రుడు వింతగా వినుచుండెడివాడు. బాల్యమునుండియు రవీంద్రునికి నక్షత్ర శాస్త్రమున్న నెంతో యాసక్తి. అంబరము నరసినపుడెల్ల రవీంద్రునికాశ్చర్యము కలిగెడిది. జ్యోతిషమనగా నంకెల గుణకములు తీసివేతలు భాగించుటలుగా రవీంద్రుడు భావింపలేదు. గ్రహముల దృశ్యములు సంచారములు విశ్వ ప్రబంధకవితా మర్మములుగా రవీంద్రుడు తలంచెను. రవీంద్రుని రచనములలో బెక్కుతావులం దీ తలఁపు తిలకింపనగును. పరమాద్భుతముగా సృజింపఁబడిన యీ బ్రహ్మాండమున మానవులమై పుట్టుటయు నీ సృష్టివైభవమునుగని యానందింపఁ గలుటయు స్పష్టమైన యదృష్టముగా మనము సంతసింపవలయునని రవీంద్రుని యభిప్రాయము. రవీంద్రుడు తన కడపటి దినములలో దేటమాటలతో సుఖపుగా బోధపడు సాధురీతిలో సంగ్రహముగా నక్షత్రశాస్త్రసార మనఁదగిన యొక పాత్రము రచించినాడు. అతఁడు తారాపథమును గని యెంత సంబరపడునో పూవులను బుష్పవల్లులను విలోకించి నప్పుడును అంతయానందము నందుచుండును. ఈచిత్రవృత్తి చిన్నప్పటినుండియు రవీంద్రునికిఁ బితృసాన్నిధ్య ప్రబోధముల కలిమిఁ గలిగినదే.

రవీంద్రునికి బడి చదువు పట్టవడలేదు. అందఱు విద్యాధులవలె ననుదినము రవీంద్రుడు పాఠశాలకరిగినవాడు

కాడు. తనయిష్టము బడి యతఁడు కోరినగ్రంథము నింటి పట్టునఁ జదువుకొనుట మేలని తలఁచుచుండెను. ఆయాహితో బడికిఁ బోవకున్నను రవిని మందలించుట యతని తండ్రియు నగ్రజులును మానుకొనిరి. రవి యుపాధ్యాయుఁ డొకఁడతని యభిరుచుల గుఱుతించి చేరబిలిచి, యాంగ్ల నాటకకర్త షేక్స్పియరు రచించిన 'మెక్ బెత్' నాటకము వంగభాషలోని కనువదించి తీసికొనిరమ్మని యాదేశించెను. ఈ యాదేశము ననుసరించి యతఁ డా నాటకము ననువదింపఁ గలిగెను; కాని బడికి స్వస్తిచెప్పెను. పోకపోయినమానె, విద్యాలయముల కరిగి గడించు విజ్ఞానమునకన్న సీతఁ డింటనుండి చేయు సారస్వత పరిశ్రమమే గురుతరముగా నున్నదని విశ్వసించి రవి యన్నలు మిన్నకుండిరి.

రవి పితృపై తామహమందిరమునకు 'జోరసంకో', భవనమని పేరు. అందు రవి కౌమారదశ యానందముతోనే గడచిన దనవచ్చును. ఆయనయన్న ద్విజేంద్రనాథుఁడు పేరు మోసిన వ్యాసరచయిత. ఈ రచయిత చెలిమిఁగోరి యెందఱో యనుదినము వచ్చి పోవుచుందురు. జాములకొలఁది వివిధవిషయములఁగూర్చి చర్చించుచుందురు. ఆ మీమాంసలు రవి కుతూహలముతో వినుచుండెడివాడు. విని తన తెలివి బలిమి వెచ్చించి యాలోచనలకు దిగుచుండెడివాడు. ఈ తెఱఁగున రవి దృష్టి కాలక్రమమున మిక్కిలి విశాలమైనది.

బాల్యమునుండియు రవి గానప్రియుఁడు. అతనియన్న యగు జ్యోతిరింద్రుఁడు 'పియానో' వాయించుటలో దిట్ట.

అయిన 'పియానో' వాయించువేళల రవి చెంతఁ గూర్చుండి వినుచుండెడివాఁడు : క్రొత్త పద్ధతులతోఁ బాడఁదగిన పాటలకుఁ దగినమాటలు కూర్చుండెడివాఁడు. వాద్యనాదములోఁ దన కంతస్వనము మేళవింపఁజేసి పాటలుపాడుట యలవాటుచేసెను. రవి కంతము మధుర గంభీరమైనది. అభ్యాసవశమున నది మఱింత మధురముగాఁ బరిణమించెను. మిత్రులనేకు లీగాన మాలించి యానంద మనుభవింపఁ బ్రతిదినము 'జోరసంకో' భవనమున కరుదెంచుట తఱచుగా జరుగుచుండెను.

రవీంద్రునికి సంగీతప్రియులైన సంగాతకాండ్రు కొందఱేర్పడిరి. వారిలో శ్రీకంఠబాబు, అక్షయచౌదరి యను వారు ముఖ్యులు. ఒకనాఁ డాంగ్లేయరచయిత యగు 'చాటర్ టన్' బాల్యదశలో జరిగినయొక విశేషమునుగూర్చి యక్షయచౌదరి రవీంద్రుని కెఱిగించెను. ప్రాచీనాంగ్లకవిత్వ రీతులఁ దా ననుకరించుచుఁ గొన్ని పద్యములు రచించి యవి పూర్వకవిప్రణీతములనియు నముద్రితములనియు 'చాటర్ టన్' వార్తాపత్రికలోఁ బ్రకటించెను. అపద్యములఁ జదివి యాంగ్లవిద్వాంసులు విమర్శకులు విస్మయమునందిరి ; నిశ్చయముగా నయ్యవి పురాతనసారస్వతఖండములని యబ్బురంపోయిరి : అందలి సారస్వము లెత్తిచూపి నమిత్రులు విమర్శలు ప్రచురించిరి. వారి కన్నుల కాపద్యములలో దోషములే కానరావయ్యెను. ఉన్నవన్నియు గుణములే యయ్యెను. ప్రత్యక్షరమునందును రసము తాండవించుచున్నదని యఖండముగా నాపద్యములను వా రభినందించిరి. ఈయుడంతమును రవీంద్రు

ద్రుఁడు విని వినోదమునకై 'చాటర్ టన్' బాటనే తానొక్క
సారి నడచెను. మధ్యయుగీన మైథిలీ వైష్ణవకవుల కవితా
రీతుల ననుకరించుచు రవీంద్రుఁడు కొన్ని పద్యగుచ్ఛములఁ
గూర్చి 'భానుసింహ' ప్రణీతములుగా 'భారతీ' పత్రికాముఖ
మునఁ బ్రకటించెను. ఒకపుస్తక భాండాగారములోని పురా
తన వాఙ్మయమును శోధించుచోఁ దాళపత్ర సంచయములోఁ
దనకీ 'భానుసింహ' కవితాభాగము లభించెనని రవీంద్రుఁడు
వెల్లడించెను. రవీంద్రుని యనుకరణ ప్రవీణత యఖండమై
యుండిన హేతువున, భానుసింహకవితాఖండములు నిక్క
ముగాఁ బ్రాకృత్యవ్యక్తమైన భ్రమింపఁ దగియుండెను.
భానుసింహుఁడని కవియొక్కఁడు వంగదేశమునం దేనాడో
వర్ధిల్లెననియు నీ పద్యము లాతఁడు రచించెననియు వంగ
భాషావిద్వాంసులు విశ్వసించిరి : భానుసింహ కవిత్వమును
బహుభంగులఁ గొనియాడిరి. వేయేల! నిశితకాంత చటర్జీ
యను పండితుఁడు భానుసింహ ప్రణీతములనుగూర్చి యొక
బృహద్విమర్శ గ్రంథము రచించెను. ఒక జర్మన్విశ్వవిద్యాలయమువా
రాగ్రంథవైశిష్ట్యము నరసి నిశితకాంతునికి
'డాక్టరాఫ్ ఫిలోసఫీ' బిరుదమిచ్చినారట.

అప్పటికాలమున గొప్పగ్రంథకర్తగా మెప్పువడయు
చుండిన బంకించంద్ర చటర్జీ 'వంగదర్శని' యను పత్రికలోఁ
దన కథలు గాథలు ప్రకటించుచుండెడివాఁడు. ఆ కథారచన
ములఁ జదువవలయునను కుతూహలము వంగదేశమునఁగల
యక్షరాస్యుల కందఱకును మెండుగా నుండెడిది. ఆయుబలా
టము రవీంద్రునికిని గాటముగానుండిన కారణమున 'వంగ

దర్శని' వచ్చుటతోడనే యతడు దానింగొని విస్పష్టముగా విస్ఫుటాక్షరముగా నుచ్చైఘ్రిష్టముగాఁ జదివి యందలి సుందర కథా సంవిధానములు సోదరులకు బంధుమిత్ర సందోహములకు వినిపించుచుండెడివాఁడు. తానును మహానందమందు చుండెడివాఁడు.

ఒకప్పుడు రవీంద్రుని యన్న జ్యోతిరింద్రనాథుఁడు 'భారతి' యను పేరఁబరఁగు పత్రికనొకదాని నారంభించెను. ద్విజేంద్రనాథుఁడు దానికి సంపాదకుఁడయ్యెను. తన గద్య పద్య రచనములు ప్రకటించుకొనుటకు రవీంద్రుని కవకాశము లభించెను. 'భానుసింహ' గీతములు ప్రకటితములైనవి భారతీ ముఖముననే. పశ్చిమ ఖండముల నుప్పతిల్లిన వివిధ సారస్వతములనుఁగూర్చి రవీంద్రుఁ డనేకవ్యాసములు భారతిలోఁ బ్రకటించెను. ప్రపంచ వాఙ్మయమునం దెందఱెందఱో కవివరేణ్యులు విరచించిన కృతుల సారము దుచిచూచి రస ఛిమర్చన మొనరించి రవీంద్రుఁ డుపజ్ఞవెలయించి సారస్వత శుమీక్షలు వెల్వరించెను. జ్యోతిరింద్రప్రణీతములైన రూపకములు ప్రయోగించుపట్ల రవీంద్రుఁ డెన్నేసారులు ముఖ్య భూమికలు నిర్వహించెను. 'శాంతినికేతన' విద్యార్థులు నాట్యకుశలు అగుటకు రవీంద్రుఁ డవకాశములు గల్పించెను. చారికతఁడు నాట్యోపాధ్యాయుఁ డయ్యెను. నాట్యము రవీంద్రుని కాజన్మాంత మభిమానకళ.

తన రెండవ యన్నయగు సత్యేంద్రనాథునివెంట రవీంద్రుఁడు పదునేడవయేట ఇంగ్లండుదేశమున కరిగి యట సోకటిన్నరవత్సర ముండెను; 'లండను' విశ్వవిద్యాలయ

మునం దాంగ్ల సాహిత్యోపన్యాసములు వినెను : ఒకానొక యాంగ్ల కుటుంబముతోఁ గొన్నిమాసములు వసించెను : సుప్రసిద్ధాంగ్ల సారస్వతములో సారతమమైన భాగములు పఠించెను; కాని వైదేశిక విద్యావిధానములకు బద్ధుడై పరిశ్రమించి రవీంద్రుడు డిగ్రీలు సంపాదించినవాడు గాలేదు. ఆంగ్లేయులలో ననేకుల మైత్రిమాత్రము గడింపఁగలిగెను.

స్వదేశముజేరి రవీంద్రుడు గాథమగు పట్టుదలతో గ్రంథ రచనమున మగ్నుడయ్యెను. అచిరకాలములో ‘వాల్మీకి ప్రతిభ’ యను గేయనాటిక యొకటి సంతరించి ప్రకటింపఁ గలిగెను - వాల్మీకి మొదట బోయ మనుగడఁగడపి చోరశిఖామణి యనిపించుకొని కాళికాశక్తి నుపాసించి దైవ సంఘటనమున హృదయపరివర్తము నంది కడపట మహాకవియై రామాయణకావ్యము సృజింపఁగలిగిన గాథను రవీంద్రుడు దృశ్య ప్రబంధము గావించెను. ఒకనాఁడు వాల్మీకి యనుచరులు వనమున నొంటిగాఁదిరుగుచున్న చిన్నదాని నొక్కతెను బంధించి తెచ్చి కాళికి బలియాయ నన్నద్ధులగుదురు. ఆనాఁడదియేమో కాని, యామెమోముఁ గని సంతనే వాల్మీకి మదిలో నక్కటిక ముదయించును. వెంటనే యాపిల్ల నతఁడు విడిచిపెట్టును. ఆ నిముసమునుండి యాతఁడు నెమ్మదిఁ గోలుపోయి, యేమో పోఁగొట్టుకొనినవానివలెఁ బిచ్చిబి కారిచాడ్చున సంచరించును. ఈసరణిఁ దిరుగుచుండువాల్మీకి యొకచో నొకచెట్టుపైఁ గూర్చున్న పిట్ట నొకదానిని గుటివెట్టి తనయనుచరుఁడొక్కఁడు కొట్టిచంపుట చూడఁ దట్టస్థించును. అతని హృదయమున నుప్పుతిల్లిన కరుణ పొంగి యుబికి పొరలి వెల్లివిరియఁగా

నోటి వెంట వెల్వడిన యక్షరములు ఛందోబద్ధములై శ్లోకముగా రూపొందెను. తన యాస్యమునుండి వెడలిన రమ్యాక్షరముల మాధుర్యమునకు వాల్మీకి దా ముగ్ధుడగును. అంతలో నాతనిమ్రోల భగవతి సరస్వతి సాక్షాత్కరించును. 'ఓయీ, నీ యంతరంగమున దయాకాసారము త్రవ్వినదానను నేనే. నాడు నీ యనుచరులకుఁజిక్కిన చిన్నియన్నవనునేనే. ఇదిగో, దీని నీ కిచ్చుచున్నాను. దీనిపై నీ చేయఁగల సాధన మనుపమానమై యనూనఫల మీయఁగలదు. కైకొనుము; ' అని యాతని కుపాయనముగాఁ దన వీణె నొసంగి యాశీర్వదించి సరస్వతి యంతర్ధానమగును. — కథాసంవిధానమిది. రవీంద్రుని నాటికలో నీ యుదంతమంతయు రసవంతముగా నావిష్కృతమైనది. బోయమన్నీని జీవితము, వాని నాయకత్వమున వర్తించు వనచరుల యాటపాటలు వేటలు వినోదములు విహారములు వనదేవతా సంగీతములు నాట్యములు 'వాల్మీకి ప్రతిభ' లో నావిర్భవించినవి. ఈ నాటికలోని రవీంద్రుని సంగీతసృష్టిలో నొక విశిష్టత కలదు. వంగదేశీ యాభిరుచికి విరుద్ధముగానిపద్ధతి ననుసరించి రవీంద్రకవి వాల్మీకిప్రతిభలో విదేశీయగానవిశేషముల సంతర్భూతము గావించినాడు. తా నింగ్లండులో విని యనుభవించిన పాశ్చాత్య సంగీత సారస్యముల నతఁ డీరూపకమునఁ జొన్ని విజాతీయ గానమాధుర్యముతో భారతీయనాటక కళాసౌందర్యమును మేళవింపఁజేసినాడు.

రవీంద్రుడు తన సోదరుడగు జ్యోతిరీంద్రునితోఁ గొన్ని మాసములు చంద్రనగరమున వసించి గంగాతరంగిణి

గమన గాంభీర్యముగని, జాములకొలఁది దాని తటముల విహరించి, తన్మనోన్మత్తఁ దనివిదీఱ జుట్టి యనేక కమనీయ కవితాఖండములు సృజించెను. ఇవే ‡ సంధ్యా సంగీతమను మకుటముతోఁ బ్రకటితమై యతనికి విస్తారమైన యశస్సు చేకూర్చెను. ఈ పాటల సంపుటము ప్రకటితమైన కొన్నిదినముల కొక సంపన్నునియింట పాణిగ్రహణ మొకటి జరిగెను. ఆ పెండ్లికి విద్వాంసులు కవులు కథారచయితలు కళాకోవిదులు పలువురు విచ్చేసిరి. పూజ్యుఁడు సుప్రసిద్ధ కథానిర్మాత శ్రీ బంకించంద్రచటస్త్రి దయచేయుటచూచి పెండ్లిపెద్దలు తద్దయు గౌరవించి యున్నతాననమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి పుష్పమాలఁ గొనివచ్చి కంఠసీమఁగీలించిరి. అత్తటి రవీంద్రుఁడు వివాహమంటపమునం దడుగుపెట్టుట బంకించంద్రుఁడు చూచి చప్పనఁ దన మెడలోని పూలహారముతీసి రవీంద్రుని కంఠము నలంకరింపఁజేసి, 'యిదిగో, ఈ పూలమాల కర్పతగల ప్రతిభాశాలి యీ కవీంద్రుఁడు సుఁదీ, ఈతఁ డిటీపల రచించిన 'సంధ్యాసంగీతము' చదివి మీ రానందింప లేదా?' యని యభినందించి రవీంద్రు నాలింగన మొనరించుకొనెను. వంగకవిసంఘమున రవీంద్రుని కీ రచనమువలన విఖ్యాతి విస్తారమయ్యెను.

రవీంద్రుని కిరువదేండ్లు పూర్తియైన కొంతకాలమున కొకనాటి యుదయమున నొక యదృశ తానుభూతి కలిగెను. ఆనాడు రవీంద్రుఁడు కలకత్తానగరమున నద్దరు వీధిలోఁ దూర్పు చీవర నొక భవనోపరిభాగమునుండి నూర్పుని

యుదయము నరయుచుండెను. ఆకస్మికముగా నతని కన్నులకు విశ్వమంతయుఁ గ్రొత్తరూపముతో దీపించెను. అతని చూపు నావరించియున్న మంచుతెర తొలగింపఁబడినట్లును, జగమంతయు నవతేజస్సుతో వెలుగుచున్నట్లును గోచరించెను. ఏవంకఁగను గొన్నను సౌందర్యతరంగములు చెలరేగుచుండెను, ఆనందలహరులు ప్రవహించుచుండెను. ఆనాటి ప్రొద్దుపొడుపులో నొక దివ్య నవ్యత కలదు. రవీంద్రకవినయనారవిందముల వికసింపఁజేసిన యానాటి యహర్మఖము నిశ్చయముగా సుప్రభాతమే. బహిర్మఖమైయుండిన యతని చూపు నిమిషములో నంతర్మఖమైన యాధ్యాత్మికదృష్టిగా మార్పునందెను. అతనికిఁ గనఁబడు సామాన్యవస్తువులన్నియు నవినదృశ్యములయ్యెను. సమస్త చరాచరములయందును రవీంద్రునికి సదాతనమైన రామణీయకము ప్రతిబింబితమగుచుండెను. విశ్వమంతయు నిత్యమై సత్యమై శివమై సుందరమై చూపఁజెను. ఈ భవ్యానుభవము నందినపిమ్మట రవీంద్రుడును నూతన పురుషుడయ్యెను. అట్టి రవీంద్రుని సన్నిధికతని పూర్వపరిచితుఁ డొకఁడు విచ్చేసెను. ఈ పరిచిత పూర్వుని ప్రవృత్తి రవీంద్రునికి నచ్చినది కాదు. అతఁ డెప్పుడు వచ్చినను రవీంద్రుడు సహించెడువాఁడుకాదు. ఆనాడట్లు కాక రవీంద్రుఁ డానందముతో వానికి స్వాగతముచెప్పి కుశల ప్రశ్నములడిగి వీడ్కొలిపెను.

సవ్యానుభూతిగనిన యానాడు రవీంద్రుడు 'నిర్భర స్వప్న భంగము' అను హృద్యపద్యావళి రచించెను. దాని సారాంశ మిది:— హిమానీబంధనాలయమున నిర్బంధితమైన

యొక నిర్ఘోషము సూర్యకిరణ ప్రసారమున బంధములఁ బటా పంచలు గావించుకొని ప్రచండవేగముతో వెల్వడి, మహా ప్రోతస్థినిగాఁ బ్రవహించి యనంతసాగరమున లీనమైపోయినది. చిరకాలనిర్బంధమునఁ బరవశమైయుండిన తోయ సమూహము బయల్వెడలి పరమానందభరమునఁ జరంగ పరంపరలుగాఁ బరిణమించి పరువులెత్తుటను రవీంద్రుఁడు సుమనోమనోహరముగా వర్ణించినాఁడు. పరవశ్యతలోని పంచకరపాటులన్నియుఁ బంచ బంగాళముకా, స్వాతంత్ర్యము వలనఁ గలిగిన హర్షము మిన్నముట్ట నిర్ఘోషము కాంక్షించు పరమార్థము సాగరసంగమమే; అభిలషించు పరమాత్మ త్యాగానందమే. స్వైరవిహారమున వర్తించిన తన వారి పూరమును దానై సముద్రుని కర్పించి యీ సెలయేఱు నామరూపములఁ గోలుపోయినదిగదా!

రవీంద్రుని యావలి రచన మొకనాటకము. దాని పేరు “ప్రకృతి నిర్వాతనము”. ఈనాటకమును రవీంద్రుఁడే యాంగ్లభాషలోని కనువదించి ‘సన్న్యాసి’యని దీనికిఁ బేరు పెట్టినాఁడు. ‘విశ్వవిభూతి నాడ్చించుటకు, సృష్టిసౌందర్యము చూపగొనుటకు, సన్న్యాస మక్కలులేదు. మిత్రప్రేమయుఁ బ్రకృతిశోభయు సత్యాన్వేషణకుఁ బ్రతిబంధములుకావు సరికదా, ప్రణయసౌందర్యరమణీయార్థ ప్రతిపాదకమైన భాషలో సత్యదేవతయే స్వయముగా మానవునితో మాటాడును ఇత సన్న్యాసమే!’ అని యీనాటక ముద్బోధించుచున్నది

‘విహికవాంఛలకు నే నతీతుడను. వ్యామోహములు నాకు లేవు. మానవసంఘమున వసించినను నా కిష్టము భయము లేదు. మంచు విరిసిపోయినది. సత్యజ్ఞానసూర్య బింబము స్వయంప్రకాశమై వెల్లుచున్నది. అన్యత ప్రపంచమున విహరించినను దానిమాలిన్యము నన్నంటదు’ అనియొక సన్న్యాసి తన నెల్లవైన గుహను వీడి, జనపదముల సమీపమునకు వచ్చి, యొకదారి చేరువఁ గూరుచుండి, త్రోవఁ బోవువారిని వచ్చువారిని జూచుచుండెను. ఒక చిన్నపిల్ల - వాసంతియనఁ బరఁచునది, ‘నా’ యనఁదగిన వారెవ్వరును లేనిది - మెల్లఁగా దారినిడచుచుండును. మతవ్యవస్థ నతిక్రమించెనని, కులః పారము లుల్లంఘించెనని, యాబాలిక తండ్రిని సంఘము వెల్లిపెట్టినది. అట్టివాని కడుపునఁ బుట్టినదని వాసంతిని వచ్చు వారు పోవువారు తొలఁగిపోమ్మని, చీకొట్టి గద్దించి యీసఁ దించుచుండిరి. ఈస్థితిలోనున్న బాలిక సన్న్యాసినిగని, యతని సమీపించి కుఱంగటఁ గూర్చుండును : కొంతసేపటికి సన్న్యాసి యంతికమున నిదురించును. ఆమెపరిస్థితి నరయు సన్న్యాసి హృదయమునఁ గరుణ యంకురించి క్రమక్రమముగాఁ దీగెసాగి చిగిరించి పూచి ఫలించును. వాసంతి మేల్కొంచును. జడదారి కరతలములు తనచెక్కిళ్ళనొత్తుచు, సమీపమునం దాలంబరహితయై యల్లాడుచున్న వల్లినిజూపి ‘యదిగో, యది నావలెనే యూతలేనిదై చలించుచున్నది. అల్లుకొనుట కెదియేని చెట్టున్న నెంతబాగుండును?’ అని పలుకును. జటి యీమాట విని సంచలితమనస్కుఁ డగును. వల్లికను బెల్లగించి విసరివైచి వాసంతిని దూరము త్రోసి

పుచ్చి సన్న్యాసి బిరబిరఁ బరుగెత్తిపోవును. 'నాయనా, నీవు పోయిన నాప్రాణములు నిలువవు. పోవుచున్నావా?' యని వాసంతి యేడ్చుచున్నను సన్న్యాసి లక్ష్యముచేయక దారిఁ బట్టును.

ఆవలిరంగమున సన్న్యాసి యొక పర్వతప్రధేశమునఁ బ్రకృతి రామణీయక మనుభవించువాఁడుగాఁ బ్రవేశించును. పేలికలుతాలించిన పేదపిల్లయొకతె 'నాయనా. నాయనా,' యని కేకలువేయుచు సన్న్యాసి దృష్టి నాకర్షించును. ఆమె దీనస్వరూపము సన్న్యాసిస్మృతికి వాసంతికను గొనివచ్చును. ఆచిన్నదాని యమాయిక మూర్తిని గని, యాబాల యార్ద్ర కంఠమాలించి సన్న్యాసి యార్ద్ర మనస్కుండగును. తనలోఁ గలిగిన దయ నెదుర్కొనుట కతఁ డీతూరి యత్నింపఁడు.

కడపటిరంగమున సన్న్యాసి తన దండకమండలువుల భగ్నము కావించి జనపదోపాంతమునఁ బాడసూపును. ప్రపంచానుషంగమే నరులకుఁ దరణోపాయమని తాను సాధించిన యీ నవీనమార్గము ఘంటాఘోషముగా మానవ సంఘమునకు భోధించుచు సన్న్యాసి వాసంతి నన్వేషించుచుండును, "నీ మిణుగురుఁ బురుగు దీపమును నమ్మకొని దారి వెదకికొనుచు, వేవెలుగు దీప్తిని, నక్షత్రకాంతిని నిరాకరించిన వెంగలివిరా నీవు! సత్యస్వరూప మెఱుంగఁ జాలిన తత్త్వ మొక్క ప్రేమయే" యని ఘోషించుచు, దారి నడచు వారందఱిని వరుసగా 'మా వాసంతి యెందున్నదో చెప్పుగలరా?' యని యడుగును. ఎట్టకేలకు బదులుమాట

సన్నాసికి వినవచ్చును. ఏమని? “పాపము! వాసంతి చని పోయినది.” అని. ఇది యీ రూపకములోని సంవిధానము.

ఈ దృశ్యకావ్యమును రవీంద్రుడు తనయన్న సత్యేంద్రనాథునితో ‘కార్వారు’ పురమున వసించుకాలమున రచించినాడు. భరతఖండపుఁ బశ్చిమ సముద్రతీరమందున్న ఆయూరి యందమైన వాగర్త రవీంద్రుని హృదయము నాకర్షించినది. అతఁడా నగరమున నెన్నో రీతుల మిత్రులతోఁ బ్రొద్దుపుచ్చెడివాడు. వ్యాయామక్రీడలు వసభోజనములు వెన్నెలవిహారములు వినోదములు సంగీతములు - ఈయన్నిటిలోఁ బాల్గొనుచుండినను రవీంద్రుడు సాహిత్య పరిశ్రమ మొనర్చుచునే యుండినాడు. అతని ‘ప్రకృతినిర్యాతన’ నిర్మాణము జరిగిన దిచ్చోటనే.

శ్రీ

గురుదేవచరిత్రము

ద్వితీయోల్లాసము

తన యిరువదిరెండవయేట రవీంద్రుడు గృహస్థుడయ్యెను. ఆయన సతీమణి మృణాళినీదేవి. వివాహమైన పిమ్మట రవీంద్రుడు పదునైదు వత్సరములపాటు మండలాంతరపర్యటనములు మానుకొని యింటిపట్టుననే వసించెను. పట్టుదలతో సారస్వత పరిశ్రమము కావించెను. ఆయన కిరువది కుమారులు మువ్వరు కుమారికలును జన్మించుటయు సంపూర్ణ సాంసారిక సౌఖ్య మనుభవించుటయు నీ లోన నివ్వటిలెను.

మృణాళినీదేవి తొలికాన్పు మాధవీలత. ఈమె కలిగిన రెండేండ్లకు రవీంద్రుని ప్రథమపుత్రుడు రతీంద్రనాథుడు జన్మించెను. ఆవల-రెండువత్సరములకు రేణుక యను రెండవ కూతురు, పిమ్మట రెండువత్సరములకు మీరా యను మూడవ కుమారియు జన్మించిరి. మఱి రెండేండ్లకు రవీంద్రుని రెండవకొడుకు శరీంద్రుడు జన్మించెను.

ఏ చిన్ని బిడ్డలను జూచినను మిక్కిలి మక్కువతో మెలగు రవీంద్రునికి స్వీయసంతానముపట్ల నిండారిన వాత్సల్యముండుటలో వింతలేదుగదా! బాలకులొకకు రవీంద్రుడెంతో వాఙ్మయము సృజించెను. ఆయన యన్న సత్యం

ద్రుండు నడపుచుండిన 'బాలిక' పత్రికాముఖమున రవి కథలు పద్యములు వ్యాసాదికములు పెక్కు ప్రకటించెను. ఇట్లే భారతి పత్రికయందును బ్రచురించెను. ఈ సారస్వత ప్రచురణము లాతనిపేరు నానాదిశల వ్యాపింపజేసెను. ఆయన కలమునుండి వెలువడిన రచన యేదియైనను విలువగలదని యక్షరాస్యులందఱుఁ గుతూహలముతోఁ జదువుచుండెడివారు.

వంగ దేశమున బ్రాహ్మ సమాజము నెలకొల్పిన వారిలో మహర్షి దేవేంద్రనాథుఁ డొక్కఁడు. ఆతఁ డేశ్వరోపాసకుఁడు. ఆయన యనుయాయులు నట్టివారే. వీరు విగ్రహారాధనమున కీయకొనరు; ప్రాచీన మతాచారములఁ గొన్నింటిని వీరు నిరసించుదురు. బ్రాహ్మసమాజము రవీంద్రుఁడు చిన్నవయస్సులో నుండునాటికి మూడు భిన్నశాఖలుగాఁ జేలియుండెను. ఆ శాఖలలో నాది బ్రాహ్మసమాజమని పిలువఁబడు సంస్థతో దేవేంద్రనాథుని కుటుంబము సంబంధపడియుండెను.

పరిణీతుడైన కొంతకాలమునకు రవీంద్రనాథుఁ డాది బ్రాహ్మసమాజ శాఖకుఁ గార్యద్రష్టయై యెను. ఎన్నో ప్రార్థనా గీతికలు బ్రాహ్మ సమాజమందిర దైవప్రార్థనా సమయముల సభ్యులు గానముచేసికొనుట కనువుగా రచించెను. అనేక పర్యాయములు పరమేశ్వరతత్త్వమునుగూర్చి సమాజ సభ్యుల మ్రోల నుపన్యసించెను. ఈ యుపన్యాసముల మూలమున శ్రోతల హృదయములను రవీంద్రుఁ డుజ్జూత లూఁగించెను. పరమార్థమును గుఱించి రవీంద్రుఁ డొనర్చిన గాఢపరిశ్రమమున కాయుపన్యాసములు నిదర్శనములు.

రవీంద్రుడు దేశభక్తి ప్రపూరితములైన పాటలెన్నియో వ్రాసెను. * 'సోనర్ బంగ్లా' యను రవీంద్రుని పాట బహుళప్రజాదరణమును బడయఁగలిగిన యాకవిరచనములలో నొకటి. ఈ పాటకు వంగదేశమున వెలలేని పలుకుబడి కలదు. ఆపాటలో మాటలకూర్పునేర్పు - అదినడచుదారి - దానితీరు - జానపద గేయధోరణిలో సాగు దాని రాగసరణి - ఇవన్నియు నా గీతికను వంగభాషాయోష కొకనవాలంకారముఁ గావించెను.

బంగాళీభాషకు రవీంద్రుడు చేసిన సేవ యమూల్యము. కడచిన శతాబ్ది కడపటి భాగమున వంగదేశీయులలో గొప్పచదువులు చదివిన పెద్దవారందఱు పురమందిరోపన్యాసవేదికలయందేకాక యింటను బయటను జరుపు సంభాషణములందు సైత మాండ్లయభాషనే వాడుచుండుట పరిపాటి యుయ్యెను. పాఠశాలలయందు పాఠ్యాంశములు విద్యార్థులకింగిలీషుతోనే విషయములు బోధించు చుండిరి. మాతృభాషలో మాటాడుట తమ మహనీయతకు న్యూనతఁ గల్పించునని భావించు వారెందఱో పెద్దవారే యుండ నింగ్లీషు కలాలయములయందు చదువుకొను చిన్నవయసువారి మాట చెప్పవలయునా? తెగులుగా నట్లుకొనుచున్న యీ యల పాటను మాన్పుటకై రవీంద్రుఁ డెంతో పాటుపడెను. ఉపన్యాసము లిచ్చి, వ్యాసములు వ్రాసి మాతృభాషాప్రాధాన్యమునకై వాదించి యుతఁడు తన కాంక్షితము సాధించెను. ఏఁట జరుగు రాజకీయ సభా సమావేశములలో నుపన్య

* 'సోనర్ బంగ్లా' యనఁగా బంగారు బంగాళముని యర్థము.

సింప వలసిన ప్రముఖులు మాతృభాషలో మాటలాడ వలయునని రవీంద్రుడు గట్టిపట్టుపట్టెను. పోరాడెను. ఈ పోరాటము ఫలించుట కైదాటు సంవత్సరములు కావలసి వచ్చెను. కడకు రవీంద్రుడు మాతృభాషకు విజయము సంపాదించఁ గలిగెను. చిన్నబిడ్డలకు బంగాలీభాషలోనే చదువంతయు నేర్పవలసిన ట్లతనికాలములో వంగరాష్ట్రీయ విద్యా పద్ధతులయందు మాడ్చి సిద్ధించుటకు రవీంద్రుడు కారణము.

కలకత్తా విశ్వవిద్యా లయమువారి వాక్షిక స్నాతకోత్సవోపన్యాసము లింగ్లీషు భాషలోఁ బ్రవర్తించుచుండినవి. గాటముగా నాటుకొనిపోయిన యీయలవాటు నున్నూ లించి త్రుంచివైచిన ధీరుడు రవీంద్రుడు. ఒక సంవత్సరము కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయాధికారులు రవీంద్రుని స్నాతకోపన్యాసము నడ్దించిరి. ఇచ్చుట కతఁడంగీకరించెను; మాతృభాషలో నుపన్యసించెను. ఆనాటిమాటలతో రవీంద్రుడు మాతృభాషకుఁ బ్రశస్తి కలిగించి పరభాషకు స్వస్తి చెప్పఁ గలిగినవాడయ్యెను. ఈ చందమున రవీంద్రుని మాతృభాషాప్రీతి వంగదేశీయులనేకాక యన్యరాష్ట్రప్రజలను సైతము విజాతీయభాషాదాస్యమునుండి విడిపించు మూర్ఖమునకు దర్శకమయ్యెను.

రవీంద్రుని వంగభాషారచనములు ప్రాచీనపండితుల యాదరమునకుఁ బాత్రములు కాలేదు. ఆతని వ్రాతలన్నియు వ్యావహారికభాషలో నున్నవి. ఆ వ్రాతలయందు వ్యాకరణ విరుద్ధ ప్రయోగములున్నవి. వ్యావహారికభాష సజీవభాష

యనియు, నట్టిభాషలో గ్రంథములు రచింపవలయుననియు రవీంద్రుని విశ్వాసము. ఆయన రచనములు లలితమైన సులభ శైలిలో సాగినవి. బాలబాలికలకును దేలికగాఁ దెలియఁదగిన రవీంద్రుని గ్రంథములు పెక్కులున్నవని యభిజ్ఞులందురు.

రవీంద్రుఁడు నగరవాసమునేకాక జనపదజీవితమును గూడ రుచిచూచినవాఁడు. ఒరిస్సారాష్ట్రమునఁ బద్మానదీ తీరమున 'షిలీడా' యను జనపద సమీపమున రవీంద్రుని కుటుంబమునకు భూములుండినవి. ఆ పొలముల వ్యవసాయమునుగూర్చిన పెత్తనముచేయవలసినభారము రవీంద్రునిపైఁ బడిన హేతువుచే నాతఁడు కొంతకాలము 'షిలీడా' యందుండి కార్యములు నిర్వహింపఁబోయెను. అచ్చటి జానపదులలో నాతఁడు కాపురముండి వారి కష్ట సుఖములలోఁ బాల్గొనెను. స్వయంకృషిపై నాధారపడి, తమ యాథ్మికత్వమునభివృద్ధి పఱచుకొను తెఱఁగున జీవితపద్ధతుల మార్పుకొనుఁడని రవీంద్రుఁడు పల్లెటూరి జనుల కుద్బోధించెను. తాను దన కన్నులతోఁగన్న జానపదజీవితమును వర్ణించుచు నచ్చోటినుండి మేనగోడలికి వ్రాసిన లేఖలు గ్రంథరూపమునంది ప్రకటితములై నవి. వంగ జీవితదిక్ష్పదర్శన మనఁదగిన యా లేఖాసముదయమునకు రవీంద్ర గ్రంథసంచయమున గణనీయస్థానమున్నది.

రవీంద్రుఁడు జానపదులనడుమ నివసింపఁదొడఁగిన కొంతకాలమునకు 'భారతి' తన సంచారము చాలించెను. 'సాధన' వెల్వడెను. ఇదియొక సారస్వత పత్రిక. రవీంద్రుఁడే దీని నెలకొల్పినవాఁడు. అదిరకాలములో దీనికి భేదప్రతి

వృత్తు విడివిగా లిఖించెను. 'మా చిన్నబాబు' కి అనుపేరుతో రవీంద్రుడు ఊక కథను రచించి ప్రకటించెను. అది కరుణరసప్రపూర్ణమైనది. దాని మూలమున రవికి మితలేని కీర్తి చేకూరెను. రవీంద్రుడు 'మాలిని' యను రూపకమును గూడ 'సాధన' యందే ప్రచురించెను. 'శాపము' 'వీడుకోలు' 'బంగాళుపడవ' మున్నగు రవీంద్రకృతుల యావిష్కృతికిని 'సాధన' యే తొల్ల సాధనమయ్యెను. అతని కావ్యములందగ్రశ్రేణికిఁ జెందిన 'ఊర్వశి' యను పద్యగుచ్ఛముగూడ 'సాధన' ద్వారముననే లోకమున కెక్కినది. పత్రికా ముఖమున నప్పటప్పటికిని బ్రకటితములైన యాతని పద్యములు గ్రంథస్థములై మొట్టమొదట 1896 లో నెలువడెను. ఆవల నాలుగు వత్సరములలో నతని పద్యసముదయము లైదు సంపుటములుగా బయల్పెడలెను. మొదటిది 'కల్పన'; రెండవది 'కథ'; మూడవది 'కాహిని'; నాల్గవది 'క్షణిక'; అయిదవది 'కణిక'. ఈ పద్యపరంపరలయందు రవీంద్రుడు వెల్వరించిన కవిత్వమునకు మహారాష్ట్రుల వీరగాథలు సిక్కుల పరాక్రమ ప్రభావములు వస్తువిశేషములై వన్నె కెక్కినవి.

రవీంద్రుని రచనములను వంగదేశ పురాతన సాహిత్య సంప్రదాయజ్ఞులు విద్వాంసులు మెచ్చుకొనరైరి. అంతేకాదు: హెచ్చుగా నేవగించుకొనిరి. ఆయన వ్రాతలనుండి కొన్ని వాక్యముల నుద్ధరించి విద్యాథులకిచ్చి 'దీనిని దిద్ది నిద్దుప్తమైన బంగాళీభాషలో వ్రాయు' డని యడిగిన విద్యాధికారుల

పరీక్షా ప్రశ్నపత్రము లుండిన వనుట సత్యమేకాని యట్టి శయోక్తి కాదు. కలకత్తా మెట్రికులేషను పరీక్షకు రవీంద్రుని బరీక్షకునిగా నియమించు టుచితమని యెవ్వరో నూచింపఁగా,, వంగవార్తా పత్రికలన్నియు రవీంద్రుఁ డపండితుఁడనియు,, నిర్దుష్టమైన బంగాళీభాష వ్రాయఁజాలనివానికిఁ బరీక్ష కాధికార మిచ్చుటకన్న వేటొక్కపొచ్చేముండునా? యనియు నాక్షేపించినవి. కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షుఁడు పూజ్యుడు సర్ - ఆషుటోష్ ముఖర్జీ యొకతఱి రవీంద్రునికిఁ గ 'గళాప్రపూర్ణి' బిరుదము నీయవలయునని యుపసాదింపఁగా నా విద్యాలయ కార్యనిర్వాహక సభ్యు లందుల కీయఁకొనలేదు. పరాభిప్రాయ వాతావరణ మిట్లున్నను దనమతము మార్పుకొనక, జంకులేని పట్టుదలతో రవీంద్రుఁ డాత్మవిశ్వాసముతో గ్రంథరచనము సాగించినాడు. '† ఋతుపర్యవసానము' 'సతి' 'నరకవాసము' 'కర్ణుడు - కుంతి' మున్నగు కృతులు రచించినాడు; ప్రకటించినాడు; విఖ్యాతినాన్జించినాడు. నిశ్చయముగా రవీంద్రుఁడు ధీరాక్రేసరుఁడు.

---

§ Doctorate of Literature.
† The season's end.

శ్రీ

గురు దేవచరిత్రము

తృతీయోల్లాసము.

రవీంద్రుడు తన నలువడవయేట 'నైవేద్య' మను పేర భగవద్భక్తి పరిపూరితమైన గీతికాగుచ్ఛక మొకటి కూర్చెను. ఒకనాడు నిజశిష్యపాదులసన్నిధి కరిగి, యాగీతి కలలో గొన్నిటిని వారికి జదివి వినిపించెను. వారాపాటలు విని హర్షపులకితాంగులైరి. ఈశ్వర స్వరూపమైన సత్యమును రవీంద్రుడు గ్రహింపఁ గలిగెనని వారు సంతృప్తులైరి.

పూర్వప్రభువులు తమ యాస్థానుల యందు సంగీత సాహిత్యములను గాయక విద్వజ్జన ముఖమున విని మెచ్చి యానందించి కళావిదుల నాదరించి బహుకరించెడివారు గదా! ఈ నాడు దేవేంద్రనాథుడు రవీంద్రుని కవితాగాన మూలించి, 'నైవేద్య' ముద్రణార్థము కావలసిన విత్తము ప్రీతిదత్తముగా నిచ్చెను. దానితో నైవేద్య పద్యావళి ప్రకటితమయ్యెను.

తరువాత నొకనాడు రవీంద్రుడు తండ్రిగారి కడ కరిగి శాంతినికేతనమున విద్యాలయమొకటి నెలకొల్పఁ దనకుఁ గోరిక కలదనియు, దాని కనుమతించుటయేకాక తదుద్యమసాఫల్యమందుమని తన్నాశీర్వాదింపుడనియు వేడి, వారి దీవనతోఁ బాఠశాల ప్రారంభించెను.

రవీంద్రునికి బిడ్డలయెడ మక్కువ మిక్కుటము. అతని సొంత పిల్లల జంజాటమే యెంతోకలదు. దేవుఁడిచ్చిన దేహ

దార్శము బుద్ధిబలము పూర్ణోపయోగమునకుఁ దెచ్చికొని
శీవితము నానందముతోఁ గడపు విధానమును బాలకులకు
బోధింపవలయుననియు నట్టిబోధమును వారికిచ్చు విద్యా
విధానము సాగింపవలయుననియు రవీంద్రుని యుద్దేశము

మొట్టమొదటి సంవత్సరము రవీంద్రుని బడిలోని
విద్యార్థులైదుగురు. క్రమక్రమముగా వారి సంఖ్య వర్ధిల్లి
నది. చిరకాలముగా రవీంద్రుని మదిలో మెదలుచుండిన
ప్రాచీన గురుకులములు తపోవనములు శాంతినికేతన విద్యా
లయ సంస్థాపనమునకు మూలములై యుండవలయును.

శాంతినికేతన విద్యార్థుల హక్కుఖములందు మంగళ
కరమైన సంగీతశ్రవణముతో నిదురమేలుకొందురు ; కర్ణ
రసాయనమైన గాన మాలకించి రేల శయనింతురు. వారి
కొదవునది కమ్మనిపాటల వినుకలికలిమియేకాదు. గాన
కళాభ్యాసభాగ్యముగూడ వారికి విద్యావిధానములోనున్నది.
రవీంద్రుని గీతములు బాలబాలికలు నేర్చుకొని ప్రచారము
నకుఁ దెచ్చిరి. తెలతెలవాఱువేళ వారు ప్రభాతగీతములు
పాడుదురు. ఆయాసమయములకుఁ దగినపాటలు రవీంద్రుఁడు
రచించి పాడి చూపించుచుండ నయ్యవి శాంతినికేతనమున
విద్యార్థుల కుపాదేయము లగుచుండెను. ర వీ ం ద్రు ని
మేనల్లుఁడు 'దినేంద్రనాథుఁ'డీ విద్యాలయమున కెంతేని సేవ
కావించినవాఁడు. ఆతఁడు గొప్ప సంగీతకళాపారీక్షకుఁడని
పేర్వడసినవాఁడు. రవీంద్రగీతములు శ్రద్ధాభక్తులతో విద్యా
ర్థులకు నేర్పినవాఁడు. ఈతని మూలమున రవీంద్రుని కవితా
సువర్ణమునకు సంగీతసౌరభ ముబ్బినది.

ఒక్కొక్క ఋతువు ప్రారంభమైనప్పుడు దాని రాక నుచితసంరంభముతో మన్నింపవలయునని రవీంద్రుడు విద్యార్థుల కుపదేశించెను. ఈ యాదేశము నొదలఁదాల్చి విద్యార్థులు తమ నికేతనమున వసంతోత్సవము నేఁటేట జరుపుచుండిరి. అట్లే వర్షాగమమున శరదారంభమున వారి పండుగలు ప్రవర్తిల్లుచుండినవి. ఆయా పండువులలోఁ బ్రదర్శింపఁబడుట కనువైన నాటకములను రవీంద్రుడు రచించుటయు నవి శాంతినికేతనమునఁ బ్రయుక్తము లగుటయు జరుగుచుండెను. 'శారదోత్సవము' 'ఫల్గుని' 'వసంతనాటిక' యను నీరూపకత్రయము రవీంద్రకవి రచించి శాంతినికేతన విద్యార్థి నటబృందముచేఁ బ్రయోగింపఁ జేసినదే. నాటక ప్రయోగములలో విద్యార్థులు పాల్గొనుటవలన వారికి విశిష్టమైన విజ్ఞానము చేకూరునని రవీంద్రుని విశ్వాసము. ప్రతి వత్సరాంతమునను శాంతినికేతన విద్యార్థులు రవీంద్రుని రూపకములలో నొక్కొక్కటి ప్రయోగించుటతో నాయేటి విద్యాక్రమము పూర్తి చేయుచుండిరి.

రవీంద్రుడు తన విద్యా ప్రచార పద్ధతులు గ్రహించిన యువకులను శాంతి నికేతనమునం దధ్యాపకులుగా నియమించి యాసంస్థ క్రమాభివృద్ధికి వచ్చుమార్గముల ననవరత మన్వేషించు చుండెను. శాంతినికేతనమునఁ జరుపులు గజపుశురువులు. నేర్చుకొను శిష్యులు కలసిమెలసి యొకకుటుంబములోనివారుగా మెలఁగు మెలపును రవీంద్రుడు పెంపొందించెను. ఆతఁడును బిడ్డలతో, నెంతో చనవుతో సంచరించుచు, వారి యాటపాటలలోఁ బాల్గొనుచుండెను. వీలుపడు

నప్పుడెల్ల గురువులు వృక్షచ్ఛాయలలో శిష్యులకుఁ జను
వులు చెప్పచుండిరి. శిష్యులు తమశీలమును రక్షించుకొనుచు,
నుచిత స్వాతంత్ర్య మనుభవించుచుండిరి; తా మొక సమాజ
మేర్పఱచుకొని సంఘీభావము కుదుర్చుకొనుచుండిరి. తమ
సమాజసభ్యుల వర్తనమును దిద్దుకొనుట కావశ్యకములైన
కట్టుబాటులు తామే గట్టిచేసికొనుచుండిరి. ఆశ్రమపారి
శుధ్యము పోషించు భారము విద్యార్థులదే. వ్యాయామ
క్రీడలు వినోదములు జరుపుకొను బాధ్యత్యము వారిదే.
ఆశ్రమమున కతిథులుగాని యభ్యాసకులుగాని వచ్చినప్పుడు
వారి సౌకర్యముల నరయుటయు విద్యార్థుల విధియే. సమాజ
సభ్యులైన యొకవిద్యార్థి సంఘనిబంధనము బుల్లంఘించి
నప్పుడు వాని శిక్షింప వలయునా? దండింపవలయునేని వాని
నేవిధముగా దండింపవలయును? ఏశిక్ష విధింపవలయును?
అనువివరములు నిర్ణయింప వలసినపనిగూడ విద్యార్థి సంఘ
సభ్యులదే. వారివిద్యావిధాన మిట్టిది. ప్రజాస్వామ్య ప్రభు
త్వములోఁగల కష్టసుఖములు లాభాలాభములు మంచి
చెడ్డలు యువకులు గ్రహించి గుణపాఠములు నేర్చుకొను
టకు శాంతినికేతనములో నిట్టి సదుపాయములు కలవు.

తాను విదేశముల కరిగి చూడఁగలిగిన విద్యాసంస్థల
పరిపాలనము ననుసరించి రవీంద్రుఁడు శాంతినికేతనమునఁ
గొన్ని క్రొత్తయేర్పాటులు చేసెను. పోకిరి పిల్లలని పేరు
పడినవారు పోలీసులచిట్టాల కెక్కినవారు బాగుపడుటకెట్టి
పాఠశాల లుద్దేశింపఁబడినవో యట్టివెన్నో రవీంద్రుఁడు కని
వచ్చిన వాడగుటచేత, నేతద్విజ్ఞానము నుపయోగించి

యతఁడు శాంతినికేతన విద్యాలయము నడపెను. దుష్టులనియుఁ
దెలివిమాలిన బాలురనియు దూరీకరింపఁబడుచుండిన యువకు
లందఱో శాంతినికేతనస్థులై సాధువులు సుగుణులు వివేక
వంతులుగా జనాదరణమునకుఁ బొత్తులై తమకుఁదా ముప
యోగపడి లోకమున కుపకారకులైరి.

శాంతినికేతనవాసు లహింసావ్రతులు కావలయుననుట
రవీంద్రుని ప్రథమాశయము. సర్వభూతములందును దయ
గలిగి వర్తించుట శాంతినికేతన విద్యార్థులు నేర్చుకొనిన
మొదటిపాఠము. పెద్దలపట్ల భక్తి నెఱపుట వారి కక్షరాభ్యాస
ముతో నలవాటయ్యెను. ఏ భాష మాటాడువారినైనను
గౌరవముతోఁజూచి సోదరమర్యాదతో నాదరించుట వారల
వలచుకొనిరి. అనుదినము పదునైదు నిమిషములపాటు
సూర్యోదయ వేళయందును సూర్యాస్తమయసమయము
నను మానముతోఁ గూర్చుండుట రవీంద్రుఁడు విద్యార్థులకు
గఱపెను. పావుగంటసేపు మాటాడకుండఁ గూర్చుండిన
పిదప విద్యార్థులెల్లరును గుమిగూడి యైకకంఠ్యముగా నొక
ప్రార్థనాగీతము. పాడుట శాంతినికేతనపద్ధతియయ్యెను. ఏ
మతియు వారైనను నిరాక్షేపముగా నుచ్చరింపఁదగిన పద
బంధముతో భాసిల్లు గీతిక లల్లి రవీంద్రుఁడు విద్యార్థి ప్రార్థ
నోపయోగమునకై యిచ్చుచుండెడివాఁడు.

విద్యాలయము నెలకొల్పినపిదపఁ గొన్ని సంవత్సరములు
రవీంద్రుఁడు విద్యార్థిజనులనుండి జీతములు వుచ్చుకొనలేదు.
ద్రవ్యములేనిదే పాఠశాలలు నడపు పెట్టివానికేని శక్య
మగునా? రవీంద్రుని యిల్లాలు మృణాళినీదేవి తన యాభర

ణము లమ్మి విత్తమిచ్చినది. పతుల మతి గుర్తించి వర్తించుటయేకదా భారతీయసతుల పరమధర్మము!

1902 లో మృణాళినీదేవి వ్యాధిగ్రస్తయై, రవీంద్రుని దుర్భర దుఃఖిసాగరమున ముంచి పరమపదమునందినది. పట్నీ వియోగమునుగూర్చి రవీంద్రుడు 'స్మరణ' మను గ్రంథ మొకటి రచించినాడు. ఆ రచనము నరయుదుమేని రవీంద్రుని సతీమరణసంతాప మెంత తీవ్రమైయుండినదో గ్రహింపఁ గలుగుదుము. భార్య మరణించినపిమ్మట నచిరకాలమునకే యతని పుత్రికకు-రేణుకకు అస్వస్థత యేర్పడెను. ఆమెకొఱకై రవీంద్రుఁ డెంతో శ్రమించెనుగాని యాతనిశ్రమ ఫలింపలేదు. తల్లి గతించినయాలుమాసములకే రేణుక చనిపోయెను. మఱుసటి వత్సరమున రవీంద్రునికి మఱియొక విపత్తి కలిగెను. ఆతని సఖుడు ప్రేమపాత్రుడు శాంతినికేతన విద్యాలయోపాధ్యాయుడు సతీశచంద్రుడు పరలోకగతుఁ డయ్యెను. సతీశునియెడ రవీంద్రుఁ డత్యంతగౌరవముఁ జూపుచుండెడివాడు. సతీశుడు మహాకవి కాఁగలవాడని రవీంద్రుఁ డాశించియుండెను. కాని దైవము సతీశునిఁ జిన్నవయస్కునఁ గొంపోయినది. సతీశుడు మృతుఁడైన యావలినంపత్సరములో రవీంద్రునిరెండవకుమారుడు శమీంద్రనాథుడు - పదుమూడేండ్లవాడు మృతినందెను. ఇన్నివిపత్తులు - ఒకదానివెంట నొకటి వెన్నంటితఱిమి రవీంద్రుని హృదయమున కాఘాతములు కలిగించెను. కాని జగత్సృష్టియంతయు సత్య సౌందర్య సౌజన్యమయముగానే రవీంద్రుని దృష్టికి గోచరించుచుండెను. ఆయన మహిమ కిదియే బలవన్నిదర్శనముకాదా!

శ్రీ గురుదేవచరిత్రము

తురీయోల్లాసము

రవీంద్రునికిఁ బరోపకార పరాయణత్వము పుట్టుకతోఁ బుట్టినగుణము. 1899 లోఁ గలకత్తా పురమునను దత్తనిసరములను 'స్లేగు' జాడ్యము రేఁగి బహుళసంఖ్యాకుల ప్రాణములు హరించినప్పుడు రవీంద్రుఁడుచేసిన మానవసేవ మఱచిపోరానిది. వెల్లువలు నదుల వఱదలు కాటకములు బంగాళా రాష్ట్రమును బహువిధములఁ బలుమాటులు బాధించుట పరిపాటిగా జరుగు ప్రకృతికార్యము. అట్టి సంకటముల యందల్లాడు తోడిమానవులకు రవీంద్రుఁడు చేతనై నంత సాయము చేయుచునే జీవితము గడపినాడు. 'భీహారు' భూకంపము వలనఁగలిగిన నష్ట మింతింతయని లెక్కింపరానిదిగదా! 'క్వెట్టా' భూకంపము కారణముగాఁ దారసిల్లిన ప్రాణహానిగాని యాస్తిపాస్తుల కమరిన వినాశముగాని గణించుట మనకలవికానిది. ఈ విధములైన తబ్బిబ్బులలో దెబ్బదినినవారికి విధిగాఁ బ్రభుత్వమిచ్చుతోడ్పాటు తోపాటు వెలలేని యుపకార మొనర్చిన యుదారహృదయు లెందఱోకలరు. వదాన్యులకడ కరిగి వారి యీవులు ప్రోవుచేసి, యాపన్నుల కందిచ్చునచ్చరిత్రులు సంఘసేవా దక్షులు కరుణాపరులైన కార్యశూరులుగదా యోమడామరాది దేశోపద్రవఘట్టములలో రాష్ట్ర

రక్షకులు! రవీంద్రుఁ డీపుణ్యాత్ములశ్రేణిలో గణ్యుఁడు. విపన్నుల కీతఁ డీడులేని యూడిగము చేసినాఁడు. ఆర్తుల కృతజ్ఞతకుఁ జాత్రుఁడైనాఁడు.

భారతీయులచే నిర్మితములైన వస్తుజాతములను బహుళ ప్రచారమునకుఁదెచ్చి తన్ములమున స్వదేశ పారిశ్రామికుల జీవనమునకు దోహదము గలిగింప యత్నించిన వారిలో రవీంద్రుఁడు ముఖ్యుఁడు. అతని భాగినీయులు 'కుష్టియా' యనుచోట నొక జనపనార కర్మాగారమును చెఱకు పరంజయంత్రశాలను నెలకొల్పిరి. ఆయన మిత్రులు కొందఱు కలకత్తా నగరమున స్వదేశీయవస్తువిక్రయాల యము సాగించిరి. ఈ వస్తు విక్రయ వ్యాపారమునకు రవీంద్రుఁడు పెట్టుబడి పెట్టెను. కొన్నిదినము లీవ్యాపారములు జరిగినవి: కాని దురదృష్టవశమున నివి నష్టముఁదెచ్చినవి. వీని మూలమున రవీంద్రుని మదిలోఁగొంత యశాంతికలిగెను. ఈ నష్టము రాకుండిన శాంతినికేతన విద్యాలయ కార్యక్రమమునకు ద్రవ్యాభావ మొదవియుండదు.

రవీంద్రుఁడు 'భాంజార' మను వార్తాపత్రికకు సంపాదకుఁడై యుండినకాలమున దానియం దొకవ్యాసమువ్రాసి ప్రచురించెను. ఆంగ్లేయుల భరతఖండ పరిపాలనములో సిద్ధమైన యనర్థపరంపరలలో స్వదేశవాణిజ్య వినాశము ప్రధానమైనదని రవీంద్రుఁ డావ్యాసమున నిరూపించెను. స్వదేశ మాండలిక సంస్థానాధీశ్వరులు భారతీయ పరిశ్రమల కాలంబనమిచ్చుట పరమధర్మమని యుపన్యాసము లొసంగి వ్యాసములు ప్రకటించి యతఁడు సాటిలేని దేశసేవ కావించెను.

వంగరాష్ట్ర విభజనము జరిగిన సందర్భమున దేశ భక్తులందఱు ప్రభుత్వచర్యను నిరసించినవారే. ఈ విభాగము మాతృదేశమున కొదవిన యపచారమని వంగ దేశజు లెల్లరును భావించిరి. రాష్ట్రమున నానాస్థలముల సభలు ప్రవర్తిల్లినవి. పరిపాలకులొనర్చిన యీపని యకార్యమని రాష్ట్ర ప్రజలు తమ యభిప్రాయము నిర్భయముగా వెల్లడించిరి. రవీంద్రుడు రాష్ట్రవిభజనమును ఖండించినవారిలో ముఖ్యుడయ్యెను : దేశభక్తి ప్రపూరితములైన గీతములు రాష్ట్ర విభజనఖండనాత్మకమైన గేయములు రచించి ప్రజానీకముచే బాడించెను. వీని మూలమున జనులలో రవీంద్రకృతులకుఁ బలుకుబడి హెచ్చెను. ఉద్రేకము రేకెత్తించు తన జాతీయగీతక లుచ్చైఘ్నముగా నాలపించు వేలకొలది నాగరకజనులను వెంటఁబెట్టుకొని రవీంద్రుఁ డూరేగింపులు జరిపెను. రాష్ట్రవిభజనమును రూపుమాపుటకై పోరునిమిత్తమొక పెద్దసభ నేర్పఱచి యా సమావేశములో రవీంద్రుఁ డేబదివేల రూప్యములు ప్రోవుచేయఁగలిగెను. ఈ ద్రవ్యముతో రవీంద్రుడు పట్టుదలనూని పనిచేసి విభక్తమైన రాష్ట్రము నొకటిచేయవలయునని సంకల్పించెను. భారతీయ సంఘసౌధమును స్థిరమైన పునాదిమీఁద నిర్మింప యత్నించెను : ప్రజానీకము ప్రభుత్వమునకుఁ దోడ్పడని విధానమునకు వ్యాప్తి కలిగించి యీ క్రొత్తదారిఁద్రొక్కి కాంక్షితము సాధింప నుద్యమించెను. ఈ పద్ధతియే పిమ్మట గాంధీమహాత్ముని యసహాయోద్యమముగా జగద్విఖ్యాతమైనది.

రవీంద్రుని యీ మార్గమున నడచుట మందగమన మనియు శీఘ్రుఫలప్రదముకాదనియు దండోపాయ మవలంబించుటయే సత్వర స్వరాజ్యసిద్ధికి దారిచూపుననియు విశ్వసించి యువ లనేకులు విప్లవసమ్మతమైన కూట మొకటి రహస్యముగా నెలకొల్పిరి. దీనికి రవీంద్రుఁ డిష్టపడలేదు. ఈ కారణమున రవీంద్రునియెడ విప్లవపక్షావలంబకుల కభిమాన మభావమగుటేకాక ద్వేషము వర్ధిల్లసాగెను. ఈపరిస్థితులలో రవీంద్రుఁడు రాజకీయరంగమునుండి నిష్క్రమించి శాంతినికే తనముచేరి విద్యావ్యాసంగములో నిమగ్నుడయ్యెను. ఆతని తత్త్వము నవగాహన మొనర్చుకొనలేక పరుషవాక్కులుప యోగించి నిందించిన వారుండిరి. అతఁడు దేశద్రోహియని యు విశ్వాసఘాతుకుఁడనియు దూషించినవారును గలరు. అంతమాత్రమున మహనీయచరిత్రుఁడైన రవీంద్రుని శీలము నకు మాలిన్య మంటునా?

రాజకీయవిషయములలో హిందువులపక్ష మొకటియు మహమ్మదీయులపక్షము మఱియొకటియు బయలుదేలుట రవీంద్రునికి సమ్మతముకాదు. జాతిమతములు పాటింపక భారతీయులందఱు దేశాభ్యుదయమునకై పాటుపడవలయునని రవీంద్రుని యభిప్రాయము. 1908 లో వంగరాష్ట్రీయ రాజకీయ మహాసభ కతఁ డధ్యక్షుఁడై, భిన్నపక్షముల వర్తనము వలన దేశమున కొదవనున్న యనర్థములను మండలీయులకు సూచింపఁగలిగినాఁడు. మాతృభూమికి నిష్కలంకమైన సేవ చేయఁదలంచినవారు పల్లెటూళ్లకరిగి నలుగురైదుగు రొక జట్టుగా నేర్పడి సంఘమున కూడిగముచేయవలయుననియు,

నొక్కొక్క జట్టులో హిందువులేకాక మహమ్మదీయులును గలసిమెలసి పనిచేయనిచోఁ బ్రయోజనములేదనియు, జన పదములందు వసించు హిందువులకును మహమ్మదీయులకును మైత్రి విశ్వాసములు వర్ధిల్లఁజేయుట విధియనియు రవీంద్రుఁడు బోధించెను. తా నేమతమవలంబించినను మనుజుఁడు తోడి మానవులయెడ నవలంబించి యనుష్ఠింపవలసిన ధర్మములు కొన్ని కలవనియు, నవి జనసామాన్యమున కనవరతాచరణీయములనియు రవీంద్రుఁడు హెచ్చరించెను. గాంధిమహాత్ముని యుపదేశములకును రవీంద్రుని సిద్ధాంతములకును ఛేదమిసుమంతయు లేదు. గాంధిమహాత్ముఁడు రంగమునకువచ్చుటకుముందే, రవీంద్రుఁడు చక్కని దారిజూపి భారతీయులకు నిరపాయమైన వర్తనము సూచించినాఁడు.

శ్రీ

గురుదేవచరిత్రము

పంచమోల్లాసము

1908 నుండి రవీంద్రుడు రచించి ప్రకటించిన కవిత్వము త్తమోత్తమ పరిగణనము నందగలిగినది. అతడే బంగాళీ నుండి యాంగ్లమునకుఁ గొన్ని కవితాఖండములను 'గీతాంజలి' యనుపేరుతోఁ బరివర్తించినాడు: 'ప్రాయశ్చిత్తము' అను రూపకమును వెలువరించినాడు. 1910 లో నీరూపకము శాంతినికేతనమున వేలుపుకంటిజన్నముగాఁ బ్రదర్శితమయ్యెను. 1911 లో రవీంద్రుని కేబడవయేడువచ్చెను. ఈ సందర్భముంబురస్కరించుకొని శాంతినికేతనస్థులు రవీంద్రుని జన్మదినోత్సవము సమితోత్సాహముతో జరిపిరి. ఒక్క శాంతినికేతనమునందేకాదు, బంగాళా రాష్ట్రమునందాయన జన్మదినము పండుగదినమయ్యెను. ఆనాఁ డనేకస్థలముల రవీంద్రుని భక్తులు మిత్రులు ఛాత్రులు నిండానిన నెమ్మితోఁ బండుపు గావించుకొని విందులుచేసికొని పాటలు పాడుకొని యతనింగూర్చిన యభినందన కార్యక్రమము ప్రవర్తిల్లజేసిరి: ఆతని రూపచిత్రమునకు మెఱవడులు దీపింపజేసిరి. రవీంద్రుడు వంగరాష్ట్రీయ జాతీయకవి యన్న పేరిన్నిక యానాటికి నిష్పన్నమయ్యెను. 1912 లో బంగాళా రాష్ట్రసారస్వత పరిషత్సభ్యసంఘము కలకత్తా పురమందీర

మున మహాసభలో రవీంద్రునికే బ్రతిష్ఠాపత్రము సమర్పించినది. ఆనాడు విద్యత్పరిషత్తుఖమున వెల్వడిన జయజయ ధ్యానములచే రవీంద్రుడు కవీంద్రుడని నిరూఢమయ్యెను.

ఆవల సచిరకాలమునకుఁ గలకత్తా బ్రహ్మసమాజ మందిరమునఁ జరిగిన మాఘోత్సవ సందర్భమునఁ దన నవీన రచనమైన జాతీయగీతముం బాడి వినిపించి యతఁడు మితిలేని మన్ననఁ బడయఁగలిగెను. నేటి మన జాతీయగీతముగా జగ ద్విఖ్యాతమైన 'జనగణ మన అధినాయక జయహే' యను పలుకులతోఁ బ్రవర్తిల్లుగేయ మిదియే!

1912 మేనెలలో రవీంద్రుడు లండను నగరమునకుఁ బయనమై పోయెను. అప్పటికే యతని కచ్చట మిత్రులుండిరి. వారిలో 'విలియం రాథేన్' పండితుడు ముఖ్యుడు. అతఁడు గొప్ప కలావిడుడు. కొన్ని సంవత్సరములకు ముందు కలకత్తా కతఁడు విచ్చేసినపుడు 'జోరసంకో' భవనమున కరుదెంచి రవీంద్రుని దర్శనము చేసికొనిపోయినవాడు. రవీంద్రుడు లండనులో రాథేన్ పైయిను పండితునిఁ గలసికొనెను. అతఁడు 'మీ రచనముల కాంగ్లభాషాంతరీకరణము లేవేని కలవా?' యని యడిగెను. 'కల' వని రవీంద్రుఁ డతనికి 'గీతాంజలి' యాంగ్ల పరివర్తనముఁ జదివి వినిపించెను. అతఁడు పరమానంద భరితుడయ్యెను. వెంటనే యతఁడు తన కత్యంత మిత్రుడైన మేటికవి 'యీట్సు' పండితుని కడ కరిగి 'గీతాంజలి' జూపెను. యీట్సు మహాశయుడు గీతాంజలి జదివి రవీంద్రుడు విశ్వకవి యని గుఱుతింపఁ గలిగెను.

పిమ్మటఁ గొన్ని దినములకొకనాఁడు రాథెన్స్ పైయిను పండితుఁడు తన బసలో సుప్రసిద్ధాంగ్లేయ రచయితలనందఱ నాహ్వానించి యొక సాహిత్యగోష్ఠి కూర్చెను. సహృదయ బృందమునకు రవీంద్రుని గీతాంజలి యాంగ్లానువాదము 'యూట్యు' పండితుఁడు చక్కఁగాఁ జదివి వినిపించెను. పఠనము ముగిసిన పిదపఁగూడ శ్రోతలు నోరుమెదల్పక యట్లే కూర్చుండియుండిరి. తన రచనము సభాసదులమది కాల్గించుము గొల్పలేదుకాబోలునని రవీంద్రుఁడు శంకించెను. ఆమాట యనుటకన్న అతనిగుండె నీరయ్యెననుట యథార్థమగును. మఱి నిమిసములో శ్రోతల హృదయములు బయల్పడినవి. వారి చిత్తములందు రవీంద్రుని కవిత్వము నెడ వాఁకొనరాని భక్తిప్రపత్తులు రేకెత్తినవి. విఖ్యాత గ్రంథమాలా సంపాదకుఁడు - 'ఎర్నెస్ట్ రైస్' పండితుఁడును, ఢిల్లీ పురి కైస్తవ కలాశాలోపన్యాసకుఁడుగా బహుసంవత్సరములుండిన 'ఫ్రీయర్ ఆండ్రూస్' పండితుఁడును రవీంద్రుని కాదినమునుండి ప్రాణస్నేహితులైరి. పిదప శాంతినికేతన విద్యాలయమునం దుపాధ్యాయుడై 'ఆండ్రూస్' పండితుఁడు చెక్కిండ్లు రవీంద్రుని విద్యాప్రచార విధానములకు సహకార మొనరించెను.

1902 కు మునుపు రవీంద్రుని కింగ్లండు దేశమునఁ బేరు ప్రతిష్ఠలులేవు. 'రాథెన్స్ పైయిను' పండితుఁడు కూర్చిన గోష్ఠి నాటినుండియు రవీంద్రుని కనేక స్థలముల విందులుజరిగెను. ఆయా సమావేశముల కరుదెంచిన విద్వన్ముఖుల క్రొత్త పరిచయము రవీంద్రునికి లభించుచుండెను. 'గీతాంజలి' ప్రక

టితమయ్యెను. ఆంగ్లేయప్రపంచమున దానికి బహుళ ప్రచార మబ్బెను. రవీంద్రుడు మహాకవియేకాదు, బ్రహ్మవేత్తయు నని యింగ్లీషు విద్వాంసులు పలువు రభిప్రాయపడిరి.

రవీంద్రుఁ డావల కొంతకాలమున కమెరికా ఖండమున కరిగి 'చికాగో' నగరమునందును 'హార్వర్డ్' విశ్వవిద్యాలయమునందును భారతీయ ప్రాచీన నాగరికతను గుఱించియు జాతివైషమ్యములనుగూర్చియు మహాపన్యాసము లొసంగెను. ఆ వాఙ్ముఖములన్నియు 'సాధన' యనుపేరుతో గ్రంథాకృతి నొందినవి.

1913 లో రవీంద్రుని సారస్వతప్రశస్తి గుఱుతించి 'స్వీడిష్ట్రప్ట' కార్యనిర్వాహక వర్గమువారు నియమించిన పరీక్షాధికారు లాతనికి 'నోబెల్' బహుమానమిచ్చునట్లు నిర్ణయించిరని వార్తాపత్రికలు ప్రకటించినవి. యూరపుఖండ నివాసికానివాఁ డీ బహుమతి సంతకుముందెవ్వఁడును సంపాదించగలిగినదిలేదు. ఈ మహా బహూకరణమునకు రవీంద్రుడు పాత్రుఁడు కాగలిగినందులకు భారతీయులందఱు పరమానందము నందిరి. ఆ సంవత్సరమే కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమువారు రవీంద్రునికి 'డాక్టర్ ఆఫ్ లిటరేచర్' బిరుదమిచ్చి సన్మానించిరి. పిమ్మట రెండేండ్లకు బ్రిటీషు ప్రభుత్వమువారు రవీంద్రునికి 'నైట్ హుడ్' (knight-hood) ప్రసాదించి తమ యభినందనమునకును బాత్రునిఁగావించిరి. ఇట్టి విశ్వస్త్రుతికి హేతువు గీతాంజలియే.

1916 లో రవీంద్రుఁడు జపానుదీవులు చూచిరాఁబోయెను. జపాను ప్రభుత్వమువారతని కఖండ స్వాగతమిచ్చి

గౌరవించిరి. ఆయననుగూర్చిన యభినందన సభ లనేకములు జరిగెను. ఆయన కవితామహాత్ముని జపాను పండితు లగ్గల మైన పేరిమితో నుగ్గడించిరి. జపానుదేశీయులు సౌందర్య పాసకులు. ఆదేశపు కవులు కళావేత్తలు రవీంద్రునికి మిత్రులైరి. 'టోకియో' విశ్వవిద్యాలయమునఁ బనిచేయు విద్వాంసుల నేకులతో నతనికిఁ బరిచయ మేర్పడెను.

జాతీయతనుగూర్చి రవీంద్రుఁడు 'టోకియో'లోఁ గొన్ని యుపన్యాసము లొసంగెను: జాత్యహంకారము నాతఁడు తీవ్రముగా ఖండించెను. పేదల బాధలను సరకు సేయని ప్రభుత్వవిధానమును విమర్శించెను. తమ దేశము నభివృద్ధికిఁ దెచ్చుటకై, తాము విత్తము నాణ్ణించుటకై, స్వీయాధికారము పెంపొందించుకొనుటకై యొక్కొక్క ప్రభుత్వ మవలంబించు పద్ధతిని నిరసించి, యొక్కొక్క పరిపాలకవర్గము చేయు దుండగముల నభిక్షేపించి రవీంద్రుఁడు నిర్భయముగా మాటాడెను. చీనా ప్రజలకు జపాను ప్రభుత్వము కావించిన యన్యాయమును రవీంద్రుఁడు మోమోటము పాటింపక నిందించెను. స్వీయ విజయమో లేక స్వక్షయైశ్వర్యమో ప్రధాన ప్రయోజనముగా ముఖ్యలక్ష్యముగా వర్తించుచు, ధర్మాధర్మముల ప్రసక్తి యెత్తుకొనని దేశ ప్రభుత్వము గొప్పది కాదనియు, నట్టి పాలనమునకు లోబడిన ప్రజ లెన్నటికిని సుఖింపలేరనియు రవీంద్రుఁడు నొక్కివక్కాణించెను. ఈ భావములు వెల్వరించిన రవీంద్రునియెడ జపానుదేశీయుల కాదరము మందగించెను. నిజము నిష్ఠురతకు హేతువుగదా!

ఇంటి పట్టుజేరి రవీంద్రుడు సారస్వత పరిశ్రమములో మునిగెను. మాతృభాషలో విద్యాధులకు జదువులు చెప్పజగనని విసువులేని ప్రబోధమును రవీంద్రుడు డొనరించెను : వ్యావహారిక భాషలో గ్రంథములు వెలువడ వలయునని ప్రచారముచేసెను : అట్టిభాషలో గ్రంథరచన మొనర్చు వారికి జేతనైన నాయము నలుపజొచ్చెను. రవీంద్రుని భవనము సారస్వతోపాసకులకు సగూవేశస్థానమయ్యెను.

భారతదేశీయ రాజకీయ మహాసభలో రవీంద్రుడు ప్రముఖసభ్యుడయ్యెను : తన యుదాత్త జాతీయగీతికల మూలమున సామాన్యప్రజల హృదయములయం దతడు దేశభక్తి రేకెత్తించుచుండెను.

బ్రిటిషువారి యేలుబడిలోనుండిన భారతదేశ చరిత్రమునం దేనాటికిని విస్మరింప వీలులేని విడ్వర మొక్కటి 1929 ఏప్రిలునెల పదుమూడవనాడు పాగతమయ్యెను. పంజాబురాష్ట్రమున జలియనువాలాబాగను ప్రదేశమున జ్యోతురు సేనాని తన పటాలముచే గొన్నివందల భారతీయ ప్రజలను- స్త్రీ పురుషులను శాలబాలికలను గాలిపించి చంపించెను. గాయపడి చావక కొనయూపిరితో ననేకులు మిగిలిరి. ఆ రాష్ట్రమున కధీశ్వరుడు నిరంకుశుడై సైనిక శాసనమును రాష్ట్రమున బ్రవర్తిల్లజేసెను. అప్పట్ను భారతీయుల కుప్పతిల్లిన ముప్పులు, దొరకొన్న దురంతముల వాచ్యములు. ఆ ఘోర వృత్తాంతముల బ్రకటించుటకు సైతము భారతీయులకు స్వాతంత్ర్యము లేకపోయెను. వీనుల బడిన విషయములు రవీంద్రునికి దుర్భరములయ్యెను. పంజాబు

హత్యలనుగూర్చి బహిరంగసభ జరుగునేని, తాను దాని
 కధ్యక్షత వహింతునని రవీంద్రుడు నూచించినను, సమా-
 వేశము జరుపుటకుఁ గంకణము కట్టుకొనువారే లేరైరి.
 రవీంద్రునియత్నము కొనసాగలేదు. పరిపాలకుల చర్యలు
 ఖండింపనెంచి సభ నేర్పాటు చేసినవారినిఁ బట్టి బంధించి
 ప్రభుత్వమువారు కారాగారమున వేయుదురని ప్రజలు దద్ద
 తిల్లిపోయిరి. రవీంద్రుడు తన పూనికను మానుకొనలేదు.
 డయ్యరు సేనాని చేసిన కఠోరచేష్టితమును నిరసించుచుఁ బం-
 జాబు రాష్ట్రాధికారి 'ఓడ్వయరు' కావించిన విడ్డుఁ పు-
 దుండగమును ఖండించుచు రవీంద్రుఁ డొక పెద్ద జాబువ్రాసి,
 బ్రిటిషు ప్రభుత్వము మున్ను దన్ను గౌరవించి తనకిచ్చిన
 'సర్' బిరుదమును నాఁడు తా నభివ్యక్త మొనరించిన యభి-
 ప్రాయమునకు నిదర్శనముగా రవీంద్రుడు పరిత్యజించెను..
 స్వీయదేశీయు లనేకులు మానవుల కనర్హములైన రీతుల
 హింసింపఁబడుచుండఁ దానుమాత్రము గౌరవనూచకమైన
 బిరుదులు ధరించుట సిగ్గుపాటు కావున బ్రిటిషువారిచ్చిన
 బిరుదును వారికే ప్రత్యర్పణము చేయుచున్నానని రవీంద్రుడుఁ
 'వైస్రాయికి' వ్రాసిపంపినజాబులో స్పష్టీకరించెను. రవీం-
 ద్రుని దేశభక్తికి మూడల యనఁదగిన యాజాబు చదువుదు
 మేని, దానిలోని పదబంధము భావపవిత్రత యేనాటికైన
 మన హృదయ నూలిన్యమును వదలింప వలంతులై యున్నవి..
 ఆ లేఖము నిశ్చయముగా నొక యుదాత్త సారస్వత ఖండము..

శ్రీ గురుదేవచరిత్రము

షష్ఠోల్లాసము

విద్యాధులకు విశ్వవిజ్ఞానమునందఁ జేయు గురుకులమే “విశ్వభారతి”. అమరావతీ నలందా తక్షశిలాది నగరములఁ బూర్వము వర్ధిల్లిన విద్యానిలయములవంటియొక సంస్థను స్థాపింప వలయునని రవీంద్రునికిఁ జిరకాలమునుండి తీవ్ర కాంక్షితముండెను. ఈకోరికను గొనసాగించు కొనుట జీవిత పరమార్థముగా భావించి యెట్టకేలకు గట్టిపట్టుదలతో రవీంద్రుఁడు “విశ్వభారతి”కి స్రష్ట యయ్యెను. ప్రాద్దేశముల భిన్న సంస్కృతులను వివిధభాషలను బహుముఖ సాహిత్యములను నానాగాన పద్ధతులను నేర్చినప్పడే మానవునికి సంపూర్ణ సభ్యత లభించునని రవీంద్రుని విశ్వాసము. బంగాళా దేశ స్థుఁడు తనభాష రమ్యమైనదని తన సారస్వత ముత్తమోత్తమమని తన సంగీత సరణి లోకోత్తరమని భావించుటలో దోషములేదు. అట్లే తమిళదేశీయుఁడు కర్ణాటక మండలీయుఁడు మహారాష్ట్రుఁడు ఆంధ్రుఁడు ఓడ్రదేశీయుఁడు స్వభాషాభిమానము వహించుట నింద్యముగాదు. భరత ఖండమునందెన్నో భాషలున్నవి. ఎన్నో మతము లున్నవి. స్వమతాభిమానము దూష్యమేటికగును? తాను మాటాడు బాసపట్ల భక్తిప్రపత్తులు చెలయించుటలో మనుజుఁడు సిగ్గు

పడవలసిన తగ్గుదల యేమున్నది? కాని యాంధ్రు లఱవలను
 అఱవ లాంధ్రులను ద్రవిడులు కన్నడులును దక్షిణాపథస్థు
 తాత్తరాహులను బౌత్తరేయులు దాక్షిణాత్యులను ద్వేషిం
 చుట నిందించుట హేళన మొనర్చుట గర్హింపఁదగిన దుర
 భ్యాసములు. ఈచెడ్డ యలవాటులను రూపుమాపు బుద్ధితో
 రవీంద్రుఁడు 'విశ్వభారతి'ని వృద్ధి నొందించెను. ఏమతము
 వారై నను ఏభాషవారై నను తమ బిడ్డలను విద్యాభ్యాసము
 నిమిత్తము 'విశ్వభారతి' కిఁ బంపు వసతులను రవీంద్రుఁడు
 కల్పించెను. ఒకేమందిరమునం దొకే భోజనశాలతో నంద
 ఱును భుజించునట్లును, ఒక్కొక్క ప్రాంతమువారి తిండి తీరు
 కట్టు బొట్టు నన్యప్రాంతీయులు మన్నించునట్లును రవీంద్రు ఁ
 కట్టుదిట్టము లొనర్చెను. అస్సాము 'రాష్ట్రపు మణిపుర
 నాట్యముతో'పాటు తిరువనంతపుర ప్రాంతపు 'కథాకలి'
 నృత్యమును విశ్వభారతీ విద్యార్థులు నేర్చుకొనుట కవకాశ
 ములున్నవి. రవీంద్రుని నవ గాన పద్ధతియం దభిమానము
 కలవారు దాని నభ్యసించుదురు. పురాతన సంప్రదాయాగత
 సంగీతము వలసినవారు దానినే నేర్తురు. పెక్కుతెగల చిత్ర
 కళలకు శిల్పములకు విశ్వభారతి చోటిచ్చినది. రవీంద్రుఁడు
 నానాభాషలయం దుప్పతిల్లిన యుద్గ్రంథములఁ దెప్పించి
 విశ్వభారతీ గ్రంథాలయములం దుంచెను. గీర్వాణ భాష
 యం దుదయించిన మహాత్మకృష్ణ కృతులన్నియు
 నచ్చోటికి వచ్చిచేరెను. అరబ్బీ హిందీ పారసీక భాషలతో
 విరచితములై విఖ్యాతినందిన కబ్బము లచ్చటి కరుదెంచినవి.

వాఙ్మయ పరిశోధన మొనర్చు విద్యార్థులకు 'విశ్వభారతి' కల్పవృక్షమాయెను.

కొంతకాలమున కీ విద్యార్థిజనపారిజాతమునకు 'చీనా' సారస్వతశాఖ యొకటి చిగిరించి దిన దిన ప్రవర్ధమాన మయ్యెను. 'సిల్వీయస్ లెవీ' యను ప్రెంచివిద్వాంసుఁ డొకఁడు 'విశ్వభారతి' ని జేరవచ్చి, రవీంద్రునికిఁ జేదోడు వాదోడుగా నేర్పడెను. చీనాదేశ సంస్కృతిని టిబెటన్ నాగరికతను 'విశ్వభారతీ' ముఖమున విద్యార్థిలోకమున కందఁజేయ నాతఁడు బద్ధకంకణుఁడయ్యెను. ప్రాక్షేపీయ భాష లన్నిటియందును సిల్వీయస్ లెవీ గొప్పపండితుఁడు. ఈతఁడు విశ్వభారతీ విపశ్చిన్మణులలో నొకఁడైన రెండుమూడేండ్లకు రవీంద్రుఁడు చీనా దేశమున కరిగి తిరిగి యుపన్యసించి యచ్చటి వారి యాదరమునంది నెయ్యము గడించి మెప్పువడసి యిల్లు సేరెను.

ఆసియా ఖండములోని మలయా జావా సుమిత్రా హై లెండు జపాను మున్నగు దేశములనుండి సేకరింపఁబడిన చిత్ర విచిత్రములైన వస్తువులెన్నో ‡ విశ్వభారతీ కలానిల యమున మనము చూడవచ్చును. బ్రిటిష్ దీవులనుండి యమె రికా ఖండమునుండి విద్యార్థులు విద్వాంసులు 'విశ్వభార తికి' విచ్చేసి యచ్చటఁ గాపురముచేసి దానిపేరు సార్థికము చేసిరి.

'విశ్వభారతి' లో జాతిమత విభేదములులేవు. హైందవ విద్యార్థులు సిక్కులు వకులు పార్సీబాలకులు మహమ్మదీయ

మాణవకులు - అందఱు నొకే పంక్తిలోఁగూర్చుండి భుజింతురు. భిన్నరాష్ట్రాగతులయ్యు నేకీభావముతో నొకే యావరణమున వసింతురు.

ఒక్కొక్క మత వ్యవస్థను సంస్థాపించిన మహానుభావుఁ డొక్కొక్కదృష్టితో దానిని దిద్ది తీర్చినాఁడనియు, నొక మతమునవలంబించిన వా రన్యమతములవారి నీనడింపరాదనియు రవీంద్రుఁడు విద్యార్థులకుఁ బల్కా టుపదేశించెను తమ మతముల విడువక వివేకముతో నితరమత రహస్యము లర్థముచేసికొనుట పాడియని యతఁ డనవరతము తన కవకాశము కలిగినపుడెల్ల యువకులకుఁ దెలియఁజెప్పుచుండెను. ఒక్కొక్క సంవత్సర మొక్కొక్క మతప్రవక్త నుద్దేశించి స్మృతిచిహ్నోత్సవము శాంతినికేతనమున జరుపు నాచారమును రవీంద్రుఁ డేర్పాటుచేసెను. ఈ హేతువున జగతిలో జనించిన సమస్త మతముల వైశిష్ట్యమును గుర్తించుటకును ఆయామతముల స్థాపించిన మహనీయుల జీవితముల చరిత్రముల నెఱుఁగుటకును విశ్వభారతీ విద్యార్థుల కమూల్యావకాశము లేర్పడినవి.

శ్రీ

గురు దేవచరిత్రము

సప్తమోల్లాసము

విద్యాసంస్థలు పల్లెటూళ్ల పరిస్థితుల నరసి, సేకరించి యనుభవమును జానపదజీవితగ్రంథుల విడదీయుటకు వినియోగింప వలయునని రవీంద్రుని యాశయము.

రవీంద్రనాథుని తనయుడు రవీంద్రనాథుఁ డమెరికా ఖండమున వత్సరత్రయము వసించి వ్యవసాయశాస్త్ర మభ్యసించివచ్చెను. అతనిసాయముతో శాంతినికేతన పరిసరములఁ గొంత వ్యావసాయిక వ్యాసంగ మొనర్పవలయునని రవీంద్రుఁడు నిశ్చయించెను.

శాంతినికేతనము చుట్టుపట్టుల 'శాంతాల్' జాతి వారని పిలువఁబడువారు చిరకాలముగా వాసములేర్పఱచుకొని యుండిరి. వారు మాటాడునది బంగాళీభాష కాదు. వారనుసరించునవి బంగాళాదేశీయుల యాచారవ్యవహారములకు భిన్నములై నవి. కష్టములకోర్చి పనిచేయగల మోటు మానిసులు వారు; మోసమెఱుంగని మనః ప్రవృత్తులు గల వారు; నిండారిన సంతుష్టితో నిరవధికమైన చుఱుకుఁదనముతో జీవితముగడపువారు.

1913 లోనే శాంతినికేతనమునకు సమీపములో 'సురుళ్' గ్రామముయొక్క సరిహద్దులోనున్న యొక పెద్ద భవనమును రవీంద్రుఁడు విల్చియుండెను. ఆ యిల్లు రవీంద్రుఁడు తలపెట్టిన జానపదాభ్యుదయ ప్రయత్నమున కుపక

రించునదయ్యెను. 'యల్. కే. యెలమ్ హార్స్‌బ్' అను ఆంగ్లేయ మహాశయుడు రవీంద్రు నుద్యమమునకు దోడ్పడ సంసిద్ధుడయ్యెను. ఈ సంఘటనములన్నియు సమకూరుటం జేసి రవీంద్రుడు 1912 లో 'శ్రీనికేతన' మను పేరుతో నొక నూతన పారిశ్రామిక సంస్థను సంస్థాపించెను.

శ్రీనికేతనము పరిసరములనున్న భూమి సారవంత మైనదికాదు : కాని దాని నాశ్రయించి పనిచేయుచుండిన కృషికులు కష్టించి సత్తువలు సంతరించి క్రొత్తరకముల వరి పయిదులు సాగించి చెఱకుతోటలు పెంపొందించి ఫలింపఁ జేయ బహువిధముల యత్నించిరి.

నిష్కల్మషమయిన పాలు పెరుగు వెన్న నెయ్యి సేక రించు క్షీరసంపత్పరిశ్రమశాల యొకటి శ్రీనికేతనమునం దున్నది. ఇంతేకాదు, నానారీతుల పండ్లచెట్లతో నిండ్లారిన యొకతోటగూడఁ గలదు. ఎట్టి ఫలవృక్షముల మొక్కలు మనకుఁ గావలసియున్నను శ్రీనికేతనమున లభించును. జాన పదుల యారోగ్యభాగ్యము రక్షించుట కేర్పడిన ప్రత్యేక శాఖ యా నికేతనమునఁ గలదు. ప్రతి జానపద కుటుంబము సంవత్సరమున కింతమొత్తమని కొంతవిత్ర మొక సహకార సంఘమునకుఁ జెల్లించును. ఈ విధముగాఁ బ్రోవుసేయఁబడిన ధనముతో నా సహకార సంఘ మొక వైద్యుని నియమించును. ఆ వైద్యుఁ డా సంఘములోఁజేరిన యన్ని కుటుంబముల స్త్రీ పురుషుల బాలబాలికల యారోగ్యము నరయుచుండును. వైద్యుడు రోగుల యిండ్లకరిగి చికిత్స చేయవలసినప్పుడు రోగులనుండి యతఁడు గైకొను భృతి సహకార సంఘమునకుఁ

జెందును. వ్యాధులకుఁ జికిత్సచేయుటయేకాదు, వ్యాధులు రాకుండునట్లు జనులు వర్తించుట కనువైన పద్ధతులు వైద్యుఁడుపదేశించుటయు నతనివిధి. శీతజ్వరములవంటి వ్యాధుల వాతఁ బడకుండ జానపదులు మనుగడ సాగించుటకు శ్రీనికేతన మెంతేని సేవచేసినది. శీతజ్వర నివారణమును గూర్చి యెంతో శోధించిన వైద్య విద్యాప్రవీణుఁడు 'హ్యరీ టిమ్బర్న్' సకుటుంబముగా శ్రీనికేతనమునఁ జొక్కిండ్లు నివసించెను. ఆయనవలన శ్రీనికేతనస్రాంతప్రజలు పొందినమేలు వెలలేనిది.

రవీంద్రుఁడు స్వచ్ఛంద రక్షకభటవర్గ మొకటి శ్రీనికేతనమున నెలకొల్పి జానపదులకు సాయపడఁజేసెను. అనుకూలమైనచోటఁ గృషికి యోగ్యమగు కయ్య లేర్పఱచుకొని సత్తువలు సంధించి కూరగాయలు పండించి యీ స్వచ్ఛంద రక్షకభటులు తన్మూలమున ద్రవ్యము చేకూర్చి తమ సాముదాయకమైన యక్కఱలకై వినియోగించుకొందురు. జానపదుల యారోగ్య భాగ్యములను శ్రద్ధాభక్తులతోఁబరిరక్షించుటయు వారియాపదలకడ్డపడుటయు వీరివిధి.

జానపద బాలబాలికలు చదువుకొని బాగుపడుటకై రవీంద్రుఁడు పాఠశాలలు నెలకొల్పెను. ఏడేనిమి దేండ్లవయసు నుండి పదునైదు పదునాఱు వత్సరముల యీడువఱకుఁ బల్లెటూళ్ల పిల్లలీ పాఠశాలలయందు బంగళాదేశచరిత్ర గణితము సారస్వతము భౌతికశాస్త్రవిశేషములు ప్రముఖ భారతీయ జీవితములు దైనందిన వార్తాదికములు చదివి తెలిసికొని లోకజ్ఞాన మార్జించుచుండిరి. జీవనము జరుపుకొనుట కుపకరించు నేతపనివంటివిద్యలు బాలబాలిక లభ్య

సించుటకు శ్రీనికేతనమున సౌకర్యము లున్నవి.

బడి విడిచిపెట్టి యిల్లుచేరినపిమ్మటఁ గూడ యువతీ యువకులకుఁ జదువు సంధ్యలతో సంబంధము తెగిపోవనీయని మంచి యుపాయము రవీంద్రుఁడు కల్పించెను. వివిధవిషయములను గూర్చిన పుస్తకములు చదువఁగోరువారియిండ్లకుఁ జేర్చి, చదివినపొత్తము లెత్తికొనిపోయి క్రొత్తవి తెచ్చి యిచ్చు కొలువుకూట మొకటి రవీంద్రుఁడు సృజించెను. ఇట్టి చదువుల కుపయుక్తములగు పుస్తకములు రచించెను. సంగతులు తేటగా సూటిగా సులువుగాఁ దెలుపు వార్తా పత్రిక నొకదానిని రవీంద్రుఁడు నడపెను. వయోజనవిద్యా వ్యాపనమున కీ పత్రిక సాధుసాధన మయ్యెను. చదువుట వ్రాయుట - ఇవిరెండే కావు వయోజన విద్యావిధానమునందుండవలసినవి. జీవితమున మానవున కేది కర్తవ్యమో యేదికాదో యేదిమంచియో యేదిసెబ్బరయో నిర్ణయించుకొనుట నేర్చికొనినప్పుడే చదువుకొన్నందుకు ఫలము. కలుగును. ఈ విలువను జనులు గుఱుతింపవలయునని రవీంద్రుఁడు పట్టుదలతోఁ బరిశ్రమించెను.

శ్రీనికేతనమున రవీంద్రుఁ డొక శిల్పభవనమును నెలవుకొనఁజేసెను. అది వృత్తివిద్యాశాల. కొయ్యపని నేతపని చర్మవస్తువులుచేయుపని పుస్తకములుకుట్టుపని మట్టి పాత్రలుచేయుపని - మున్నగు వృత్తు లభ్యసింపఁదలచువారి కీ భవనము కామధేనువు. భారతదేశములోని జనపదములన్నియు శ్రీనికేతనములు గావలయునని రవీంద్రుని యాశయము. ఈ యాశాస్య మెన్నటికి ఫలించునోకదా!

శ్రీ

గురు దేవచరిత్రము

అష్టమోల్లాసము

రవీంద్రుడు విశ్వపాదుడు. ఒక భరతఖండమేకాదు. ప్రపంచమంతయుఁ బర్యటన మొనరించినవాడు. అతఁడే దేశమునం దేవురమున కరిగినను గుంపులు గుంపులుగా నతని దర్శనము చేయవచ్చువారి సంఖ్యకు మితలేదు. ప్రతి పట్టణమునందును అతని యుపన్యాసములు వినఁగోరి విచ్చేయు వారిని లెక్కింప నలవిగాకుండెను. ఆయన కార్య క్రమముల కెడఁతెలిపలేదు. అతఁ డెట కరిగినను స్వాగతోత్సవములతో నుత్సాహముతో నా విజ్ఞుని విదేశీయులు గౌరవించుచుండిరి.

1920 లో భరతఖండ పశ్చిమ ప్రాంతమంతయు రవీంద్రుడు సంచారము సాగించెను. మఱుసటి వత్సర మమెరికాయూరపు ఖండముల దర్శించెను : ఆ పై సంచారము దక్షిణ భారత దేశమునను సింహళ ద్వీపమునను గల ముఖ్యస్థలములఁ దిలకించెను. 1923 లో 'కాథియవారు' 'అస్సాము' మున్నగు రాష్ట్రముల యందలి పెద్దపెద్ద పట్టణముల నాతఁడు చూచి వచ్చెను, 1924 లో 'చీనా' 'జపాను' అమెరికా దక్షిణాము నీక్షించివచ్చెను. 1925 లో నతఁ డిటలీ' కరిగి యచ్చటినుండి 'స్విట్జర్లెండు' 'నార్వే' 'డెన్మార్కు' 'జర్మనీ' 'జెకోస్లావేకియా' 'బాల్కను' ప్రాంతములు.

‘గ్రీసు’ ‘ఈజిప్టు మొదలయిన దేశములన్నిటికిని విసువులేక వెళ్ళిచూచి వచ్చిన వాడయ్యెను. 1927 లో రవీంద్రుడు భరతదేశపు సంయుక్తరాష్ట్రములు మధ్యప్రదేశము దరిసించి పిమ్మట మలయద్వీపములు వైలెండు ‘ఆర్చిపెలగో’ దీవులు - ఇవన్నియు యాత్రచేసికొనివచ్చెను. 1928 లో దక్షిణాపథమును సింహళమును బునస్సందర్శనము కావించెను. 1929 లో నతడు ‘కెనడా’ ‘జపాను’ ‘ఫ్రెంచి ఇండోచైనా’ చూచెను. 1930 లో నాతడు బరోడా సంస్థానమున కాహ్వానింపఁబడి యచ్చటికిరిగి మన్ననలందుకొని మందిరముఁ జేరెను. ఆసంవత్సరమే యత్తడైరోపా ఖండమునకుఁ బయనమైపోయి యింగ్లండు జర్మనీ డెన్మార్కు రష్యా దేశములలో సంచారము జరిపి, యమెరికా ఖండమున కరిగి యచ్చటఁ గొంత కాలము గడపి యిండియా కరుదెంచెను. 1932 లో వాయువిమానమునఁ ‘బర్మియా’ కేగి పా గారి యతిథిగానుండి తిరిగివచ్చుచు దారిలో నిరాక్ దేశము చూచి వచ్చెను.

తనకు డెబ్బదియైదేండ్ల వయసు పైఁబడిన పిమ్మటఁ గూడ రవీంద్రుడు శాంతినికేతన నటవర్గమును వెంటఁబెట్టుకొని భరతఖండ ముఖ్యపట్టణముల కేగి వారిచే రూపక ప్రయోగములు కావించించి తన్ములమున విత్తమార్జించి విశ్వభారతి కిచ్చినాడు. బొంబాయి చెన్ననగరము వంటి ప్రధానరాజధాని స్థలములేకాక చిన్నపట్టణములెన్నో రవీంద్రుని యాగమనభాగ్యము ననుభవించినవి. 1936 లో గాంధీమహాత్ముడు రవీంద్రకవీంద్రుని ఢిల్లీ పట్టణమునఁ గలసి

కొని, యీ కవితావయోవృద్ధుఁ డీతీరున విశ్వభారతీ విద్యా
లయము నిమిత్తము దేశదేశములు సంచరింపఁబోయి కాయ
కష్టమున కగ్గమగుట భారతీయులకు లజ్జాకరమని తలంచెను.
చిత్తమునం దుత్తలపాటు నొందెను. వెంటనే యామహాత్ముఁ
డొక్క యుదారపురుషునికిఁ జెప్పి యర్థలక్ష రూప్యములు
విశ్వభారతీదేవి యర్చనకై రవీంద్రుని కిప్పించెను. ఆమొత్త
మర్థలక్షకు మించిన మొత్తమని కొందఱు అందురు.

1920 లో రవీంద్రుఁడు యూరపుఖండమునఁ బర్యట
నము చేయునప్పటికి జర్మనీదేశము మొదటి ప్రపంచయుద్ధ
మున నిర్జితమైయుండినది. పేదటికమున మలమల మాడిపోవు
చుండినది. తన్ను జయించిన రాజ్యములకుఁ బరిహారముగా
ననువత్సరము గొప్ప మొత్తముల విత్తముఁ జెల్లించుచుండి
నది. ఏదేశమువారుగాని జర్మనీవారికి సాహాయ్య మొనరింప
నియ్యకొనరైరి. నిరపరాధులగు సామాన్యప్రజలదేశమునం
దనుభవించు కష్టపరంపరలను రవీంద్రుఁడు కన్నారఁగన్నాఁడు.
చిన్నబిడ్డ లన్నములేక యల్లాడుట నతఁ డాలోకించినాఁడు.
ఆతనిహృదయము ద్రవించినది. అతనికన్నులనుండి కరుణాశ్రు
కణములు జలజల స్రవించినవి. జర్మనీదేశముపట్లఁ బ్రపంచము
దయఁ జూపవలయునని రవీంద్రుఁడు వ్రాసి ప్రకటించినాఁడు.
యుద్ధమునఁ దగిలిన గాయములను మాన్వఁగలిగిన మందు
క్షమాగుణ మొక్కటియేయని రవీంద్రుఁ డుద్ఘోషించినాఁడు.
ఇంగ్లండు ప్రాంసుదేశములయం దుండిన నాటి రాజకీయ
చాయకులకు జర్మనీయెడఁ గరుణ కలుగలేదు. వారు జర్మనీ

దేశమును నిందించుచునే యుండిరి. తమించుట యనుమాట వారికి సమ్మతముగాని వాక్కు. జర్మనీదేశమును జయించిన రాజ్యములు జర్మనుల నక్కటికముతోఁజూచియుండినచో 'నాజీ' పక్షనాయకుల కధికారము వచ్చియుండదు. జర్మనులు పునస్సంగ్రామ ప్రయత్నములకుఁ బూనుకొనియుండదు. రెండవ ప్రపంచసంగ్రామము జరిగియుండదు. రవీంద్రునివంటి పురుషోత్తముల ప్రబోధముల నింగ్లాండు ఫ్రాంసు అమెరికా దేశముల రాజకీయనాయకు లాలకింపకపోయిన కతమున విషమపరిస్థితు లేర్పడినవి. యుద్ధము రెండవతూరి సిద్ధమై ప్రపంచమును వినాశములో దించినది.

జర్మనీదేశములో రవీంద్రుఁ డున్నప్పుడొకనాఁ డిద్దఱు బాలికలు కైదొన్నెలలోఁ బూవులుంచుకొని యతని సన్నిధి కరుదెంచిరి. వారిలో నొక్కఱుక 'నేను భారతదేశమును బ్రేమింతును' అని పలికెను. 'ఏల?' యని యతఁడు ప్రశ్నించెను. 'మీరు భగవంతుని ప్రేమించుటవలన' అని యా బాలిక ప్రత్యుత్తరము వచ్చించెను. ఈమాట రవీంద్రుఁడు తనజీవితమున మఱచిపోలేదు: స్వదేశమున కేతెంచిన తరువాత నాతఁడు జర్మనీదేశపుఁ జన్నిపూఁబోణి ముద్దు పలుకులు పలుమాఱు స్మరించి యాత్మీయులతోఁ జెప్పి యా వాక్కులను గూర్చి యెంతో యోజించినాఁడు. భారతీయు లందఱు నిశ్చయముగా భగవంతునిఁ బ్రేమించు టేనాటికి సంఘటిల్లునో యానాఁడు భరతఖండము వైకుంఠ మగునని రవీంద్రుఁడు భావించినాఁడు: తనమిత్రుల కే భావముఁ దెలియఁజెప్పినాఁడు. భగవంతునిప్రేమించుదేశ మెప్పు డుదయిం

చునా? యని విశ్వ మెదురుచూచుచున్నదని రవీంద్రుడు తన వాఙ్మృగములలో నవకాశము లభించినపుడెల్ల సూచించినవాడే.

1924 లో రవీంద్రుడు చీనాదేశమునకరిగినప్పుడు యువకులు తోలుదొల్త హెచ్చుగా నతనియెడ నాదరము నెఱపరైరి. ఇంగ్లండులో నమెరికాలో నుండి, పెద్ద పెద్ద చదువులు చదివి భౌతికశాస్త్రజ్ఞాన మార్జించి వచ్చిన చీనావారు నవీన సంస్కృతి సంపన్నులుగా మురియువారు రవీంద్రుడు ప్రాబల్యము వాడనియుఁ బాశ్చాత్య సంస్కృతిని విద్వేషించువాఁ డనియు భావించియుండిరి. కాని ఆయన యపన్యాసము లాలకించిన పిమ్మటఁ దమయభిప్రాయములు మార్చుకొనిరి. రవీంద్రుడు సత్యాన్వేషి యనియు యాధార్థ్య మెచ్చటఁ గానవచ్చినను గ్రహించుననియు మూఢవిశ్వాసములకుఁ దావీయఁడనియు దృఢముగానమ్మిరి : ఆయనను మిక్కిలి గౌరవించిరి. డాక్టరు హుషీ, డాక్టరు లియన్, షిషా యను విద్వాంసు లిద్దరు రవీంద్రుని కఖండసమ్మానము చేయించిరి : ఆయన పూనిన పనుల కుత్సాహముతోఁ దోడ్పడిరి. వారి ప్రోది మూలమున శాంతినికేతనమునకు వచ్చి చదువు విద్యాభిలాషులసంఖ్య క్రమక్రమముగావృద్ధినందినది.

1927 లో రవీంద్రుఁ డిటలీ దర్శించినప్పు డాయన కిటలీప్రభుత్వ మాతిభ్య మిచ్చినది. ఆ దేశమునందలి ప్రముఖులందఱితో నతనికిఁ బరిచయము లభించినది ఇటలీ ప్రభువుతో నాశఁడు సంభాషించెను. 'ఫేసిస్టు' పార్టీ నాయకుఁడైన 'మసోలోని' తో రవీంద్రునికి సమావేశము కుదిరెను.

ఇటాలియను భాషలోఁ బరివర్తనమునందిన రవీంద్రకృతులన్నియుఁ దాఁ జదివి యానందింపఁ గలిగెనని మసాలోసీ మహాశయుఁ డభినందన పూర్వకమైన నిజాశయము ప్రకటించెను. ‘బెనెడెటో క్రోస్’ అను విఖ్యాత రచయితతో రవీంద్రుడు కొంతకాలము గడపెను. ఉభయులు స్వీయ విజ్ఞానానుభవములను బరస్పరము వినిమయము గావించుకొని సంతసించిరి.

రవీంద్రుడు ‘రోము’ నగరమున విద్యాధులఁ గలసికొని వారితో భాషించి యనూనమైన వినోదము విస్తారమైన మోదము నందఁగలిగెను. వారి విద్యాలయ వాఙ్మకోత్సవముఁ జూడఁబోయి, యందు వారొనరించిన బృందగానమును విని యమందానంద మనుభవించెను. తమ విద్యాభ్యాస కార్యక్రమమున రవీంద్రునిగూర్చి తామువ్రాసిన వ్యాసములు వారాయనకు వినిపించిరి. తమ పుస్తకములలోఁ దాముగీచిన రవీంద్రుని రూపచిత్రముల నాతనికిఁ దెచ్చిచూపిరి. కొండఱు తమ పౌత్తములను రవీంద్రునికిఁ బారితోషకములుగా సమర్పించిరి. ఆ పౌత్తముల నతఁ డపారప్రీతితో దాచియుంచుకొని యప్పుడప్పుడు చూచుకొని హర్షించుచుండెడివాడు.

రవీంద్రుఁ డిటలీకేగిన దినములలో నా దేశ పరిపాలనము ఫేసిస్టుపక్షమువారి చేతిలో నుండినది. వార్తాపత్రికల ప్రతినిధులు కొండఱు రవీంద్రుని సన్నిధికి వచ్చి ‘ఫేసిస్టు పక్షమునుగూర్చి మీ యభిప్రాయమేమి?’ యని యడిగిరి. “ఇటలీ దేశపరిస్థితులు నాకేమియుఁ దెలియవు. ఇటాలియనుల నేటి మనస్తత్వము నేనెఱుఁగను.” అని రవీంద్రుఁ

ద్రుండు బదులు పలికెను. “ద్రవ్యార్జన పరాయణత్వమున మాత్రమే మీరు నిమగ్నులై యుండకుండు. అట్టి ప్రవృత్తి నూతనగాఁగొని మీరున్నతి నొందఁజాలరు. లోకకల్యాణము నకుఁ దోడ్పడఁ గలవారే ధీరులు పూజ్యులును.” అని రవీంద్రుఁ డిటలీ ప్రజలకుఁ దనమది నావిష్కరించెను. ఇటలీ నుండి యాతఁడు స్విట్జర్లెండు దేశమున కరిగి యచ్చటఁగల కొందఁ టిటాలియను పండితప్రకాండల మైత్రిని సంపాదించు కొని శారిత్రోఁ గొంతకాలము గడపెను:

‘ఫేసిస్టు’ పక్షపద్ధతులను రవీంద్రుఁ డాదరించిన వాఁడని కొన్ని వార్తాపత్రికలు ప్రకటించినవని స్విట్జర్లెండు మిత్రులతనికి నివేదించిరి. ఆ పక్షమునకుఁ జెందినవారి రాక్షస శృత్యములు మిత్రులవలన రవీంద్రుఁడు తెలిసికొనఁ గలిగెను. ఒక మహిళామణి ఫేసిస్టు దురంతములను రవీంద్రుని కన్నులకు గట్టునట్లు వర్ణించెను. ఆయుదంతములు రవీంద్రునికి హృదయవిదారకములయ్యెను. ఇటాలియను వార్తాపత్రికలు తన యభిప్రాయముల సత్యస్వరూపమును మఱుఁగుపుచ్చిన వని రవీంద్రుఁడు కుపితుఁడయ్యెను. ఫేసిస్టుల చేష్టితములను గూర్చి తానేమి వచించెనో తనయభిప్రాయము తెవ్వయో తెలియఁజేయు పెద్దవ్యాసమొకటి వ్రాసి రవీంద్రుఁడు ‘మాం చెప్టరు గార్డీయను’ పత్రికలోఁ బ్రకటించెను. దానిలో ఫేసిస్టుల దుర్ణయముల నతఁడు విశదమొనరించెను. ఎల్లప్పుడును దా నధర్మమునకు విరోధియే యని యతఁ డుద్ఘాటించెను. ఈ వ్యాసమున కిటాలియను పత్రికలు రవీంద్రునిపైఁ గినిసి నవి.

స్విట్జర్లెండు నుండి రవీంద్రుడు, జర్మనీకి బాల్కన్, ప్రాంతములకుఁ జని, యచ్చటి ప్రజానీకములిచ్చిన స్వాగతములు సన్మానములు గ్రహించి మిక్కిలి సంతోషించెను. ఆతఁడు వారి భాష నెఱుంగడు. వా రాయన గ్రంథములు చదివినవారు కారు. కాని యా యా దేశములందలి సామాన్య ప్రజల హృదయములం దతఁడు వారికి బంధువన్న విశ్వాసము నాటుకొని యుండెను. రవీంద్రుడు దీనబాంధవుడుగదా!

1930 లో రవీంద్రుడు రష్యా దేశము చూడఁబోయెను. అచ్చటి విశేషములన్నియు నాతఁడు తన మిత్రులకు లేఖలమూలమునఁ దెలియఁజేసినవాఁ డయ్యెను. ఆలేఖలన్నియు గ్రంథరూపము నొందినవి, 'సోవియట్ రిపబ్లిక్' రాష్ట్రముల యభ్యుదయమున కతఁ డబ్బరపోయెను. పది సంవత్సరముల పరిమితకాలముననే ప్రజల యారోగ్యము, రక్షించుటకు సంపద వర్ధిలఁజేయుటకు రష్యా ప్రభుత్వము చేయఁగలిగినపని యత్యంతనుతిపాత్రమని రవీంద్రుడు వ్రాసెను. పలు తెఱంగుల విద్యలను బాలబాలిక లభ్యసించుటకు సోవియట్ పరిపాలకవర్గములు కల్పించిన వసతులు, ఏపరిశ్రమలో నెవ్వరు నిపుణులో వారాపని చేయుట కాదేశమునందొదవెడి యవకాశములు - ఇవన్నియు రవీంద్రుఁడరసి యాశ్చర్యము నొందెను : ఆ దేశమును వీడివచ్చుటకు ముందు రష్యాప్రజల కార్యాచరణ దీక్షను గొనియాడెను. రష్యాలోవలె భారతదేశమునఁ బ్రజలకు విద్యాభ్యాస సౌలభ్యములు సౌకర్యములు, దైనందిన జీవితపరిశ్రమలలో నందఱును బాల్గొనుటకు సమానావకాశములు ఏనాడు చేకూ

అనా యని తానెదురుచూచు చున్న స్థితిగాఁగఁచెను.

రష్యాదేశ పరిస్థితులలోఁ తనకిష్టముగాని విధాన మొకటి రవీంద్రుఁ డెత్తించుచున్నాఁడు. కమ్యూనిస్టుతత్త్వముతో నేకీభవింపని మనఃప్రవృత్తి గలవారు తమయభిప్రాయముల బయల్పఱపరాదను నిషేధము రవీంద్రునికి సమ్మతము గాకుండెను. అట్టి నిషేధము ప్రజాక్షేమ వృక్షమునకు వేరు పురుగని యాతఁడు స్వీయాశయమును నిర్భయముగా వెల్లడించి వచ్చెను.

‘ఆప్రేలియా’ ‘న్యూజిలెండు’ ఆఫ్రికాలోఁ గొన్ని భాగములు తక్కు ఈ ప్రపంచమున రవీంద్రుఁడు చూడని దేశములులేవు. రవికిరణములు ప్రసరింపని ప్రదేశము ప్రపంచమున లేనట్లు, దాఁ జరింపని చోటి జగతిలో నుండరాదని యతని తలంపు. ఆయన యెనుబదవ జన్మదివసమునాఁడు త్రిపురసంస్థానాధీశ్వరుఁడు రవీంద్రుని ‘భారతభాస్కరు’ డను బిరుదముతో నభినందించెను.

శ్రీ

గురు దేవచరిత్రము

నవమోల్లాసము

రవీంద్రునికి గాంధీమహాత్మునెడ భక్తిప్రపత్తులు మెండు. గాంధీమహాత్మునికి రవీంద్రునిపట్ల నత్యంత గౌరవము. ఇరువురును లోకబాంధవులే. ఇరువురును సత్యమూర్తులే. ఇద్దరికి నహింసావ్రతము పరాయణము. ఇతఁడుకవి : అతఁడు యోగి. నవభారతమున కుభయులును సూర్యచంద్రులు.

1931 డిసెంబరు నెలలో భరతదేశమునం దంతట రవీంద్ర జయంత్యుత్సవములు జరిగెను. కలకత్తా పురమందిరమున రవీంద్రుని నాటకములు ప్రదర్శితములయ్యెను. జగద్విఖ్యాత పండితులు రచించిన గద్య పద్యావళులతో రవీంద్రాభినందనగ్రంథ మొకటి ప్రకటితమయ్యెను. 1932 జనవరిలోగూడ నీ యుత్సవముల సాగింపవలసినట్లు రవీంద్రుని భక్తులు మిత్రులు సంకల్పించిరి. కాని యీ సంకల్పమున కంతరాయము కలిగెను.

జనవరి యైదవదినమున బ్రిటీషు ప్రభుత్వమువారు గాంధీ మహాత్ముని బంధించి కారాగారమున వైచిరి. ఈ సంఘటనము రవీంద్రునికి గుండెతల్లడమయ్యెను. వెంటనే యాతఁడు జయంత్యుత్సవసంరంభము నిల్పివేయించెను. అంతేకాదు. అండను వార్తాపత్రికలలో మండనమైన 'పైమ్ము' కు

రవీంద్రుఁ డొక లేఖ వ్రాసి ప్రకటించెను. బ్రిటీషు ప్రభుత్వ చర్యలను మోమోటపడక ఖండించెను. అంగ్లేయులు భారతీయులను భారతీయు లాంగ్లేయులను నిష్కల్మషమైన హృదయములతో విశ్వసించి, వారి తప్పులను వీరు వీరి పొరలను వారు మన్నించి, యాదరస్నేహములఁ జెంపొందించుకొనకున్న ముక్తిలేదని రవీంద్రుఁ డుద్ఘోషించెను భారతీయులు తమ చిత్తవృత్తులు మార్చుకొనుటకుఁగాని, బ్రిటీషువారు తమ హృదయములకుఁ బరివర్తనము చేకూర్చుకొనుటకుఁగాని, తగిన పరిపాకము సమయము సమకూఱలేదు. కాబట్టి రవీంద్రుని లేఖకు ఫలితము లేకపోయెను.

భిన్నమతావలంబకులగు భారతీయుల రాజకీయ శాసనసభా ప్రాతినిధ్యపు హక్కుల విషయమునుగూర్చి బ్రిటీషు ప్రభుత్వమువారి నుసరించు 5 నిర్ణయము సరియైనది కాదనియు దానినిఁ జక్కదిద్దనిదే భరత దేశమునకు మేలు కలుగదనియు, నీ దేశీయుల నిమిత్తము తాను భుక్తిమానుకొనుటవలనఁ గొన్ని మంచిఫలితములు లభింపఁ గలవనియు విశ్వసించి గాంధీమహాత్ముఁడు కారాగృహమున నిరశనదీక్ష నవలంబించెను. ఈ విషయము విని రవీంద్రుఁడు పునః పునః మున గాంధీమహాత్ముని నిర్బంధావాసమునకు నెలవైన యెట్లు వాడఁ చెఱసాలకేగి యమ్మానసీయుని యంతికమునం దుపవాసాంతము వఱ కుండి పారణ మొనర్చినపిమ్మట స్వీయ రాష్ట్రముంజేరెను.

రవీంద్రుని జీవితపుఁ జివరఘట్టమున నాతని ప్రాణ
మిత్రులు పరమాత్ములు సన్నిహిత బంధుజనులు కలుపుడు
మరణించిరి. ఒక్కర్త తప్ప యతని తోఁబుట్టువులందఱును
బరలోకగతులైరి. జర్మనీ దేశమున విద్యాభ్యాస మొనర్చు
చుండిన యిరువదేండ్ల కుమారుడు మృతినొందెను. రవీం
ద్రుని యాప్త స్నేహితులలో నొకఁడగు పియర్సన్ మహాశ
యుఁ డిటలీలో నొక రైలుబండిలోఁ బయనము చేయుచుండి,
యాబండి తలక్రిందైన డబ్బాటు ఘటనలోఁ బ్రాణములు
గోల్పోయెను. రవీంద్రుని యవ్యాజ వాత్సల్యమునకఁ గ్షాజన
మైయున్న దినేంద్రుడు కాలధర్మము నొందెను. ఈవిధముగాఁ
దనప్రేమకుఁ బాత్రులైనవారిందఱు పరమపదించు టాతనికిఁ
దీఱని కొఱత యయ్యెను. కాని యాతఁడు ధీరుఁడు ; బ్రహ్మ
వేత్త ; మృత్యుతత్త్వ మెఱిగినవాఁడు. జనన మరణముల
రహస్య మెఱిగినవానికి భయ మెక్కడిది? జగజ్జీవేశ్వరుల
సంబంధము తెలియఁగలిగిన విజ్ఞునికి వికారములెక్కడివి?

1937 లో రవీంద్రుఁడు వ్యాధిగ్రస్తఁడాయెను. అస్వ
స్థత యతిమాత్రమై యతఁ డిక జీవింపఁడని భయముగలిగించు
విషమపరిస్థితి సంభవించెను. కాని కొన్ని దినములకు జాడ్యము
తిరుగుమొగముపెట్టెను. అతని తనువున మెల్లగా స్వస్థత
నెలకొనెను. తిన్నగా నతఁడు పాటునఁబడి 'విశ్వపరిచయ'
మను గ్రంథము రచింపఁగలిగెను. విశ్వభౌతిక విజ్ఞానము
నతఁ డీ పుస్తకమున నిక్షేపించినాఁడనవచ్చును. ఆగ్రంథ
రచన పూర్తియైన పిమ్మట తన నాటకములకుఁ గావలసిన
సంగీతమును నిర్దేశించుట, కొన్ని ప్రయోగ యోగ్యములైన

చిన్నరూపకములు సృజించుట- ఇట్టి వ్యాసంగములలోఁ గాలముగడపెను. ఇంతేకాదు, బంగాళీ భాషలోఁ దాను గని పెట్టిన కొన్ని విశేషములను గుఱించియు, నాభాషలోఁ దన కభిమతములైన రచనాపద్ధతులఁగూర్చియు నతఁడొక గ్రంథము వ్రాసెను. 'అభినవ వంగ భాషానిర్మాత' యని కీర్తిఁ గాంచిన యీశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరుని శతవత్స స్మృత్యుత్సవములలోఁ బాల్గొనుటకై యతఁడు 1939 లో మిడ్న పూరు నగరమున కరిగి యచ్చటి యుత్సవ కార్యక్రమము జరిపించిరాఁగలిగెను.

1939 సంవత్సరాంతమున రవీంద్రుని చిరకాల మిత్రుఁడు సి. యఫ్. ఆండ్రూస్ పండితుఁడు శాంతినికేతనమున నివసింపవచ్చెను. తన ప్రాణసఖుఁ డగుదెంచు టాతని కెంతో సంతసము గొల్పెను. కాని వచ్చినపిదపఁ గొన్ని మాసములకే ఆండ్రూస్ మహాశయుఁడు చికిత్సలకు లొంగని పెనుజాడ్యమునకు బలియయ్యెను.

1940 వేసవిలో రవీంద్రుఁడు తన చిన్ననాటి దినముల జీవితమును వర్ణించుచు నొక మంచి పుస్తకము రచించెను. ఆయేడే ఆగస్టునెల యేడవనాఁడు ఆక్స్ ఫర్డు యూనివర్సిటీ వారాయనకు 'డాక్టర్ ఆఫ్ లిటరేచర్' పట్టమునిచ్చి గౌరవించిరి. ఈపట్టప్రధాన మహూత్సవము శాంతినికేతనమునందే ప్రవర్తిలైను. భారతదేశ ప్రధాన న్యాయ మూర్తియైన సర్ మారిస్ గ్వయరు మహాశయుఁడు శ్రీయుత సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ పండితుఁడు - వీరిరువురేతన్న మహూత్సవ కార్యధారంధర్యము వహించిరి. యూరపు

ఖండ పురాతన సారస్వతవల్లి కుపఘ్నుమై యూడలువారిన
లాటిను బాసలోఁ బట్టప్రదానోపన్యాస మీయఁబడఁగా
రవీంద్రుఁడు పట్టప్రతిగ్రహ వాఙ్మృఖమును గీర్వాణవాణిలో
వెలయించెను. భారతీయ సాహిత్య చరిత్రలో సువర్ణాక్షర
ములతో లిఖింపఁదగినది గదా యీ మహోత్సవము!
ఈ పండువుఁ జూడవచ్చినవారిలో జస్టిస్. హెండర్సన్,
డాక్టర్ బాటంలీ, డాక్టరు శ్యామప్రసాదముఖర్జీ, డాక్టర్
కాళిదాస్ నాగ్ మున్నగు పుణ్యు లనేకు లుండిరి. వారం
దలు తా మాసమావేశము జూడఁ గల్గుటవలనఁ దమజీవిత
ములకు ధన్యత చేకూర్చుకొన్నట్లు భావించిరి.

ఆవలఁ గొన్ని వారములకు రవీంద్రునకు దుగ్ధత ప్రాప్తిం
చెను. చికిత్సకది కొంతలొంగినది కాని పూర్తిగా నివారి
తము కాలేదు. 1941 ఏప్రిలులో రవీంద్రుని కెనుబది వత్స
రములు నిండెను. ఆ జన్మదినోత్సవమును భారతదేశ విద్యా
ప్రియు లానేతు హిమాచల మనవద్య ప్రీతితో జరిపిరి. దిన
ములు గడచుకొలఁది రవీంద్రుఁడు క్రమక్రమముగా దుర్బ
లుఁడు క్రాసాగెను. ఆయనకాయమును జ్వరము లెడఁతెరిపి
లేక బాధింపఁజొచ్చెను. శాంతినికేతనము నుండి యాతఁడు
కలకత్తా నగరమునకుఁ జికిత్సకై కొంపోబడెను. విఖ్యా
తులు వైద్యులెన్నెన్నో చికిత్సలు కావించిరి. మంచి మందు
లిచ్చిరి. ఫలముగలుగలేదు. 1941 ఆగస్టు ఏడవనాఁడు
రవీంద్ర కవీంద్రుఁడు తాను జనించినచోటనే జోరసంకో భ
వనముననే భౌతికశరీరము పరిత్యజించి యర్చిస్మార్గ సరి
నుండై పరమపదమునొందెను.

శ్రీ గురుదేవచరిత్రము

దశమోల్లాసము

I

[రవీంద్రుని కవిత్యము]

రవీంద్రుడు విశ్వకవి. సుప్రసిద్ధులు * శ్రీ వేంకట
పార్వతీశ్వరకవులు నిర్వచించినట్లు

గీ : పలుకు నిలువరింపఁ బలుకున నలరింపఁ

బలుకు భావముననె వెలువరింపఁ

బలికి పలుకరింపఁ బలుకుచుఁ బులకింప

నీ రవీంద్రుఁ డొక్కఁడే యెఱుంగు.

రవీంద్రునిరచనములు ప్రాయశముగా మాతృభాషలోఁ
గావింపఁ బడినవే. ఆయన కా భాషలోఁగల యధికార మగ్గ
లము. అతఁడు ప్రాంత పలుకుబడులను మాన్చినవాఁడు: నూత్న
చ్చందస్సులు సృజించినవాఁడు : ఉదాత్తములైన యితీవృత్త
ముల నవలంబించినవాఁడు : క్రొత్తపోకడల పోడిమితో దివ్య
కావ్యములు దిద్దితీర్చినవాఁడు.

రవీంద్రుని కవితారీతి వైదర్భి. ఆయన కావ్యమార్గ
మున రస మధు లహరి ప్రవహించుచుండును. అతని కృతు
లలో రీతి రమ్యతలేని రచనమే కానరాదు. శబ్దసౌభాగ్య

* శ్రీయుతులు బాలాంత్రపు వేంకటరాయకవిగారు - ఓలేటి
పార్వతీశకవిగారు. ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల స్థాపించి
యమూల్యమైన యాంధ్రభాషాసేవఁ గావించినవారు.

మతనిసామ్ము: ఛందస్సొందర్య మాతని యైశ్వర్యము. శయ్యాసౌకుమార్యము నాతఁడు పుణికి పుచ్చుకొన్నవాడు. మాలాకారుఁ డేపువ్వ నేపువ్వతో జోడించికట్టిన బాగుండునో యెఱిగి కట్టునట్లు రవీంద్రుఁడు పొత్తుపొసఁగిన పదముల హత్తించుటలో నేర్పరి. బృహద్గ్రంథకర్తలైన యిదానీంత నుల కృతులలో రవీంద్ర కవీంద్రుని రీతి రుచిరత యరుదుగాఁ గానవచ్చును.

రవీంద్రుని కవితలో నలంకార శోభ లేని తావులు తఱచుగాలేవు. ప్రకృతి వర్ణనముపై రవీంద్రునికి మిక్కిలి మక్కువ. సిద్ధహస్తఁడైన చిత్రలేఖకునివలె రవీంద్రుఁడు చిత్రించిన ప్రకృతి దృశ్యము లెన్నోకలవు. ఒక ఘట్టమున శైల శిఖరముల నావరించిన మబ్బులను రవీంద్రుఁడు

“అమృతొమ్ముగుడుచు నడ్డబిడ్డల భంగి

నంబుదములు పర్వతాగ్రములకుఁ

దవిలియున్న వవిగో!.....”

అని చిత్రించినాడు. ఇట్టి భావచిత్రణములు రవీంద్రుని రచనములం దెచ్చటఁ జూచినను బ్రత్యక్షమగును. రవీంద్రుఁడు ప్రకృతి మర్మముల గుఱైఱింగిన తత్త్వవేత్త. మీఁదు మిక్కిలి యతఁడు తన హృదయమును దా వసించు లోకమున కతిసన్నిహితముగాఁ బ్రవర్తిల్లఁ జేయువాడు. ఆయన కాదుణ్యము నకల చరాచరముల యందును నిరంతరము ప్రసరించు చుండును. అది యతని యాధ్యాత్మికవిభూతి.

రవీంద్ర కవితా దేవతా హృదయమున శృంగారమున కన్న భిన్నమైన యితర రసములే మిన్నగాఁ బొడనూసినవి.

రవీంద్ర స్పష్టేలో రసవద్ఘట్టములఁ గొన్నింటిని బరిశీలించి చూచినఁగాని దాని స్వరూపమిట్టిదని తేటపడదు.

1887 జగన్నాథక్షేత్రము (పూరీపురము)న కెనిమిది వందల యాత్రికులఁ గొనివచ్చుచున్న యొకనావ తుపానులోఁ జిక్కి తలక్రిందై సాగర గర్భమునఁ గలసిపోయినది. ఈ విషాద వృత్తాంతము నితివృత్తముగాఁ గొని రవీంద్రుఁ డొక లోకోత్తర కవితా పీయూష లహరిని సృజించి రసపిపాసువు లకుఁ జూపినాఁడు చూడుఁడు. ఇదిగో, నా యీ యనువాద ప్రస్ఫుతి నుండియేని మీరించుక దుచిచూడవచ్చును.

ఉత్పలమాలిక

పారములేని సాగరముపై లయరాక్షసి తాండవించు నౌ
రార! మహాభయంకరమహస్సుగదే యిది యీ తుటారికిన్!
సారెకు వేయిపక్షముల సంచలనమ్ములతోఁ బ్రభంజనం
డారయ దిగ్విభాగములయందుఁ జరించెడి విక్రమించుచున్;
నీరధి నింగి యేకమయి నిట్టలమైన విపర్యయమ్మునన్
గూరి పరిభ్రమించు, నదిగో వసుధాసతికండ్లు మోసపుం
జేరికఁ జేరి మూసినది చీకటిరక్కెన : చంచలా లతల్
మూలులు వేలు లక్షలు తళుక్కునుచున్ బెదరించె : ఘనకై
దారకముల్ కఠోర విశదస్మితరూపముతోఁ బశుత్వ వి
స్ఫోరకమా స్వభావమును జూపెను, బాపపు శక్తలన్నియున్
వేటిఁడి వేడ్కతో నిధన వీధికి దూకెను గట్టుబాటులన్
దూరము నెట్టివైచి, యొకత్రోవయుడొంకయులేక, టెంకియుం
బేరిమిలేక ; భూమి దివినిం గవ గూడెడి తావులం దకూ
పారమునల్లఁబాటె, నదిబావుడుమంచుచున్, దురాగ్రాహి

దారముగా ధ్వనించు, భయమందుచు వెక్కుచు నేడ్చునవ్వు, వి
 ఙ్ఘారముగా గడుల్లను సుడుల్ మతిఁగోల్పడిచిన్చి రేఁగఁగఁకః
 బేరముతో నపాంపతి యభీకుఁ డభిగ్రహలీలతో నిజా
 వారముపారముందరియఁబర్వెను నుర్వులు నోటఁగ్రక్కుచుకొ;
 బూరటిలక సహస్రఫణముల్ ముడుతల్విడఁదీసి యాడుచున్
 వారక సర్పరాజయిన వాసుకి పంటవలంతి నట్టై క్రీ
 ఙ్ఘారిఁ గందుకమ్మగఁ దటాలునఁ గ్రిందికివై చి యాడుచున్
 వీరవిహారము న్నలుపు వేడబ ముట్టిపడెక; నిశీధిని
 నారి తమింగ్రమించి తన నల్లని నిద్రతెరక దెరల్చుచుకొ
 గేరుచు దిగ్గణమ్ము వణకించు నుదగ్రపురూపుఁడాల్పెనా?
 క్రూరపుఁ గాళరాత్రి యొకకోలు జలాకృతిఁ దా ధరించెనా?

గీత మాలిక

ఛందమేలేని లయలేని సవురులేని
 యర్థమేలేని వికృత నాట్యంబు నలుపుఁ
 బ్రకృతి ప్రళయస్వరూపిణి బహుళకోప
 రూపములుదాల్చి; జలము మారుతము మఱియు
 మెఱుము లుఱుములు నావిరి మీఱి మించి
 గ్రుడ్డియాకృతు లేవేవో కొని యదేమొ,
 స్వీయ నూత్నావతారాల జీవనాడు
 లన్నిటిని లాగుకొనుచున్నయట్లు దోచెః
 ఒక్కమార్గంబులే దొక్క దిక్కులేదు,
 నిర్నిరోధంబుగా నవి నిలుపులేక
 తమ్ముఁగని తామె వెఱపొంది తాఱుమాఱు
 నొంది నుడిగుండములలోని కుఱుకుచుండె.

అంబె యెనిమిదివందలమంది జనులు
 గలరు పురుషులు స్త్రీలు తెప్పలను మూయ
 కట్టె చూచుచునున్నారు, గట్టిగాఁ గ
 దించుకొనుచున్నవారు: 'తే తెమ్ము తెమ్ము
 'ఓ యకూపార, బలియాయవోయి' యనుచు
 నావ నువ్వెత్తుగాఁ బైకి లేవనెత్తి
 యట్టహాసంబు లొనరించె నల తుపాను
 పిశితభోజిని; డిండీర పిండమైన
 యుప్పెన కొటారు కోటిబాహువులనెత్తి
 యటచు నిమ్మని; నీలవణ్ణాంగి కడలి
 మృత్యుదేవత జాగుసైరింప కల్గ
 పెల్లురోసమ్ముకతమునఁ దెల్లఁబాటు;
 భారము భరింపలేదు చిన్నారియోడ -
 అది యథార్థ మయోమయ మదరి చెదరి
 బ్రద్దలైపోవు దాని యురస్థలంబు;
 మాయురే, యాటబొమ్మయిపోయె నావ,
 అప్పు డేకీభవించిన యాప్రచండ
 మైన భౌతిక భూత సంహతికిఁ గర
 ధారుఁ డా యోడ మొగదల దద్దటిల్లి
 యున్నవాఁ డుడ్డుగుడిచి, యేమున్నదింక !

మ॥ 'పరమేశౌ భగవంతుఁడా కరుణమాపైఁజూపరా,
 యీశ్వరే
 శ్వర, రక్షింపవదేమిరా, యనుచు 'దేవా, నూర్యనారాయణ

హరి, గోవింద, జనార్దనా, హరహరా', యంచున్

విలాపించుచుం

డిరి ప్రాణా లరచేతఁ బట్టుకొని యట్టే నావలో మానవుల్.

అ.వె॥ “అనుదినంబు వచ్చునట్టి సూర్యుండేడో?

దడిసి చంద్రుఁ డేడ దాఁగి నాఁడో?

చుక్కలేవో? మాకు సుకము నండయునైన

పుడమియొడి యదెందుఁ బోయెనొక్కో?

క॥ మాయొంట్లేమయ్యెనో? మఱి

మా యావట్టివమంజిమము లేమయ్యెన్?

స్వామీ, యేటికి మాకీ

తామిస్రపు సవతితల్లి దయ్యపులీలల్?

గీ॥ ఎందుఁ జూచినఁగాని మేమెఱింగినట్టి

దెద్దియుం గానరాదు, మా దెదియులేదు,

వెఱపుగొల్పెడి రూపము లేవనవేలు

దృష్టిగోచరమగు మా యదృష్టమేమొ!

గీ॥ దేవుఁడా, నీవు లేవు: దయావిభూతి

లేదు; ధర్మంబు న్యాయంబు లేదు లేదు,

సత్యమగు జీవితములేదు - జగతిఁగలదు

మూదలించెడి ప్రకృతివినోదమొక్కఁడె.”

క॥ ఈ పాపపు సంక్షోభము

పాప కనుంగొనెను - బెగడుపడి విలపించెన్,

గూపెట్టె త్తణములోన వి

లాపధ్వని యొక్కతూరి లయమయిపోయెన్.

గీ॥ ముగిసె సంతయుఁ గనుటెప్పమూయులోన,
అసువు లెపుడుండెనో యెప్పు డవి వినిగ్గ
మించెనో కాంచి రెవరు? సమీరఁగుండు
ప్రబలుండై వీచి నూలుదీపంబు లార్చె.

శా॥ ఆనందంబది వేయిమందిరములంద స్తంగమించెన్ గట్టా,
యేనాండేన్ బరబాధ లిట్టివని యూహింపంగ నేర్పున్నదే
మేనుందాలించి నట్టి వేడుటకు? భూమిం దాని కాఁగాములన్
జ్ఞానంబున్నదే? తా నెటుంగునటె యున్మాదంబు స్వీయస్థితే?

చంపకమాలిక

మనసునుదెచ్చి పిచ్చి నడుమం బడఁద్రోయఁగనేల? పేర్ని తి
య్యన కిరవైన మర్త్యహృదయమ్మున కీవ్యథయేల? యేమిమం
తనమిది! దేనికున్నదిటతల్లి? స్తనంధయుఁ డామె మోమదే
పనిగనటేలచూచుకొ? పైకొని యన్న భుజాంతరంబునం
దనుజుఁడు వ్రాలనేల? బిగియారఁ గవుంగిట హత్తనేల? వా
రెనయఁ బ్రభాతపద్మహితహేమమరీచికలందుఁ జెల్చి పెం
పునఁ దమ చిన్ననాఁడెటులు మోదముతో విహరించిరోకదా
పనివడి కష్టసౌఖ్యములఁ బాల్గొనిరోకద! బాష్పబిందువుల్
వనరున వారి నేత్రకమలమ్ములలోఁ దొలఁకాడనేల? యే
మనవలె నీ పరిస్థితి నయారె, మహాదయనీయమైన దీ
యనుభవ మోసి కక్కనపుహావడి! యోయడియాన! గాలిగో
నునిచిన దీపపుక గళికయోయన సంచలనమ్ము నొందెడిక
జెనఁతువమై భయంపడినప్రేమ; తుపానుతోడక విసోద కు
ర్దనముల కగ్గమైన యనదల్ నరమాత్రులు తాము ధాత్రిలో

మనఁగలరా? విలాసపు సుమాళముతోడ నుయాలలూఁగుటా?
జనుల సుఖేచ్ఛ నొక్క నిముసమ్మున మ్రింగదదేమిమిత్తి? యే
పున మన జీవితాశ మును ముట్ట గ్రసంపదదేమి? తల్లి నా
శన మగుచుండి బిడ్డను భృశమ్ముగ తొమ్మున గ్రుచ్చుకొంటకే
మ నెదవు? చావుదేవతకు స్వాగత మీఁజనుచుండి, పాలపా
పను విడిపింప నొల్లదు-ప్రపంచమునందది పెన్నిధాన నూ
వనితకు-అకతమ్మున నె పట్టినపట్టును వీడ, దాత్మ సం
హననము మీఁద నామెకిసుమంత స్వతంత్రత లేకపోయినా;
వననిధియు న్నభమ్ము నొకవంక-నెలంతుక యొక్కవంక: నె
వ్వని తరమా వెలంది పసిపాపను గాచుట కీ యవస్థలోక ?

గీత మాలిక

ఈ యబల కెట్లువచ్చెనో యింత బలము?
చూడుఁడేజాడ బిడ్డను వీడఁబోక
కుదురు పాటునఁ దన యెడఁ బదిలపఱచి
బయలు పరికించుచున్నదో, పశునిసర్గ
భరిత పాపప్రవాహానఁబడి మనుష్య
హృదయమున కిట్టిప్రేమ తా నెల్లవచ్చె ?
ఎన్నఁడైనను నై రాశ్యమెఱుంగనట్టి
తల్లిప్రేమ యిదేకదా, దానినణఁచు
హాని కలదని యొప్పుకోనట్టి దదియె.
అపుడపుడు జీవితామృత మాస్వదించి
నిత్య సూతృత్వమాజ్ఞించి నివ్వటిల్లు
నట్టి దొక తల్లిప్రేమయే యగు ధరిత్రి.
రూఢిగాఁ బ్రేమ సత్య స్వరూపమిది

యని గ్రహించిన వస్తువెందైన ధాత్రి
నున్న దనుకొంద, మద్దాని కొక్క నిమిష .
మాయెబో, మాతృదేవతా న్వానుభూతి
యుల్లమం దుప్పతిల్లక యుండగలదే ?

ఆ. వె॥ మృత్యువును జయించు ప్రేమ యీపెనుగాలి
వాన గుండెకాయలోని తల్లి
యబలహృదయకుటము నాశ్రయించెను - దీని
రేచినట్టి నిండుప్రేమ లేదే ?

ఆ॥ అక్కట ఘాతుకత్వమదియక్కటికన్నిది, యొక్కచోటనే
నెక్కిని యున్న వొంటుకొని నెట్టన డీకొని న్నెట్టుకొంచు; న
మృక్కుశలాశయ్యక నిబిడమైన నిరాశయు నొక్కచక్కినే
యొక్కటిగూడుకట్టుకొని యీక్రియఁగాపురమున్న వారయ్య !
మ॥ పగలెల్లక మఱి రాత్రి యంతయును

దత్త్వంబుక గ్రహింపక మన
స్సెగఁబ్రాకుం దిగజాటు; జిక్కువడి యూ

హించున్ వికల్పించు, ధ
ర్మగతుల్ కర్మఫల ప్రసక్తులును మీ
మాంసిండు ; “సత్యంబిదే
యగునా ? యేది ఋతంబు ? కల్లయెది ?” యం

చాలోచనల్ సల్పెడున్ .

ఆ. వె॥ అట్టి మనుజమాత్రు స్వాంతంబు మీఁద ఝం
ర్నూ పిశాచశక్తి యేవుఁ జూపి
గట్టిదెబ్బ యొకటి కొట్టును-గాని పా
టింప దార్తి నరునిడెంద మార !

గీ॥ అప్పుడే ప్రేమ దేవత యవతరించి
చెంత కరుదెంచి, తనరెండు చేతులెత్తి
చేర్చుకొను తొమ్మునక, భీతి దీర్చి, యాద
రించి మధురోక్తులాడి లాలించు దాని.

శా॥ కట్టుం దేవతయోర్తు-వేటొక తెముక్కలో సేయు, నీరీతిగ
స్పట్టు స్వీరి సనాతనం బయిన వ్యాపారం, బిదే యూటలో
నుట్టంకింతురు వేడుకక-గెలుపులే దొక్కర్తికున్-భంగపుం
బట్టెనట్టి యవస్థలే దిటులె యాన్లుఁదింతు రశ్రాంతమున్.

గాలివాన నీకవి వతంసుఁ డెట్లు వర్ణించినాడో చూచి
తిరి గదా! అలలురేఁగుట- ప్రభంజనుఁడు సముద్రము
నుట్టుఁత లూపుట- కారుమొయిళ్ల గడబిడలు మెఱపుట
మిటుమిట్లు ఎంత యుద్వేగ జనకములుగా వర్ణితములై
యున్నవో కంటిరిగదా! మబ్బులు మారుతములు ప్రాణ
ములు గలవిగానో మారణ యంత్రములుగానో మన యెట్ట
యెదుటఁ బ్రత్యక్షములౌట పరికించితిరిగదా!

ఝంఝామరుద్దేవత ప్రచండ స్వరూపముతో సము
ద్రునివైపు దృష్టి సారించి, భయదమైన తన నోరుతెఱచి
నావలోని మానవుల ప్రాణముల బలియిమ్మని యడిగినది.
తానును వారినే కబళింపనెంచి యట్లే యాఘోషించుచున్న
సముద్రుఁడు జాగు సైరింపక రోసముతో వెల్లఁబాటినాఁ
డట. కంటిరా రవీంద్రుని వర్ణనాశక్తి!

ఈ కావ్యఖండ ముఖండమైన సజీవవర్ణనముతో నిండి
యున్నది. ఇందు భయానకరసము వర్ణితము. దీనికి స్థాయి

భావము భయము. కాలుఁడు దీని కధిదైవతము. దేనివలన భయ ముత్పన్నమగునో యా మహావాతము - ఆ కల్లోలపరం పరలు - ఆ ప్రళయ వర్షము - అవన్నియు దీని కాలంబన విభావములు. నావలోని నిస్సహాయుల కంపము, వారు దిక్కులు చూచుట, వారి పరస్పరాలింగనములు - తమ్ముఁ డన్న భుజాంతరమున వ్రాలుట - తల్లి తన పసిబిడ్డను వక్షస్థల మ్మన గదియించుకొనుట - ఇత్యాదు లనుభావములు వీరి యూవేగము సంత్రాసము దీనత భ్రాంతి మృత్యువు సంచారి భావములు.

నిరపరాధులైన యెనిమిది వందలమంది ప్రయాణికులు తుపానులోఁ దగుల్కొనిన యోడతోఁగూడ నశించుట తటస్థించినది. వారందఱు మునిగి సాగర గర్భమునఁ గలసిపోయి శోచ్యులైనారు. వారు పునర్జీవితలగుట యెన్నఁటికిని జరుగునదికాదు.

మునిగిపోవు నావలోనున్న యొకపసిబిడ్డతల్లి యవస్థను బురస్కరించుకొనిప్రేమప్రభావమునుగూర్చి రవీంద్రుఁడు నెల్వరించిన భావములు పరమపవిత్రములు. ప్రభంజనుని దెబ్బకు నూఱు దీపము లొక్కసారి యారిపోయినట్లు యాన పాత్రములోని వారందఱు జీవయాత్ర నొకేక్షణమునఁ జాలించిరన్నమాట మఱచి పోవుదమన్నను మఱపురానిదిగదా!

మూర్తిభవించిన కారుణ్యమనఁ దగినవాఁడు రవీంద్రుఁడు. ఎచ్చోటఁ బట్టిచూచినను ఆయన కవిత్వమున భగవంతుని సర్వభూతమయత్వ మంతో యింతో గోచరించుచునేయుండును. ఆ పరమేశ్వర తత్త్వమునే ప్రధానీకరించి

రవీంద్రుడు రచించిన 'నై వేద్యము' గీతాంజలిగా నాంగ్లమునఁ బ్రకటితమైనది. 'నోబెలు' బహుమానమునకుఁ బాత్రమైనది: ప్రపంచ విఖ్యాతికి నిదానమైనది. గీతాంజలి కవితా మంజులతనుగూర్చి చేయఁబడిన విమర్శలు సమీక్షలు ప్రశంసలు నానాభాషలలో నెన్నోయున్నవి.

గీతాంజలిలోని గీతికల నొకటి రెంటిని గొని యేతన్నాధుర్య సౌందర్యముల ననుభవింపక సాగిపోవుట తగనిపని. ఇదిగో † యీగీతిక నరయుఁడు.

అంబరము నీవె, మఱి కులాయంబవీవె,
నై కవిధ వర్ణనాద గంధములచేత
ఆ కులాయంబులో జీవు నావరించు
ప్రేమయునుగూడ నగుదు వీవే మహాత్మ!
నవనవానంద దివ్య సౌందర్యరాశి!
పుడమి చెలిమాళిఁ గయి సేయఁ గుడికరమున
జాళువొత్పట్టలో మనోజ్ఞ ప్రసూన
మాలఁ దెచ్చెడి నిశ్శబ్దలీల మేల్మి
యుల్లస మ్మాని యల్ల ప్రత్యూషలక్ష్మీ.
పశ్చిమాశాప్రశాంతి సంపత్ప్రయోధి
నుండి చల్లని హాయి పీయూషరసము
కాంచన ఘటంబునిండ నిండించుకొని భు
జమ్మున వహించి మునినూపుకొమ్మ వచ్చుఁ
బసుల నెడఁబాసి యొంటరిపాటుఁగన్న

---

† గీతాంజలి (ఆంగ్లానువాదము) లోని యటువదియేడవ గీతమునకు నా పరివర్తనము.

పచ్చికబయల్లమీఁదుగా నిచ్చలంపు
 ననుపు దనరంగ నడకచిహ్నములులేని
 గొటలనుబట్టి; కాని యెచ్చోట నెచట
 హంస లంఘించిపోవుట కనధిరహిత
 మైన గగనమ్ము వ్యాప్తమై యమరు, నచట
 నిష్కలంక సితజ్యోతి నిండుకొలుపు
 దీరి పరిచాలనముజేయు - దినములేదు,
 లేదు రాత్రియు, రూపంబులేదు, కనంగ
 వర్ణమునులేదు, లేదు శబ్దంబువినంగ.

సౌందర్యకందమైన పూలదండనుంచిన బంగారుతట్ట కుడిచేతఁ
 బట్టుకొని ప్రభాతలక్ష్మి చప్పుడుచేయక వచ్చుచున్నదట!
 దేనికీ? అందచందముల హారముతో వసుంధరానుండరి యుత్త
 మాంగమును సింగారించుటకు. ఉదయాదిత్యుని బింబము
 నిజముగా బంగారు తట్టలోఁ జెండుగాఁ బెట్టిన పూలదండగా
 నుండును. అది ప్రభాతలక్ష్మి కొనివచ్చినదే కదా! అప్పుడే
 పొడుచుచున్న రవిబింబమునుండి వెడలు పైఁడివన్నెల తీగల
 గుంపులు భూమ్యుపరిభాగమునఁ బ్రసరించుట స్వాభావిక
 మైన సంఘటనము. దానిని రవీంద్రుఁడేమని వర్ణించినాఁడు?
 ప్రత్యాపరమావధూటి చేతిలోని పుష్పహారము పుడమి
 పైదలి యాదలఁ గయిసేయుటకై తేబడినదని యన్నాఁడు.
 అవును. అందుకు గాక మఱెందులకు? భారతీయ ప్రకృతి
 రామణీయక మీగీతికలోఁ గేంద్రీకృతమై యున్నది. ఉప
 నిషత్కాలములనాటి కులపతులు శిష్యశతముల మ్రోల
 వెదచల్లు బ్రహ్మతత్త్వ పరిమళము లుపస్సాభాగ్యములలో

మేళవించి యీగీతికనుండి గుబాళించుచున్నవి. స్వామీ! రవీంద్రకవిబ్రహ్మ, నీవు సృజించి మాయెదుట నిల్విన ప్రభాత సుందరి కింతసౌందర్యమున్నదని యామెకును దెలియ దేమో!

సరమేశ్వరుని విభూతి గీతాంజలిలోఁ బ్రత్యక్షరము నను బ్రతిఫలించుచుండును: ఆర్తుడైన భక్తుని బహువిధ ప్రార్థనా ప్రణాళికలను రవీంద్రుఁ డాత్మకవితా గంగా స్రవంతిలోఁ బ్రవహింపఁజేసినాఁడు. ఇదిగో, ఈఘట్టమున దిగి పుడిసెడు గ్రోలి సాగిపోవుదము. దీనుడైన భక్తుఁడు భగవంతుని బ్రార్థించుచున్నాఁడు. ఎట్లు? ఇట్లు: 'అయ్యా నాపృథ్వీ దయ మెండఁబాటి పోయినది. నామనుగడలోని మనోజ్ఞత మాసిపోయినది. చిక్కుపనుల త్రొక్కటలోఁ బడి క్రుంగి పోవుచున్నాను. ఈ నాబిచ్చపుగుండె మూల ముచ్చముడిఁగి వాకిలి మూసికొని కూర్చుండియున్నది. దానికి దుమ్ము క్రమ్ముకొని యున్నది. దానిని నిండాఁగి మాయ యావరించినది. ఇట్టి పరిస్థితిలో, ఏచేటు నాకు వాటిల్లినను నన్నుదిన్నగాఁ బాటునఁబడఁద్రోయు భారము నీదే! చరాచరములతోఁ గూడిన యనంతకోటి బ్రహ్మాండములకును నీవు సార్వభౌముడవు. రాజలాంఛనములైన విద్యుదీపికలతో గర్జపట హ థకాథమామికాధ్వనులతో దయచేసి నాపయి దయ వర్షింపుము. రమ్ము. నాద వినోదము వెలయింపుము. శాంతి ననుగ్రహింపుము. నాలోపలఁ బ్రవేశింపుము.' - ఇది ప్రార్థనము. ఈక్రింది సీసపద్యము నాయనువాదమాత్రమే యైనను రసిక జనానుభావ్యము కాకమానదని యుదాహరించుచున్నాను.

సీ॥ శుష్కించి నామనస్సు కఠోరమై యుండ,
 దయను వర్షింప నా పయికి రమ్ము,
 నా జీవితంపు టందము మందమై యుండ,
 గానమ్ముతోడ నాకడకు రమ్ము,
 అలజడిపనులు సన్నావరించిన యట్టి
 తఱి శాంతితోడ నాదరికి రమ్ము.
 నా తిరిపంపు డెందము మూలఁబడి యుండ,
 తలుపు భేదించి లోపలికి రమ్ము,

తే॥గీ॥ 'మాయచే ఘాళిచే నాదుమానసమ్ము
 కప్పుఁ బడి గ్రుడ్డిదై యున్నయప్పు డీవు
 స్వామి, రావయ్య రాజలాంఛనము లూని
 తావకీన తటి ద్దర్శితములతోడ.

శ్రీ గురుదేవచరిత్రము

దశమోల్లాసము

II

రవీంద్రుని రూపక రచన

ఒకటి రెండుతప్ప, రవీంద్రుని ప్రాథమిక రూపకము లన్నియుఁ గేవల కవితాయతన మాత్రములని చెప్పవచ్చును. ఈ రచనములలో రూపకములుగాఁ బేర్కొనఁదగినవి ‘చిత్రాంగద’ ‘మాలిని’ ‘కచ-దేవయాని’ యను నాటికలు.

‘చిత్రాంగద’ యే యాంగ్లపరివర్తనము నొంది ‘చిత్ర’ యైనది. ఇది రవీంద్రుని రూపకములలో నతిరమణీయమైనది. లోపములేని వస్త్రైక్యముతో నకలంకమైన యర్థసాభాగ్యముతో నైంద్రజాలికశక్తి సంపన్నమైన శబ్దసౌందర్యముతో ఈ రూపకము దీపించుచుండుట సర్వథా సత్యము. భావనాతీవ్రతగల రవీంద్రుని కవితావేశ మీ నాటికయం దాపాదచూడ ముట్టిపడుచుండును.

చిత్రాంగద మణిపురప్రభువైన చిత్రవాహనుని యేకైక పుత్రిక. చిత్రవాహనుని తాతముత్తాతలలోఁ బ్రభంజనుఁడను ప్రభువరేణ్యుఁడు చిరకాలము సంతానరహితుఁడుగానుండి, కులము నిలుపుకొను నిమిత్తము పరమశివుని

గూర్చి కఠోరతప మాచరించెను. ఈశ్వరుడు మెచ్చి ప్రత్యక్షమై యతని వంశము వర్ధిల్ల జేయఁగల కొడుకు పుట్టుననియు, అట్లే యవిచ్చిన్నముగా నతని యన్వయము పెంపొందుననియు వరమిచ్చిపోయెను. శివుడు చెప్పినచొప్పునఁ బ్రభంజనుని వంశమున నుతులే జనియించుచుండిరి. అది యేమికతముననో చిత్రవాహనునిక మాత్రము పుత్రిక పుట్టువందెను. అతఁడామె నత్యంత వాత్సల్యముతోఁ జూచుటయే కాక, యక్కుమారిని తనయునిగాఁ బాటించి యామెకు వీరపురుషోచితములైన విద్యలు నేర్పించి, రాజనీతి నభ్యసింపఁజేసి, ప్రజాపరిపాలన మొనర్చుటకుఁ గావలసిన సమర్థత చేకూర్చెను. అట్లునుఁడు తీర్థయాత్రల నిమిత్తము పర్యటన మొనర్చుచు మణిపురమున కరిగి, చిత్రాంగదనుగని, యామెలావణ్యమునకు ముగ్ధుడై, యేతన్నారీమణి ప్రణయ సూత్రములచే బంధితుడై, యా కన్నియకరగ్రహణము కావింపవలసిన సంఘటనమునఁ జిక్కువడెను. అట్టితఱిఁ జిత్రవాహనుడు “ఓ కురుకులాలంకారా, యీమె గర్భమున జనించు బిడ్డ నా వంశమున కంకురమై తప్పనిసరిగా నా సింహాసన మధిస్థింపవలయు. అందుకు నీ వంగీకరింతువేని నాయీ యాత్మజను నీకిచ్చి పెండ్లి చేయుదును. దీనికి నీ వొడఁబడుదువుగదా!” యని పార్థునొప్పించి పుత్రిక నతని కొనఁగి పరిణయము కావించెను. అట్లునుఁడు చిత్రాంగదతో మూఁడు సంవత్సరము లత్తవారింటఁ గడపెను. చిత్రాంగద మగబిడ్డను గనియెను. ఆవల భార్య యంగీకృతి నంది యత్తమామల సెలవుగొని, పుత్త్రీగాత్ర పరిష్కంగసుఖము గని, మణి

పురము వీడ్కొని బయలుదేరి తీర్థయాత్రలు ముగించుకొని యుద్ధముఁ డన్నదమ్ములున్న నెలపు చేరెను. ఇది భారత గాథ. ఈ వృత్తము నాధారము చేసికొని రవీంద్రుఁడొక మధుర దృశ్యము సృజించినాఁడు.

తండ్రి యా దేశమున నిరంతరము పురుషవేషముననే చిత్రాంగద వ్యవహరించు చుండెడిది. ధనుర్విద్యలోఁ గృత హస్తయైన కతమున భయంకరారణ్యముల సంచరించి వన సత్వముల వేటాడు నభ్యాసముగలిగి వర్తించెడిది. ఇన్ని విద్యలయం దుత్తీర్ణత సాధించినను నిసర్గము కారణముగా 'నేను నెలంతనుగదా!' యని చిత్రాంగద చివరకు గుఱు తింపవలసిన దయ్యెను. ఈ నాటికలోని పాత్రములు నాలుగు మాత్రమే. దేవగణమునకుఁ జేరిన మదన వసంతులు తమ దేవత్వము నించుక కట్టిపెట్టి మానవమాత్రులైన చిత్రాంగ గదార్జునుల ప్రణయవ్యవహారముతో జోక్యము కల్పించు కొందురు. వీరి ప్రస్తావము వచ్చినప్పుడు షేక్స్పియరు మహా కవి రచించిన 'టెంపెస్టు' నాటకములోని 'ఏరియల్' 'ఐరిస్' 'సెరిస్' మున్నగు భూమికలు మన స్మృతి పథము నకు వచ్చును. చిత్రాంగదనుగూర్చి చదువునప్పుడు 'మిరాండా' రూపము మన చిత్తవీధికి రాకమానదు.

చిత్రాంగదకు మదన వసంతులతో నొదవిన సమా వేశముతో నాటిక యారంభమగుచున్నది. భగవానుఁడు మన్మథుఁడు మధుసమేతుఁడయి యవతరించి యమాయిక యగు చిత్రాంగదతో నిష్కలపటమైన నిష్కలంక సంభాషణముచేయును. అవ్యాజ ప్రణయ పరిపూరితములైన వారి

మాటలు ముచ్చటగొల్పును. అట్లయ్యు వారి గంభీరతకు లోపములేదు. 'విధాత హృదయమున మొదట జనించిన వాడను నేను. - (స్త్రీ) పురుషుల జీవితములను సుఖదుఃఖ బంధములతో ముడివెట్టువాడను.' అని చిత్రాంగదకు మన్మథుడు తన్నుదా నెఱుకపఱచుకొనుచున్నాడు. ఇక వసంతుడో 'నే నీయన నెచ్చెలిని. ఋతురాజును జమి, జరామరణములు జగము నెముకలంట పీడించునుగాని నేను మాత్ర మనవరతము వాని వెన్నంటి తఱుముకొనిపోయి పోరుచుందును. మూర్తీభవించిన నిత్యయావనమును నేను.' అని తన కల రూపుదెలుపును. పట్టరాని యుద్రేకోత్సాహములతో, జిత్రాంగద 'అయ్యా, వసంత భగవంతుడా, నీకుమొక్కుదును' అని యాతని యనుగ్రహము సంపాదించుకొనుటకు ముందడుగువైచును. చిట్టచివర కామె ప్రార్థన మిది — 'ఒక్కదినమేని నాకు లావణ్యపూర్ణత మీరనుగ్రహింతురేని అది చాలును. ఆవలి బేరముల భారము నాది.' అని. 'ఒక్కదినమేమి? ఒక్కసంవత్సరమంతయు వసంత ప్రసూన శోభాలాభము నీయంగవల్లిలో నుల్లసిల్లునుగాక!' అని వసంతుడు చిత్రాంగదపాలిటి కిచ్చ కెచ్చిన కోరికలిచ్చు మెచ్చుల చెట్టయినాడు.

ఈ నాటికాపేటికలోని మురిపెంపు రతనాలబరణి యనదగినది మూడవరంగము. తనకై ప్రియుడు ప్రణయ భరమునఁ బరితపించుచున్నాడని చిత్రాంగద యిట్లనుచున్నది:

సాధ్యముకాదు— ఆకలిగొన్న యంతరాత్ముని యప్పులింపు బాహువులవలె నిన్నాకర్షించు అభావోద్రేకపు దృష్టి నెదుర్కొనుటకు నీకు సాధ్యముకాదు. బంధములు తెగ తెంపుచేసికొని వెలికిరమ్మని హెచ్చరించెడి ఆవేగపూరిత మైన పిలుపుతో నుక్కిరి బిక్కిరి యగుచున్న తదీయ హృదయమును గుఱుతించికూడ, బిచ్చగానివలె వచ్చినదారి నే యాతని బొమ్మనుటయా? కాదు, నీకు సాధ్యముకాదు.'

[మదన వసంతుల ప్రవేశము.]

స్వామీ, కామదేవా, నన్నెట్టి దారుణతాపమునఁ బొదివినాఁడవయ్యా!

కాల్పుచున్నాను, నేనేది స్మృశించినను అది దగ్ధమై పోవుచున్నది.

మదనుడు:—నిన్నటిరాత్రి యేమిజరిగినదో యది వినఁగోరు చున్నాను.

చిత్రాంగద:—సూర్యాస్తమయవేళ వసంతపుష్పదళములు పటచిన పచ్చికపడకపై విశ్రమించితిని. నేను దినమంతయుఁ గూడఁబెట్టిన మకరందము నొక్కొక్క బిందువుగా మెల్లమెల్లగా నాస్వాదించి యనుభవించుచు, అర్జునుఁడు నా సౌందర్యమునుగూర్చి చేసిన యద్భుత స్తుతిని నా స్మృతికిఁ దెచ్చుకొంటిని. నేఁ గడపుచుండిన జీవితము నా గతభవచరితముల కరణి విస్తృత మయ్యెను. నేనొక పూవునుగా భావించితిని. పూవున్నది, అది వనదేవతల

ముఖస్తోత్రముల యుంకారము లాలకింపఁ
గలదు. వారి రహస్యముల గుసగుసలు వినఁ
గలదు. కాని యా వినుకలి భాగ్య మనుభ
వింపఁగలుగుట కొన్నిగడియలుమాత్రమే. ఆ
యవకాశము ముగియఁగా, మిన్నులరయు తన
కన్నులు వ్రాల్చి తలవంచి వాయోడి నిట్టూర్చి
నేలఁ గలియుచున్నది. భూతభవిష్య ద్విహీన
మైన నిర్దోషమైన తన యీ నిమేషపు సూక్ష్మ
గాథ నీ విధముగాఁ దుద ముట్టించుచున్నది.
నేనట్టి పూవునుగా భావించితిని’.

చిత్రాంగదచెప్పిన యీ ప్రత్యుత్తర మెంత రసవంత
ముగానున్నది! ఈమాటలు విని

వసంతుఁడు:—అనంత శోభా పూర్ణమగు జీవిత మొక్క
ప్రభాతమున నమసి పోగలదు.

మదనుఁడు:—అపరిమితమైనయర్థము ఒక చిన్నారిపాటలో
నిమిడిపోయినట్లు -

అని పలికినాడు.

తన నవ్యలావణ్యము తిరోహితమైన దని చింతించి,
మునుపటివలె మృగయావినోదములఁ బ్రొద్దుపుచ్చుట కను
వైన గట్టిచేతులరూపు తనకుఁ దిరిగి వచ్చినదని చిత్రాంగద
యంగలార్పఁగా

మదనుఁడు:—మర్త్యమాత్రుని పుత్రికవైన యో చిత్రాం
గదా, దివ్యభాండాగారమునుండి సురభిశ్
స్వర్గ మధువును మ్రుచ్చిలించి, దానితో నిహ

లోక నిశాకలశము నిండించి, యా మధుకల
శము నీ చేతిలోఁ బెట్టితిని. — ఈ యోజ
నిన్ను బహూకరించినను నీ యీ నిర్వేద
వాక్కులు వినుచున్నానుగదా!

అని నుడివినాఁడు 'నిజమే,' యన్నది చిత్రాంగద. విజయుని
ప్రేమగడించిన యాదేహమే యిప్పు డాపె ద్వేషమునకుఁ
బాత్రమైనది. ప్రేయసుని పరీరంభపంజరమునవేయుట కను
వుగా దాని కనుదినమును సింగారముచేయవలసివచ్చెనుగదా
యని వేసరుచున్నది—

‘ఈ యెరవు తెచ్చుకొన్న శృంగారము - సన్నావరించిన
యీ యసత్యము - విరియఁబూచిన పూరేకులవలె రాలి
పోవుట కనుచున్నానుగదా. తన దినమొల పేదటికమున
శవమాసపడు తరుణి కరణి, రాత్రిందివము విలపించుచుఁ
గూర్చుండుదశ రానున్నది.’

అని యాశ్రోశించుచున్నది. తనలావణ్య మే సుమనోమయ
వసంతభవనమునుండివచ్చెనో యది యచ్చటికేపోయి చేరు
సమయ మాసన్నమైనదని వెఱపందుచున్నది.

“కట్టక డపటిగంటలో నా సౌందర్య మాటిపోవుదీపమువలెఁ
దుదివెలుగు వెలిగిపోవనిమ్ము.”

అని యాపె వేడుకొనుచున్నది. ‘వలె’ యనిపించుకొన్నది:
కాని యీ వర మామే కుపకరింపలేదు. తమయాపదలు వాపి
తమ్ముఁ గాపాడుచుండిన యే రాచబిడ్డను సామాన్య ప్రజ
లందఱు కొనియాడుచుండిరో, యా చిత్రాంగదకై యట్లు
నుడు కలవరించినాఁడు. చిత్రాంగద ‘నీ నాయిక లావణ్య

రహిత 'యని యర్జునునికి బయల్పటచినది.

'కాంతి యంతయు నీలమేఘములు పీల్చివేయఁగాఁ,
బాషాణ పర్వతాగ్రమునఁ గూర్చుండి ధూతోల్లాసయై
తోచు ప్రభాత రేఖ వంటిది నీ ప్రేయసి '

అని చిత్రాంగద వల్లభునికి దీనముగాఁ దెలియఁ బలికినది.
'రాజకుమారియైన చిత్రాంగదను మాత్రమే నేఁడు నీయధీన
మొనరింపఁ గలుగుచున్నాను.' అని నిష్కపటముగా స్వ
స్వరూపము నాపె వెల్వరింపఁగా 'ప్రాణప్రియా, నా జీవిత
మున కిప్పుడు పరిపూర్ణ త్వ మబ్బినది' యని యర్జునుఁడు
సంతృప్తుఁ డగుటతో నాటిక సమాప్త మగుచున్నది.

ఇంకొక్కరేవున మహాభారత కథా మందాకినిలోనే
దిగి రవీంద్రుఁడు జాతరూప రూపక సహస్ర పత్రమొకటి
కోసికొనివచ్చి రసిక ప్రపంచమున కర్పించినాఁడు. ఆయన
చేయితగిలి యది యెన్నటికిని వాడిపోవనిదైనది. దాని పరి
మళములు దిగంతముల దనుక వ్యాపించునవైనవి. దాని
సువర్ణ కాంతులు సూర్యలోకములతో నెకనక్కెము లాడున
వైనవి. ఇదియే కుంతీకర్ణుల సమావేశము.

కరుణరస మీనాటికలోఁ బ్రస్ఫుటాకృతిం దాల్చినది. గంగా
తీరమున సంధ్యాదేవి నారాధించు కర్ణుని కడ కరుదెంచి కుంతి
'*వత్సా, నీ జీవిత ప్రథమప్రభాతమును విశ్వముతో పరి
చయము కావించిన దాననునేనే.'

* సుగృహీత నామధేయలు విశ్వభారతీ సారస్వత పట్టభద్రులు
శ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారి యాంధ్రానువాదమునుండి యీనాటిక
లోని ఖండములుద్ధరించితిని.

అని తన్ను (దా నెటుక పఱచుకొను చున్నది. ఈమె తన వైరి యైన పాథునికేకాక తనకును దల్లియుని కర్ణుడు తెలిసికొనును. కటికివారి గుండెలనుగూడఁ గదలించున దీ ఘట్టము. కర్ణుని హృదయముపైత మొక్క కనుతెప్పపాటు డోలాయ మానమైనది. ఏలకాదు?

‘నా తల్లి ప్రేమపూరిత స్వరమును నేటిరాత్రి అర్జున జననీ కంఠమున ఏలవింటిని? నా పేరు ఆమె ముఖమున ఏల ఇట్టి మధుర సంగీతమునకు పాత్రమగుచున్నది? తటాలున నా చిత్తమేల పంచపాండవులవైపు సోదరప్రేమతో పర్విడుచున్నది?’

అని కర్ణుడు క్షణకాలము వితిర్కించుకొనెనుగాని వెంటనే యా సందిగ్ధ హృదయమును దిటవు పఱచుకొని యామెతో

‘నన్నేల విడనాడితివో చెప్పకపోయిన పోయెదవుగాక, ఈ ప్రపంచమున భగవద్దత్తమగు ప్రభమదానమగు మాతృ ప్రేమమును నీ కుమారునికి దక్కనీయక నీవేల హరించితివో అదియును చెప్పక పోయెదవుగాక.

కాని నేడు నీ యంకమునకు తిరిగి నన్నేల తీసికొనఁ గోరుచున్నావో అది మాత్రము తెలుపుము.

అని ప్రశ్నించినాడు. తనయుని క్షమాభిక్ష తల్లి వేడుకొన్నది. అమృతాడిగిన క్షమాపణ కుమారుఁ డరమరలేని మనసుతో నిచ్చినాడు. తన యనుజాల యొద్దకుఁ దనవెంట రమ్మని కుంతి కుమారుని వేడినది.

‘వత్సా, యుధిష్ఠిరుడు ధవళవృజనము వీరగలఁడు.. భీముడు ఛత్రము పట్టును. వీరధనంజయుడు నీ సారథి

కాంగలడు. ధౌమ్యుడు వేదమంత్రములు గానముచేయును. శత్రుజేతనై నీవు అఖండప్రతాపమున ఎదురులేనిరాజ్యమున రత్నసింహాసన మధిరోహింపుము.'

అని కుంతి కడ్డని బ్రహ్మభించును. కర్ణుడ డప్పట్టున

'సింహాసనమా, మాతృప్రేమగూడ వలదన్నవానికి రాజ్య లోభము చూపుచున్నావు, తల్లీ, ఒకనాడు ఏసంపదనుండి వంచించితివో ఆ సంపదను తిరిగి యిచ్చుట నీకసాధ్యము. మాతా, నా జననినుండి, నా సోదరులనుండి, నా రాచ కులము నుండి ఒక్క ముహూర్తమున నన్ను నా జన్మ క్షణముననే నిర్మూల మొనర్చితివే. * సూతమాతను మోసగించి, రాజమాతను తల్లియని, కురుపతితో కట్టు కొన్న బంధములను ఛిన్నమొనర్చి నేడు రాజసింహాసనము వైపు నేను పరుగు లిడిన - చీ చీ, యదెట్టి నైచ్యము!'

అని ప్రతిఘటించి పలికినాడు. తొల్త దన చేతులతోఁ దా నొనర్చిన యపకార మనుభవించిన తనయుడే యీనాడు తన సంతతిని మమతలేని హస్తములతో వధింపవచ్చునని యెఱుంగని కుంతి యత్యంత సంతాపముపాలై హతవిధి విలసనముం దలంచుకొని నిట్టూర్చును. కర్ణుడ డయ్యెడ

'తల్లీ, భయమువలదు. పాండవులకే విజయము చేకూరఁ గలదని వక్కాణించుచున్నాను. నేటి రజనీ తిమిర ఫలకమున నక్షత్రముల వెలుగున భావి ఘోరయుద్ధఫలమును ప్రత్యక్షముగ పఠింపఁగల్గుచున్నాను.'

అని తల్లి మారాద్దును.

కర్ణుడు క్షమాగుణసంపన్నుడు. దానవీరుడేకాదు, దయావీరుడును. అతని హృదయదాన్యమును మన మింకొక్కని యందుఁ గనఁగలమా? అతని కతఁడే సాటి. నిశ్చయించుకొన్నాడు : తల్లికి విన్నవించినాడు. —

“జన్మదినమున పేరుపెట్టక ఇల్లుచేర్చక నీటిపై నెట్టి పోయితివి. అదేరీతి నేడును, కాంతివాడిన కీర్తితఱగిన పరాభవ ప్రవాహమున మమతలేని చిత్తముతో నన్ను విడిచి పొమ్ము. — — — జయలోభమున యశోలోభమున రాజ్యలోభమున వీరులనదగ్గతినుండి భ్రష్టుఁడనుకాకుండునటుల మాత్రము న న్నాశీర్వదించిపొమ్ము తల్లీ”

అని సంప్రార్థన మొనర్చినాడు. ఇట్టివాడు కర్ణుడు. రవీంద్రుడు సృజించిన కుంతీకర్ణుల సమావేశ దృశ్య మిట్టిది.

‘చిత్రాంగద’ ‘కచ-దేవయాని’ ‘మాలిని’ యనునవి రవీంద్రునిరూపకములలో నుదాత్తములయినవి. మొత్తము మీఁద రవీంద్రునిరూపకములు దృశ్యప్రబంధములుగాఁ బ్రథమశ్రేణికిఁ జెందినవని చెప్పటకు వీలులేదు. వానియందు సంవిధాన చమత్కృతి కథాకల్పనము మృగ్యములు. ఏవో కొన్నికొన్ని దృశ్యములో ఛాయలో గోచరించును. కాని, భిన్నప్రవృత్తుల పరస్పర సంఘర్షణములు ఉద్రేకపూరిత సంఘటనములు విపాద సమావేశములు ప్రయోగ యోగ్యములుగా రవీంద్రుఁ డెన్నో ముద్దుగా దిద్ది తీర్చియున్నాడు. అతని రూపకములు మానవజీవితమున కతి సన్నిహితములైనవి.

శ్రీ

గురుదేవచరిత్రము

దశమోల్లాసము

III

[రవీంద్రుని కథాసృష్టి.]

రవీంద్రుడు కథకుడుగా గద్యకావ్య నిర్మాతగాఁ గూడ లబ్ధ ప్రతిష్ఠుఁడు. కవులకు గద్యము సానరాయి : అనఁగాఁ బరీక్షాస్థానము. రవీంద్రుడు కేవల ప్రతిభా బలమున రసవంతములైన పర్యాయబంధములను సృజించినాఁడు. అవి ప్రాయశఃకముగాఁ గల్పిత వృత్తాంతములుగల చిన్నకథలు.

‘కాబూలీవాలా’ ‘ఎండ-నీడ’ ‘హైమంతి’ ‘భాయిభోటా’ మొదలగు రవీంద్రుని కథానిక లనేకములున్నవి. మానవుల వివిధ చిత్తవృత్తులను రవీంద్రుఁడీ కథానికల యందు నిపుణముగాఁ జిత్రించి యున్నాఁడు. ఆతఁడు మనుష్యహృదయ రహస్యములు కనుగొని యథాతథముగా వెల్లడింపఁగలిగిన సిద్ధహస్తుఁడు. ఆయన జీవచ్ఛిత్రములు సృజింపఁగలిగిన కవిబ్రహ్మ. ఆలు మగలకు అక్కసెల్లెండ్రకు అన్నదమ్ములకుఁ గల సంబంధములు రవీంద్రుఁ డత్యంతసుకుమారముగాఁ గథలలో నావిష్కరింపఁగలఁడు. ప్రాణమిత్రుల స్నేహగాథలు, కపటనాటకము లాడు మిత్రబ్రువుల నటనలు,

ఉదాత్తహృదయుల కష్టసుఖానుభవములు రవీంద్రుడు కన్నులఁ గట్టినట్లు వర్ణింపఁగల జెట్టి. ఆయన రచించిన కథలలో సాధువుల సౌమనస్యములు ధూర్తుల దుర్వర్తనములు చదువరుల కట్టెదుట యథార్థ జీవితము నందువలె బాడ సూపుచుండును.

మచ్చున కొకటిరెండు రవీంద్రుని చిన్నకథల తత్త్వమును బరిశీలింతుమేని మన మామహామహాని రచనా వైద్యము గ్రహింపఁగల్గుదుము. 'కాబూలీవాలా' కథ నొక తూరి జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొందము — సంపన్నుడైన యొక గృహస్థుడు: ఆతని కొక్కకూతురు. ఆమె కైదేండ్ల వయస్సు - దానిపేరు 'మిని.' అది మిక్కిలి వావదూక అగు పిల్ల. ఒకనాఁడీ 'మిని' యింటి ప్రక్కదారినిబడి యొక కాబూలీవాడు నడచిపోవుచుండెను. 'మిని' గవాక్షము నుండి చూచి 'కాబూలీవాలా'! యని కేకవైచి పిల్చినది. ఆకేకవిని కాబూలీవాడు చప్పన 'మిని' చెంతకు నవ్వు మొగముతో వచ్చినాడు. 'మిని' తండ్రి తనకూతు పిలుపు కతమున వచ్చినవాని సూరకపంపుట మర్యాదకాదని యేవో యతని యొద్దకొని విలువయిచ్చినాడు. గదిలో 'మిని' కానఁ బడనందున 'ఆ బిడ్డ యింటిలోని కరిగినది కాబోలు' నని రెండు మూడు నిమిషము లుండి, తండ్రి పిలువఁగా వచ్చిన పిల్ల చేతిలోఁ దన సంచిలోనుండి తీసి పండ్లు పప్పులు పెట్టఁ బోయినాడు. 'మిని' సంకోచించి తీసికొనక తండ్రిని గౌరి లించుకొన్నది. కొన్నినాళ్లు జరుగఁగా 'మిని' కిని కాబూలీ వానికిని బరిచయము పొచ్చినది. ఆ తరువాత వచ్చి

నవ్వుచు 'మిని' కి వినోదపుమాటలు చెప్పచు, బాదము పప్పులు పండ్లు మున్నగునవి యిచ్చుటలవాటయ్యెను. కొంత కాల మిట్లు జరుగునప్పటి కించుమించు ప్రతిదినము కాబూలు వాడు 'మిని' యొద్దకువచ్చి యాపెతోఁ బదినిముసములు గడపుట పరిపాటి యయ్యెను.

కాబూలువాడు 'మిని'తోఁజేయు హాస్యప్రసంగములు 'మిని' వానితో నాడుమాటలు చూచువానికి మిక్కిలి మక్కువ గొల్పుచుండును : కాని 'మిని' తల్లికి మాత్రమీ కాబూలువాడు తమయింటికిఁ దఱచుగావచ్చు టిష్టములేదు. ఆమెది పిఱికి స్వభావము. వీధిలో నే పెద్దశబ్దమైనను ఆమె భయపడు చుండెడిది. దూరమున నేగోల వినవచ్చినను అది త్రాగుబోతుల గందరగోళమైయుండునని, గుమిగూడి వారందఱును చొర్చిన్యము చేయవచ్చుచున్నారని యామె బెగ్గడిలు చుండెడిది. కాబూలువాడుగూడ నమ్మదగని మనుష్యుడే యని, యాతని నడత నొకకంటఁ గనిపెట్టి యుండఁ దగునని యామె పలుమాఱు తన భర్తను హెచ్చరించు చుండెడిది. అట్టి సంశయమున కవకాశములేదని భర్త నమ్మఁ బలికినను ఆమె " * ఎవరూ ఎప్పుడూ ఎవరి పిల్లలను దొంగిలించుకొని పోలేదా? కాబూలు దేశములో పశువులలాగునే మనుష్యులను అమ్మడము కొనడము జరుగుతూ ఉండడము లేదా? పెద్దరాక్షసిలాంటి కాబూలీవాడు ఒక చిన్నపిల్లను దొంగిలించుకొని పారిపోవడములో అంత అసంభవము ఏమున్నది? " అని మందలించినది. కాని 'మిని' తండ్రి

* శ్రీయాత వైకుంఠరావుగారి పరివర్తనమునుండి యుద్భవము.

కాబూలువానిని దన యింటికి రావలదని చెప్పలేక పోయినాడు.

ఒకనాడు కాబూలువాని కప్పవడియండిన పెద్ద మానిసి యొక్కఁడు చెల్లింపవలసినసొమ్ము చెల్లింపక యెగవేయుట కుద్యుక్తుడై 'నీకు నేనేమియుఁ జెల్లింప నక్కఱలేదు' అని యెదురుదిరిగి యంతతోఁబోక పరువుపోఁగొట్టు మాట మిగిలినాడట. ఆ దుర్భాషణమునకుఁ గోపోద్రిక్తుడై కాబూలువాడు కత్తి చేబూని మాటమిగిలినవాని మీఁదికి దూకి గాయపఱచినాడట. వెంటనే కేకలు రేగినవి: గుంపులు కూడినవి: నెత్తురు వఱదలై ప్రవహించినది. రక్షక భటులువచ్చిరి. కాబూలువానిని బట్టి బంధించి తీసికొని పోవుటయు జరిగినది.

రక్షక భటులు కాబూలువానిని గొనిపోవుట 'మిని' తనయింటి గుమ్మమునుండి చూచినది: 'కాబూలీవాలా!' యని కేకవెట్టి యతనివైపు పరుగెత్తినది. అబిడ్డకేక విని దాని మూర్తిని గనుటతోడనే యతని మోమున నవ్వు తొంగిచూచినది. పూర్వపు హాస్యధోరణిలో మిని 'నీవు అత్తవారింటికి వెడుతున్నావా?' యని పలికినది. 'అవును అక్కడికే వెడుతున్నాను' అని యతఁడు బదులుచెప్పి పోయినాడు.

అభియోగము విచారణకు వచ్చెను. అపాయకరమైన గాయము కలిగించినాడన్న నేరము నిర్ధారితమయ్యెను. కాబూలువాడు తత్ఫలితముగాఁ గొన్ని వత్సరముల కారాగార మనుభవింప వలసినవాడయ్యెను. శిక్షపూర్తిగా ననుభ

వించి విడుదలనొంది యతఁడింటికి వచ్చినదినము 'మిని' వివాహమునకుఁ గుదిరిన సుముహూర్త దివసము. వివాహ మహోత్సవమున కన్ని యేర్పాటులును సంపన్నములయ్యెను. నానావిధాలంకారములతోఁ బచ్చతోరణములతో మంగళ ధ్వనులతోఁ బెండ్లియిల్లు వైభవోపేతమై చూపఁబ్టెను. బంధు జనముల రాకపోకలు స్నేహితబృందముల పరస్పరకుశల ప్రశ్నములు విధి విరామములేక వెలయుచున్న యా సమయమున బంధనిర్మక్తుఁడు కాబూలువాఁడు పెండ్లియింటిలోఁ బ్రవేశించినాఁడు. ఇంటి యజమానుఁడు "మాయింట నేఁడు శుభకార్యము : తొందఱ పనిలో నున్నాను" అని పలికి గిటుక్కున లోనికేగ రెండడుగులు వైచినాఁడు. కాబూలువాఁడు బహిర్ద్వారము చేరఁబోయి, యే మనుకొన్నాఁడో, సంశయ హృదయముతోనే 'ఒకమాటు చిట్టిని చూడడానికి వీలు లేదా?' యని 'మిని' తండ్రి నడిగినాఁడు. 'ఈనాడు పెండ్లి. వీలుండదు.' అని బదులుపలుకు వినవచ్చినది. కాబూలు వాఁడు నిశ్చేష్టుఁడైనాఁడు. రెండునిమిషములైన తరువాత 'బాబూ సలాం' అని యతఁడు కడప దాటి కొన్నియడుగులు వైచి వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చి 'ఈపండ్లు బాదముపప్పు చిట్టి కోసము తెచ్చినాను. ఆమె కీయండి యని 'మిని' తండ్రిగారి చేతిలోఁ బెట్టినాఁడు. ఆయన వాని కావస్తువుల వెల యీయఁ బోయినాఁడు "క్షమించండి. డబ్బు యీయకండి. ఈ ఉపకారము ఎప్పుటికీ మఱచిపోదు కాబూలీవాలా," యని బ్రతిమాలినాఁడు. "మీ పిల్లలాంటిదే నాకు ఒక కూతురు మా దేశములో ఉన్నది. ఆ మా చిట్టిముఖము మనసులో పెట్టు

యుండునుగదా! ఆమెతో మునుపటివలెగాక క్రొత్త ఫక్కి పరిచయ మారంభింప వలయుఁగాఁబోలు! ఈ విధమైన యూపాలలో నతఁడు మునిగి పోయినాఁడు అతని యవస్థను 'మిని' తండ్రి చూచి, తన జేబులోనుండి యొక పెద్దనోటు తీసి వాని చేతిలోనుంచి 'రహమత్! నీవు నీ కూతురి యొద్దకు వెళ్లు. మీ సమావేశ సౌఖ్యము మా 'మిని' కి మంగళ కరమగునుగాక!' యని చెప్పి యతని వీడ్కొల్పినాఁడు, ఇది కథ.

కరుణ యొకజాతివాని సొంతకాణాచికాదు. పుట్టుకనుబట్టి యొకఁడు కటికివాఁడని మన మనుకొనవచ్చును. కాని యాతని హృదయము సుధాకలశమేమో మన మేమెఱుఁగుదుము? బాహ్యరూపమును వేషమును జూచి, మాటలను విని, మన మెన్నోతూరులు మోసపోవుదుము. మానవుని చేతల వలనఁగాని యతని నిజమైనవిలువ నిర్ణయింప వీలుకాదనుట నిశ్చయముకాదా? ముమ్మాటికి నిశ్చయము.

'ఎండ - నీడ' యనుపేరుగల రవీంద్రకవిరచితమైన కథయొకటి కలదు. దాని సంగ్రహాదంత మిది:—

శశిభూషణుఁ డనుయువకుఁ డొకఁడు విద్యార్థిదశలో నున్నవాఁడు - గిరిబాల యను బాలిక - వీరిరువురు నొక పల్లెటూరియందున్నవారు : అకృత్రిమమైన జీవితము గడపునమాయికులు. గిరిబాలకు రమారమి పది వత్సరముల వయస్సు. శశిభూషణుఁ డా మందటనే యం. యే. బీ. యల్ పరీక్షలో నుత్తీర్ణుడై వచ్చినవాఁడు. గిరిబాలతండ్రి పూర్వము భాగ్యవంతుఁడు. ఇప్పుడు చెడ్డదినములలోఁబడి, యాస్తు

లమ్ముకొనవలసినపరిస్థితి నంది, చిన్నయుద్యోగముతో జీవక సాగించుచున్నాడు. శశిభూషణుఁ డేపనిలోను బ్రవేశింపలేదు. శాంతిప్రియుఁ డాతఁడు. బాహ్యప్రపంచముతో సంబంధము పెట్టుకొనక, యింటనేయుండి పుస్తకములు చదువుకొనుచు నానందించుచుఁ గాలము గడపుచున్నాడు.

గిరిబాలతోమాత్రము వినోదములాడుట శశిభూషణునికి దై నందినక్రీడ. ఆ చిన్నదాని కతఁడు చదువులోఁగూడ నాయపడువాఁడు. ఆ బాల చదువుగొడవ యామె యన్నలు పెట్టుకొన్న దే లేదు. శశి తన శిష్యురాలికి అక్షరక్రమము గుణితము చిన్నపాఠములు వ్యాకరణము మెలఁకువతోఁజెప్పి నేర్పినాఁడు. అంతేకాదు, తానుజెప్పెడి విషయము లామెకు బోధపడునా యను సందియమూనక తాఁడచువుకొను కావ్యములలోని సంగతు లుపన్యసించెడివాఁడు. ఆమె శ్రద్ధతో వినుచుండెడిది. ఈ విధముగా వారిమైత్రి పెంపొందినది.

గిరిబాల తండ్రి హరకుమారుఁడు. హరకుమారుని యుద్యోగములోఁ గొన్నిచిక్కులు తటస్థించెను. ఆతనికి, నతనిపై నధికారముగల పెద్దయుద్యోగులకు విరోధములు గలిగినవి. తన్మూలమున వ్యవహారములేర్పడెను. ఆతఁ డా కతమున శశిభూషణుని తోడ్పాటు నర్థించెను. శశిభూషణునికి వ్యవహార మిష్టముగానిదయ్యు, హరకుమారుని వేఁడి కోలుమూలమున న్యాయస్థానముల కరుగుట విధిలేనిపని యయ్యెను. కాని హరకుమారుఁడు వ్యవహారములోదిగి, కొంత గ్రంథముజరిగినపిమ్మట గట్టిగా నిల్వఁబడలేక, ముంద

డుగువేయలేక, వ్యవహృతి నుపసంహరించుకొని శశిభూషణుని కిఁ జెడ్డపేరు తెచ్చినవాడయ్యెను.

హరకుమార శశిభూషణులకు వైమనస్యము సంప్రాప్తమయ్యెను. దీనిమూలమున గిరిబాల జీవితమున మార్పు లేర్పడియెను. శశిభూషణునింటికి గిరిబాల పోగూడదని హరకుమారుఁడు గట్టికట్టడచేసెను. త్వరలో నత్తగారింటి కరుగవలసిన వయసువచ్చినను సిగ్గులేనిదానివలె నితరుల యిండ్లకేగెదవా? యని తండ్రి కుమార్తెను జీవాట్లుపెట్టెను. కొంతకాలము జరిగినది. గిరిబాలకుఁ బెండ్లి నిశ్చితమయ్యెను.

ఆడంబరపూర్వకముగా వివాహయత్నము లారంభమైనవి. శశిభూషణుని కాహ్వానములేదు. ముహూర్తదినము వచ్చినది. ఆనాఁడే యతఁడు కలకత్తాకుఁ బడవపైఁ బయనమైనాఁడు. అతని సమ్మతి నపేక్షింపకయే కోర్టు వ్యవహారమేనాఁడు హరకుమారుఁ డుపసంహరించుకొనినాఁడో యానాటినుండి శశిభూషణుని మోమెత్తిచూచుటకే యశనికి బిడియమేర్పడినది. అతని యాకృతి కంటఁబడునేని శశిభూషణుఁ డసహ్యపడునని వానినిశ్చయము. ఇయ్యదియే క్రమక్రమముగా ద్వేషరూపము తాల్చెను. శశిభూషణుఁ డూరు విడిచి పోవలసిన సంవిధానము సాధింప హరకుమారుఁడు పట్టుపట్టెను. దానికై పన్నుగడలు పన్నుట కారంభించినాఁడు. ఇట్టి వాతావరణమున గిరిబాల పెండ్లిముహూర్తము వచ్చినది. దాని నెదుర్కొను గుండెదిటవులేక శశిభూషణుఁడు స్వగ్రామము వీడ్చొని కన్నీళ్ల వర్షములోఁ దడియుచుఁ గలకత్తాకు బయలుదేరినాఁడు.

దారిలో నొక సంఘటనము. శశిభూషణుడు చేయు నది నదిమీఁదఁ బడవపయనము. ఒక స్త్రీమరు నదీప్రవాహమున కెదురుగా మిక్కిలి వేగముతో వచ్చుచుండినది. దాని సతిక్రమింపవలయునను కుతుకముతో వెనుకనుండి యొక నావ పరుగెత్తుచుండినది. ఒకచోట నావ యడ్డదారి నవలంబించి స్త్రీమరును వెనుకవైచి పోగలిగినది. స్త్రీమరు మేనేజరొక తెల్లదొరగారు. తన స్త్రీమరుతో నింకొకనావ పోటీ చేయు టాతనికిఁ గంటకమయ్యెను. నిండువడితోఁబోవు నావను గని యాతఁడు చప్పునఁ దన తుపాకిఁ దీసి బాదుచేసి టెరచాపకు గుఱివెట్టి ధమ్మని గుండుపెల్చినాడు. చాప చీలిక పేలికలైపోయినది ఇంకేమి జరిగినదో! తటాలున నావ నదీ గర్భముఁ జొచ్చినది. ఎందఱో చచ్చిరి.

శశిభూషణుడు జరిగినదంతయు సాక్షాత్తుగాఁజూచి వేగిరపడి తానున్న పడవను బరుగులై త్తించి, మునిగిపోవు వారిని వీలై నంతమందిని సమయస్ఫూర్తితో రక్షించినాడు : స్త్రీమరు మేనేజరుమీఁద సొంతడబ్బు వెచ్చించి కేసు పెట్టించినాడు. కాని స్త్రీమరులోనుండి చూచినవారు తాము గన్నులారఁ గన్నదానినిగూర్చి సాక్ష్యము చెప్పటకు భయపడి 'మాకు ఎవరు ఏమిచేసినది కనఁబడలేదు' అని చెప్పెదమనినారు. మొండి ధైర్యముతో శశిభూషణుడు కేసునడిపినాడు. దానికి నాక్షులతో నక్కటయేలేని పరిణామము తటస్థమయ్యెను. ఆకసమున నొక కొంగలబాదు పోవుచుండఁగా దాని గుఱిపెట్టి తాను దుపాకిఁ బెల్చినది నిజమేయనియు, స్త్రీమరు వేగముగాఁ బోవుచుండినదనియు, గుండు

దేనికిఁదగిలినదో యేమో తా నెఱుఁగఁడనియు దొరగాదు వాక్రచ్చిరి. దొరగాదు నేరముచేయలేదని న్యాయమూర్తి తీర్పుచేసెను.

శశిభూషణుఁ డిల్లుచేరినదినమే గిరిబాల యత్తవారింటి కరిగినది. ఆమె మోమైన ఒక్కసారి చూచు భాగ్యము శశిభూషణునికి లభింపలేదు.

రెండునదుల సంగమప్రదేశములో జాలరులు జలప్రవాహమున కడ్డముగా వెదుళ్లునాటి వలపన్ని చేపలుపట్టుట సామాన్యముగా జరుగుపని. ఒక నైపు పడవల రాకపోకలకు వీలుండునట్లు వారు చోటువదలుదురు. ఈ విధముగా ధీవరు లెన్నో సంవత్సరములనుండి తమ వృత్తి నిర్వర్తించుకొనుచుఁ బ్రభుత్వమువారి కేఁటేటఁ గొంత పన్నుగూడఁ జెల్లించుచుండుట సర్వజన విదితము.

శశిభూషణుఁడు కలకత్తా కొక పర్యాయము నదిమీఁదఁ బడవలోఁ బయనించునాఁడు. రెండు ప్రవాహము లొకచోఁ గూడుచోట జాలరులు పైవిధముగాఁ జేపలు పట్టుచుండిరి. శ్వేతముఖుఁడు - మండలరక్షక భటాధికారి యొకఁడు ఆ మార్గమున ఒక నావలో వచ్చుచుండెను. ఆనావ యమిత వేగముని యరుదెంచు చుండినది. అడ్డముగానున్న వలను జూచియు సధికారమదాంధకారమునఁ గన్నుగానక తన నావ నయ్యధికారి వలలోనికిఁ బోవనిచ్చెను. నావచుక్కాని వలలోఁ దగులుకొనెను. ఆ చిక్కులోనుండి చుక్కానిని వెలువరించుటకు విధిలేక కొంత యాలస్యమయ్యెను. జాతిచేఁ దెల్లవాఁడు - చేతిలోనున్నది చేయునది పోలీసుద్యోగము -

ఇకఁ దాఁజేయలేని పనియేముందును? ఆతఁడు వల్లము ముక్కలు ముక్కలుగాఁ దెగఁగోయించినాఁడు. అయిదాఱు వందల రూపాయల వెలగలది, బీదజాలరుల వల భగ్నమై పోయినది. అంతతోఁ దనకసి దీటియుండవచ్చునుగదా! తీఱ లేదు. జాలరులబట్టి తెప్పించి తన నావతో నిలువఁబెట్టించి బంధింపించినాఁడు.

ఈ దౌర్జన్య మామూలగ్రము చూచుచుండిన శశి భూషణుని యెనలో నాగ్రహము ప్రజ్వరిల్లినది. గబ గబ దొరను సమీపించి 'పేదజాలరులవల ముక్కలుచేయుటకు, వారి నీరీతి బాధించుటకు మీ కేమాత్రమూ అధికారము లేదు.' అని శశిభూషణుడు గద్దించినాఁడు. దొర చీకాకు పడి, హిందూస్తానీ బాసలో నీచమైనవారికిని సహింపరాని తిట్లకటి శశిపైఁ బ్రయోగించినాఁడు. శశి యా తిట్టువిని తెల్లదొరపై దూకి గట్టిదెబ్బ కొట్టినాడు. ఆపై నేమి జరిగి నదో శశి యెఱుంగడు. స్మృతికివచ్చి చూచుకొను నప్పటి కతఁడు పోలీసుల యధీనములోనుండెను. కేసు విచారణకు రాఁగా, జరిగినది జరిగినట్టు శశిభూషణుఁడొప్పుకున్నాఁడు. మూఁడునాలుగు నేరములాతనిపై మోపఁబడినవి. అయిదు సంవత్సరముల కారాగారవాస మతఁడనుభవింపవలసివచ్చినది. అనుభవించినాఁడు. అది నిశ్చయముగా నరకమే. చెఱ సాలనుండి తిరిగి వచ్చునరికి శశిభూషణుడు తన సర్వస్వము కోలుపోయినాఁడు. ఆతని యాస్తి రివిన్యూ యేలములో హరకుమారుడు కొనుటయు స్వాధీనము నొందుటయు జరిగినది. శల్యావశిష్టుఁడై నిరుత్సాహముతోనుండి యతఁడొక

నాడు విడుదలనొంది, ద్వారము వెలువడి వచ్చుసరికి రెండు గుఱ్ఱములబండి యొకటి సిద్ధమైయుండెను. ఆ బండినుండి యొకఁడు దిగివచ్చి, 'అయ్యా, మీరేనా శశిభూషణ బాబు గారు?' అని యడిగి యాతఁడే యని తెలిసికొని వెంటనే బండియెక్కించుకొని తీసికొనిపోయి, యొక సుందరభవనమునఁ బ్రవేశింపఁ జేసినాడు : సోఘాలున్న యొక గదిలోనికి దారిచూపి యొక్క నక్కని కుర్చీమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టినాడు. ఆ గదిలో నెన్నోపుస్తకముల బీరువలుండినవి. ఒక బల్లపై నొక ప్రాతపలక కాన వచ్చినది. దాని కొయ్యజవ మీఁదఁ బెద్దయక్షరములతో 'గిరిబాలాదేవి' యని వ్రాయఁబడి యుండినది. ఆ వ్రాత శశిభూషణుని కంటఁబడినది. ఆ యక్కరములు తనవేయని యతఁడు గుఱుతింపఁ గలిగినాడు. అది 'గిరిబాల' యిల్లని మెఱపు మెఱసిన ట్లతని స్మృతిపథమునఁ దగిలినది. చిన్ననాటి కథలెల్ల వాని స్ఫురణకు వచ్చినవి. అడుగుల చప్పుడు వినఁబడ నతఁడు కన్నెత్తి చూచినాడు. ఫలములు తినుబండములు గల వెండిపల్లెరము తన మ్రోలనుంచి, చెంత నిలువఁబడియున్న యొక స్త్రీ మూర్తి యాభరణములులేని శరీరముతోఁ దిలకములేని నదురుతో అంచులులేని తెల్లచీరతో శశికిఁ బొడసూపెను. ఆతని చూపు తనపైఁ బడుటతోడనే యా బాల వాని పాదములను గన్నీటి జలముతో నభిషేకించినది. శశి మాటాడఁదలఁచెనుగాని, యేమనుటకు నోరురాలేదు. గిరిబాలా శశిభూషణుల పునస్సమావేశముతోఁ గథ కంచికిఁ బోయినది.

దుఃఖము - సుఖము, పగ - చెలిమి, చెడ్డ - మంచి, ఎండ - నీడ : ఇవి యొకదానివెంటనొకటి యెడతెగని వడుపున వచ్చుచుండును. వీనిలో గుఱుతింపదగినది చక్రనేమిక్రమము. ఈ కథలో రవీంద్రుడు మానవ జీవితములోని విషమ సంఘటనములను, మంచికిఁ బోయిన వచ్చు చెడ్డలను, సంయోగ సౌభాగ్యములు సమకూడవలసినప్పుడు తారసిల్లు వియోగ విపత్తులను సిద్ధహస్తుడుగాఁ జిత్రించుట కానవచ్చును.

గిరి బాలా శశిభూషణుల పునస్సమావేశముమాత్రము చూపి వా రావలఁ దమజీవితశేష మెట్లుగడపిరో యా వివరములు రవీంద్రుడు చదువరుల యూహలకు వదలినాడు.. ఎవరి బుద్ధులకుఁ దగినట్లువారు, ఎవరి రుచి కొప్పినట్లువారు, ఎవరి సంస్కృతి కుచితమైనట్లు వా రూహించుకొనవచ్చును.. పాశకుల కొక సమస్య కల్పించి యిచ్చినాడు రవీంద్రుడు.. మీరే పూరించుకొను డని యన్నాడు. యోచన చేయుడు పూరింపఁగలిగినఁ బూరింపుడు. రవీంద్రుని చిన్నకథల ప్రస్తావన మింతటితో ముగించి, యతని బృహద్ద్యకథాప్రబంధముల పరిచయ మించుక కలిగించుకొందము.

* 'ఇంటా - బయటా' యనుపేరుతోఁ దెలుఁగుభాషలోని కనువదింపఁబడిన రవీంద్రుని కథ ప్రసిద్ధమైన దొకటి.

---

* శ్రీ కారుమూరి వైకుంఠరావుగారి యనువాదము - శ్రీ వావిళ్ల రామస్వామికృష్ణులు ఆండ్ - సన్స్ వారి ముద్రణాలయమునుండి ముద్రితము - (1928.)

కలడు. ఆంగ్లమున 'The Home and the World' అను పేరుతో నీకథ ప్రకటితమైనది.

1905 లో వంగరాష్ట్రమును బ్రిటీషు పరిపాలకులు రెండు ఖండములుగా విభజించిరి. పరిపాలనా సౌలభ్యము నిమిత్తము తా మివిభాగ మొనరించితిమని యాంగ్లేయులు ప్రకటించిరి. వంగదేశీయులుమాత్రమి కాకార్యము క్షమింపఁ దగని పోకిరితనముగా సహింపరాని దురాగతముగా భావించిరి. తమ జాతీయోద్యమమును విధ్వంసించుటకై వారు పన్నిన పన్నుగడయని వంగరాష్ట్ర ప్రజల నిశ్చయము. దీనికి ఫలితముగా బంగాళమున విదేశవస్తు బహిష్కారము బహుముఖములఁ జెలరేఁగెను. బందిపోటుదొంగతనములు హత్యలు ప్రారంభమై దేశమును గలఁతపెట్టినవి. ఈయుద్యమములయందుద్రేకముతో దూరి యెంతో చారుణచర్య లొనర్చినవారు ప్రాయీకముగా విద్యార్థులే. ఈ యుద్రేకము రవీంద్రునికి సమ్మతముకాదు. ఈ విప్లవవిధానమును ఖండించుటకై తూతఁడు రచించిన గ్రంథమిది.

సందీపుఁడనువాఁడు మూర్తీభవించిన విప్లవమనఁదగిన సాహసికుఁ డొక్కఁడుండెను. ఆతఁ డుపన్యాసములిచ్చి ప్రజల హృదయము లుఱ్ఱుఱత లూఁగించుచుండెను. తానుద్దేశించిన పనులు నెఱవేర్చుట కెట్టిదుండగమునైన ముందువెనుక లరయక చేయువాఁడతఁడు. ఆతని బుద్ధి సునిశితమైనది. కాని చానిది మొరటు హృదయము.

సందీపుని మిత్రుఁడు నిఖిలుఁడు. నిఖిలునిది కోమలమైన శ్మశ్వావము. ఆతని కుద్రేకపు మాటలు పనులు గిట్టవు.

దయ్యముపట్టినవానియట్లు ద్రాగుబోతువలె నెట్టి యుద్యమము నందైన నుద్ధతితో నావేశముతో దిగి మునిగి యూగి సాగి సంరంభించుట నిఖలుని ప్రకృతికి సహింపరాని పద్ధతులు.

నిఖలుని భార్య విమల. ఆమె సందీపుని వావాదులు విన్నది. ఆమె రక్తమున కుడుకెక్కినది. దేశమునకై యాత్మ సమర్పణము కావింప వలయునన్న యుల్లాసమామె యుల్లము నాక్రమించినది. తన్నుఁ దా నీయత్నములో నశింపఁ జేసికొనుటయే యధికానంద ప్రదమైనపనియని యామె భావింప నారంభించినది. ప్రపంచమున మహాపురుషులని పేరుగన్న వారెల్లరు క్రూరులై వర్తించిన వారేయనియు, న్యాయముగా నడచుకొనుట సామాన్యుల ధర్మమనియు, నన్యాయ మ సామాన్యుల ధర్మమనియు, మనుష్యులుకానిండు, జాతులుకానిండు క్రౌర్యః న్యాయము లవలంబించి గొప్పతన మార్జింపఁగలిగి రనియు రాజ్యాధికారములు సంపాదింపఁగలిగిరనియు, న్యాయమని ముక్కుమూసికొని యుండుట తెలివిమాలినతనమనియు సందీపుడు నిరాఘటముగాఁ దన యుపన్యాస ప్రసంగములలో విన్యాసము చేయుచుండెను. పూర్వకాలపు అలెగ్జాండరు చక్రవర్తి మొదలుకొని యిటీవలి యమెరికా దేశపు కోటీశ్వరుఁడు రాక్వెల్లరువఱకుఁ బ్రతిమానపుడును దనకుఁ దోచిన స్పష్టమైన యాకృతిని తాను దిద్దుకొనవలయును. లేకున్న గతాను గతికమైన చచ్చు బ్రదుకు బ్రదికినట్లే యని యతిఁ డిండ్లకప్పు లెక్కి చాటుచుండును. రామాయణమునకు నిడుముగా నాయకుఁడు రావణాసురుఁడఁట, సీతమ్మను దన యంతఃపురములోనికిఁ దీసికొనిపోయి పెట్టుకొనక యశోకవనములో

నుంచుట యాతని తెలివిమాలినపనియట. మహావీరుడైన యాతని తత్త్వమునందలి లోపమిదియేనట. ఈ యతని మెత్తందనమే లంకాసామ్రాజ్యకాండము భగ్నమై పోవుటకుఁ గారణమైనదట. ఈ సంకోచమే యతనికి లేకుండినచో నీత యతనిఁ బూజించియుండెడి దట. విభీషణుని గడతేర్పక విడిచిపెట్టుటకునుగూడ రావణుని మెత్తందనమే హేతు వనియు విభీషణుడు తన విరోధితోఁ జేరకుండిన, పరిణామము భిన్నముగా నుండెడిదనియు సందీపుని మతము. ఈ మతమునే యతఁ డితరుల కుపదేశించుట. ఈయన బోధలకు లొంగి శిష్యులైన పిన్నపెద్దలు పెక్కుమంది. అమూల్య చరణుండను యువకుఁడొకఁడు వీరిలోముఖ్యుఁడు. ఇతఁడు సందీపునికి భక్తుఁడైనాఁడు. ఒక్కక్షణములో నా బాలుని మనసువత్తికి సందీపుని యుపదేశజ్వాల యంటుకొన్నది. వెలుగుట ప్రారంభమైనది.

సందీపుఁ డీ చందమున దీపము లనేకములు వెలిగించినాఁడు. దేశములో నొక నాఁ డెప్పుడో పెను దీపావళి చుండుగ ప్రజ్వరిల్లు నట్లుండినది. విద్యార్థులు చదువులు మానుకొనిరి. సందీపుఁడు వారందఱికి గురువైనాఁడు. స్వదేశవస్తు ప్రచారములు విదేశవస్తు బహిష్కారములు ప్రబలినవి. అప్పు తెచ్చుకొని పేదవర్తకు లమ్ముకొను విదేశపుబట్టలు తగులఁజెట్టుట దేశభక్తుల మనువారికిఁ బరిపాటి యైనది. తమ రాజ్యములను సామ్రాజ్యములు కావించినవారు క్రొత్తసంఘ సంప్రదాయములను నూతన మతములను స్థాపించినవారు అబద్ధములకు బడియ లేదని, కల్లలే పాలకులకు వృద్ధిసోపా

నములని, సత్యములు పాలితులపాలి సంకెలలని, రాష్ట్ర
యజ్ఞములకు రంగమగు పృథివీ దేవతాయాగశాలలోఁ బచ
నము చేయుఁబడు రాచటికపు వంటకములలో గుణాళించు
మసాలా దినుసు లసృతములని, యారగించువారికి వంట పద్ధ
తితోఁ బ్రమేయములేదని, తినుటయేవారి విహిత విధియని,
మానవుని లక్ష్యము సత్యముకాదని, ఫలలాభము మాత్రమే
యని, సకలనీతిసార మిదియే యని, సందీపుఁడు తన యన
ర్గళ వాఙ్ముఖి ప్రవాహములను శ్రోతలపైఁ బ్రవహింపఁ
జేయుచుండెను.

తాఁ దలపెట్టిన యుద్యమమును సఫలముకావించుట
కత్యవసరముగా నయిదువేల రూపాయలు కావలయునని
సందీపుఁడు విమలాదేవిని కోరినాఁడు. తెచ్చియిచ్చెదనని
విమల వాగ్దానముచేసినది. ఎట్లు తేగలదు? ఎట్లో తెచ్చి
యిచ్చివేయవలయునని యామె నిశ్చయించుకొన్నది. ఏమి
చేసి తెచ్చినను తప్పలేదనికదా సందీపునిబోధ! పాపము
లేదు. పాపపుణ్యవివక్ష దీనులకే యని సందీపుని యుపదేశము.
సామాన్యుఁడైన పేదవాఁడుచేసిన యన్యవస్త్రపహరణము
చౌర్యము. రాజు కావించిన యాక్రమణము శౌర్యము.
ఈ యభిప్రాయములన్నియు విమల హృదయమునఁ జిందులు
త్రొక్కినవి. అమూల్యచరణునిఁ బిల్చి దేశసేవ నిమిత్తము
ధన మత్యవసరమని యెట్టేటు బొక్కసమునుండి యెట్టి
మార్గముచేనైన డబ్బు తెచ్చియాయఁగలవా? యని విమల
యడిగినది. సందీపుని ప్రియశిష్యుఁడు - తాను నమ్మినబంటు
- అమూల్యచరణుఁడు బజారు లూటీచేసియేని తెచ్చియిచ్చెద

నన్నాడు. పరస్పర విరుద్ధభావముల సంఘర్షణము విమల హృదయమును విదళించి కుదిలించినది.

ప్రతిసంవత్సరము దుర్గాపూజావారములో నిఖిలుఁడు తన యిద్దఱు వదినలకు ఒక్కొక్కతెకు మూఁడువేల రూపాయలవంతున రొక్కమిచ్చెడువాఁడు. వారిపేర కలకత్తా బ్యాంక్‌లో డబ్బుకట్టుచుండువాఁడు. ఆ యేఁడు కట్టవలసిన మొత్తమతని యినుపపెట్టెలో భద్రపఱుపఁబడియుండినది. భర్తగారి తాళపుగుత్తి గొనివచ్చి, పెట్టె గుట్టుగాఁదెఱచి, కాసులదొంతులు సంగ్రహించి విమల సందీపుని కిచ్చినది. మూటకట్టుకొని యతఁడు కొంపోయినాఁడు.

కాసులదొంతులు దొంగిలించి సందీపునికి దత్తము చేసిన నిముసమునుండియు విమలచిత్తమున సంతోభ మా రంభమైనది. నిలువలేక పోయినది. అమూల్య చరణుని బిలిచినది. అతనిచేతికిఁ దనవిలువగల నగలిచ్చినది. తీసికొని పోయి అమ్మియో, తాకట్టుపెట్టియో, యెక్లీనో యాఱువేల రూపాయలు సేకరించుకొని రమ్మనిపంపినది. ఆమెచెప్పినట్లు గాక మార్గాంతర మవలంబించి యతఁడు ధనము సాధించి యామెకీయవచ్చినాఁడు. ఏదోనేరముచేసి యా యువకుఁడు ద్రవ్యము తెచ్చియుండవలయునని విమల భయపడి తన కాధనమక్కఱలేదనియు, దానినెచ్చటనుండి తెచ్చెనో యచ్చటికి వేగిరముగాఁ జేర్చిరమ్మనియు విమల వాని కాజ్ఞాపించెను.

విమలా సందీపుల సాంగత్యదీపము స్నేహవిహీనమై వెలవెలఁబాఱఁజొచ్చెను. నిఖిల సందీపుల సందు వైమనస్యము

మోండయ్యెను. సందీపుఁడు తదనుచరులు తచ్చివ్యగణములు ప్రజలపై దురహంకారాధికారము నెఱపి సంఘజీవితము కలఁతవెట్టుచున్నందున నాలుగైదు దినములలో సందీపత త్వ ప్రచారకులందఱు కదలి యూరువదలి పోవలయునని నిఖిలుఁడు మోమోటపడక స్పష్టముగాఁ దెలియఁజేసెను.

విప్లవశక్తుల నెదుర్కొనుటకై నిఖిలుఁడు చేయఁగలిగిన యత్నముచేయఁ దొడఁగినాఁడు. కాని యేవంకఁగనుఁగొన్నను దురుద్ధతివ్యాపనము హద్దుమీఱుచుండినది. తన కపకీర్తి విస్తరించినది. వార్తాపత్రికలలోఁ దన్నుఁ గూర్చిన నిందారోపణలు దూషణములు ప్రకటితము లగుచుండినవి.

నిఖిలుని యెట్టేటు బొక్కసముమీఁద దివిటీ దొంగలు పడి యాఱువేలరూపాయలు హరించిరని యలజడి పుట్టినది. పోలీసు లెంతో శ్రమపడి భోగట్టాచేయుచుండిరి. తుట్టతుద కమూల్యచరణుని చేతిలో నాఱువేలరూపాయల కరెన్సినోట్ల కట్టలు పట్టువడినవి.

నిఖిలుఁడు తన వదినలపేర డబ్బుకట్టఁదలచి పెట్టె తెఱచిచూడ సమకట్టగాఁ, దా నాపై కము తీసికొని వెచ్చించి నట్లు విమలాదేవి వెల్లడించినది. ఆమె మనోవ్యథ మితిలేని దయ్యెను. ఆమె వల్లభుని హృదయాందోళన మంతములేని దయ్యెను. తన ప్రేయసి మానసమున మానరాని గాయమైన దని నిఖిలుఁడు గ్రహించినాఁడు. ఆ గాయమును దనప్రేమతోఁ గప్పి కట్టుగట్టఁ దలంచినాఁడు.

విమల నిద్రాహారములు మానినది: దుఃఖముతోఁ గుమిలి కూఱారినది. ప్రాణవిభుని పదముల కభివందన మాచ

రించినది. పూజించినది. ప్రేమతరంగిణి భక్తిసాగరములోఁ గలియు ఘట్టమునకు యాత్రచేయ బయలుదేర నిశ్చయించుకొన్నది.

అప్పట్టున మహమ్మదీయు లనేకులు గుంపులు గుంపులుగా ఖడ్గాది సాధనములు మారణయంత్రములు పూని యేస్తేటు బొక్కసముపై దాడిచేసి దోచుకొని యడ్డము వచ్చిన పురుషుల హింసించి స్త్రీల నవమానించి యేవేవో వినరాని కనరాని దురాగతము లొనర్చుచున్నారని గోల రేరెగెను. నిఖిలుఁడు నిలువక యాలోచింపక గుఱ్ఱమెక్కి నిరాయధుఁడుగా దుండగములు జరుగుచున్నచోటికిదూకి నాఁడు. అది రాత్రి పదిగంటలవేళ. భయంకరధ్వనులు కేకలు రొదలు గద్దినపులు ఆక్రందనములు వినవచ్చుచుండినవి. జనసమూహముల కలకలములు మిన్నముట్టచుండినవి.

ఇంతలో వేగముగా డోలీలు కొన్ని నిఖిలుని సింహద్వారమునకు వచ్చినవి. వానివెంట డాక్టరు పరుగిడి వచ్చినాఁడు. 'ఏలాగున్నదండీ! డాక్టరుగారూ?' అని దివాన్జీ ప్రశ్నించినాఁడు. 'చెప్పడం కష్టం, తలకు తగిలిన దెబ్బ అపాయకరమైనది.' అని డాక్టరు బదులు పలికినాఁడు. 'అమూల్యబాబు?' 'ఇంకేమి అమూల్యబాబు', గుండెలో నుండి గుండు వెళ్ళిపోయింది.' అను ప్రత్యుత్తరముతోఁ గథ సమాప్తి.

ఈ కథ పూర్తిగా మెలకువతోఁ జదివినవారికి నిఖిలుఁడే రవీంద్రుఁడని స్ఫురింపకమానదు. సందేపుఁడే నాటి విప్లవశక్తి స్వరూపుఁడు. ఆతని యుద్రేకపు టుచ్చులలోఁ

దగుల్కొని యుక్కిరి బిక్కిరియైన యమాయిక విమల. ఆతని యజ్ఞశాలలో వపాహామము చేయఁబడిన యువజీవ ద్రవ్య మమూల్యచరణుడు. ప్రాణోపద్రవకరమైన దెబ్బ తగిలిన దెవ్వనికో పర్యవసానమేమో స్పష్టముగాఁ జెప్పక విడిచినాఁడు రవీంద్రుఁడు. ఆ దెబ్బతిన్నవాఁడు నిష్కల్మష మూర్తి నిఖిలుఁడే యేమో! పాపము! దురంతములు జరుగు చున్నవని చంద్రనాథుఁడు చెప్పినవార్త విని వేగిరపడి గుఱ్ఱ మెక్కి వాయువేగమునఁ బోయినవాఁ డతఁడేకదా! 'నీవు చచ్చిపోక మాయబ్బాయిని మృత్యుముఖమున వేసితివిగదే!' యని తోడికోడలు రానున్న యమంగళము విమలకు సూచించినదికాబోలు. పై శాచికోపన్యాసములిచ్చి ప్రచండ విప్లవశక్తులు రేపిన సందీపుఁ డేమైనాఁడో! సమయమునకు ముఖముతప్పించినాఁడా? లేక, ప్రళయములో నామరూప ములులేక రూపఱినాఁడా? దీనిభావమేమో, తిరుమలేశుఁడే చెప్పవలయును.

రవీంద్రుఁడు రచించిన మఱియొకకథనుగూర్చి యించుక ముచ్చటించెదను. నౌకాభంగవృత్తాంతముతో నారంభమగునట్టి కథ యొకటి యతఁడు సంతరించి యున్నాఁడు. అది * 'పడవమునుక' యను పేరుతోఁ దెలుఁ గునఁ బరివర్తితమైయున్నది. దాని కథాసంగ్రహ మిది.

రమేశుఁ డనుయువకుఁడు క్రొత్తగా న్యాయశాస్త్ర మునఁ బట్టభద్రుఁడై పరార్థవాది వృత్తిలోఁ బ్రవేశించి

* శ్రీ కాసుమారి వైకుంఠరావుగారి యాంధ్రానువాదము శ్రీవావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచేఁ బ్రకటితమైయున్నది.

నాడు, అప్పటి కతనికిఁ బెండ్లికాలేదు. అతని తండ్రి యతని కొక సంబంధము నిశ్చయముచేసికొని వచ్చినాడు. వధువు తండ్రికి మాట యిచ్చినాడు. తన యభిప్రాయ మడుగకయే తండ్రి యీ వివాహనిశ్చయము చేసినను రమేశుడు పెండ్లి కభ్యంతరము కలిగింపలేదు. పల్లెత్తుమాటయేని జనకుని నిర్ణయమున కడ్డము చెప్పలేదు. వివాహము జరిగినది.

పల్లెటూరి పడుచైన వధువును వెంటఁబెట్టుకొని రమేశుడు గంగానదిమీఁదఁ బడవలోఁ బయనమై కలకత్తాఁ జేర వచ్చుటలో, రాత్రివేళ గాలివాన మెండైనది. కల్లోలములు పడవ నూచివైచినవి. నౌకాభంగము తటస్థించినది. తెల్ల వాటినది. దైవవశమున రమేశుఁ డొకయిసుకదిబ్బపై మేల్కొనినాడు. ఆ దిబ్బమీఁదనే యొకవంక నొక క్రొత్త పెండ్లికూతురు ప్రాణములతోఁ బడియుండుట రమేశుడు గుఱుతింపఁ గలిగినాడు. ఆపె తాఁ బెండ్లాడిన పిల్లయే యైయుండునా? యని రమేశునికి సందేహము కల్గినది. పెండ్లి సమయమున నామె మోమైన సరిగా నొకసారి యతఁడు చూచినవాడుకాదు. పెండ్లికి ముందు పెండ్లికూతును జూచినవాడేకాదు. ధైర్యముతెచ్చుకొని బిడియము విడనాడి యాపె నతఁడు పక్కరించినాడు : పేరడిగినాడు. 'నా పేరు కమల' యని చెప్పిన దాచిన్నది. తనభార్యపేరదికాదు. తన వలెనే పెండ్లికూతుతోఁ దరలివచ్చిన మఱి యొక జట్టునుండి విడివడిన పడఁతుకయైయుండు నీ చిన్నదని రమేశుడు నిర్ధారణచేసికొని, యామె బంధువులవరో యామె దేయూరో క్రుచ్చి క్రుచ్చి యడిగినచో నామె నొచ్చు

కొను నేమోయని శంకించి, యామెను రక్షించుట మాత్రము తన కర్తవ్యమని తేల్చుకొని, ప్రయాణికులఁ గొనిపోవు పడవయొకటి కనఁబడఁగాఁ గమలతో దాని నెక్కి కలకత్తా చేరుకున్నాఁడు.

కమల తన మనస్సులో రమేశుడు నిజభర్తయే యని నిశ్చయించుకొనినది. కాని 'నాస్వామ్యము నేననుభవింప వలదా? నేను నీ భార్యనుగదా, నా సొమ్మైన సుఖమును నాకీయవేమి?' యని తానడుగ సాహసింపలేదు. సాహసించి యడుగుటకుఁ దగిన వయసురాని బాలికయై యుండునేమో! ఆమె భర్త చనిపోవక బ్రదికి యున్నాడేమో!

రమేశుడు తన పెండ్లికి మునుపు కలకత్తా పట్టణమునఁ దా నేయుంటఁ గాపురముండెనో దాని పొరుగున నలిని యను పెండ్లియీడుపిల్లతో మంచి పరిచయము గలిగించుకొని యుండెను. నలిని విద్యావతియేకాక గుణవతియు. ఆ పరిచయము ప్రణయముగాఁ బరిణమించెను. ఆ ప్రణయవల్లి పెంపొంది పుష్పించి ఫలించులోపల దైవవశమునఁ దండ్రీకుదిర్చిన పెండ్లి తుపాను సందర్భించెను. ఆ సంబంధము తుపాను కతమునఁ తెగిపోయిన పిమ్మట, రమేశుడు నలినితోఁ బునఃపరిచితి నెఱపినవాఁ డయ్యెను. కమలాసంరక్షణము - నలినీ స్నేహము : ఈ రెంటినడుమ రమేశుని జీవిత యడకత్తు లోనిపోక చందమయ్యెను-

నలినీ రమేశుల మైత్రిని గత్తిరింప నక్షయఁడనువాఁడు చేసిన తంత్రములతో, రమేశుని వర్తనము హేతువుగాఁ, గమల మదిలోఁ జెలరేగిన ఝంఝా మారుతములతో,

ఆమెను బెండ్లాడిన నలినాక్షుడు రంగమునఁ బ్రవేశించుటతోఁ, గథ రక్తికెక్కును. చిట్టచివర కెవరినంగతి యేమగునోయను కుతూహల మనుక్షణము చదువరుల మది నుదయించు చుండును. మానవ హృదయములయందలి లోతు పాతుల నరసి భిన్నప్రకృతుల శీలవైవిధ్యమును రసవంతముగాఁ జిత్రించిన కథకుని నైపుణ్యము పాఠకుల కీ గ్రంథమున విశిష్టముగా విస్పష్టమగును. నామాన్య జీవితమునకు సంబంధించిన కథా సృష్టికలదగుటయే యీ రచనము గొప్పతనము. రమేశుని మనసును నలిని హరించినది : నిజమే, కాని తండ్రిమాట దూరీకరింపలేక యతఁడు గొనివచ్చిన సంబంధమున కీయకొని, పెండ్లి కంగీకరించి, రమేశుడు పితృవాక్య పరిపాలనము కావించినాఁడు. దీనిలో మఱియొక త్యాగవిశేషముకలదు. రమేశుని తండ్రికిఁ జిన్ననాటి స్నేహితుఁ డొకఁ డుండెను. అతఁ డాకస్మికముగా మరణించుట తటస్థించెను. అతని బిడ్డలు నిస్సహాయులు నిరాధారులుగా నిల్చిరి. ఆ నిరాధార కుటుంబములోని పెండ్లియీడుపిల్లను రమేశునితండ్రి తన కోడలుగా గ్రహించుట మేలని పెండ్లి నిశ్చయము చేసినాఁడు. తండ్రియాశయమును గౌరవించి తానును దనకుఁదగిన త్యాగమొనరించుట శ్లాఘాపాత్రమని రమేశుడు భావించినాఁడు. నలినీ కమలల నడుమఁ దాఁజూపిన మెలఁకువ మఱింత స్తుత్యర్హముగదా! విషమ పరిస్థితులలో రమేశుడు ప్రకటించిన మనోనిరోధము మానసియము. ఇతరుల కష్టసుఖములతో మన కేమిపని? మనయానుకూల్యములకే ప్రాధాన్యమియ్య వలయునన్న మనస్తత్త్వముగల

స్వార్థపరులు రమేశునిజూచి నేర్చికొన వలసిన గుణపాఠము లెన్నోకలవు. ఒక పని వలన పరహృదయము సుఖపడునా బాధపడునా? ఆ పనిచేయకున్న మనమెవరికై నఁ జింత కల్గింతుమా? చేసిన, మేలుచేసినవార మగుదుమా? యను దృష్టితో స్వీయవర్తనమును దిద్దుకొన్న సాధువుంగవుఁడు రమేశుఁడు. ఈ దిద్దుబాటులలో నతఁ డెంతో విషాద మనుభవించినాఁడు. కమల నిష్కల్మష శీలమును నలినాక్షునికి నిరూపింప నెంతో శ్రమపడినాఁడు. అతఁడు నిశ్చయముగా ధీరుఁడు.

కథాకల్పనముకంటె రవీంద్రుని రచనములలోఁ బ్రేరణ నఁదగినది మానవ స్వభావచిత్రణమే యని యంగీకరింపక తప్పదు. మంజులమైన శైలి మనోహరమైన వర్ణనాశక్తి మాత్రము చాలునా మంచి 'నవల' రచించుటకు? చాలదు. సంవిధాన చమత్కృతి కావలయుగదా! అది రవీంద్రుని కథాసృష్టిలోఁ గొఱవడినదనుట సత్యదూరముకాదు.

రవీంద్రుని గద్యకథలన్నింటిలో నతని కనవద్య యశస్సు నార్జించి యీయఁగలిగిన గ్రంథము 'గోరా'యని యనేకుల యభిప్రాయము. కావున దాని కథాసారమును మనము గ్రహింపవలయును.

కలకత్తానగరమునం దిరువురు యువకులు హిందూ హితైషిణి సభయనుసంస్థ' నొకదానిని నెలకొల్పిరి. దాని మూలమున వారు సంఘక్షేణమునకై పాటుపడుచుండిరి. వారిలోనొకఁ డాసభ కధ్యక్షుఁడు రెండవవాఁడు కార్యదర్శి. అధ్యక్షునిపేరు గౌరమోహనుఁడు. మిత్రు లాతని 'గోరా' యని పిల్చురు. అతఁడు గౌరాంగుఁడు. ఆఱుడుగుల పొడవు.

వాడు. జమిలియెముకవాడు: అతని ముష్టిబంధములు దృఢమైనవి. అతడు గంభీర కంఠస్వరమువాడు. అతని గొంతుకలోఁ గొంత మోటుతనమున్నది. ఆకస్మికముగా నాతని యెలుఁగువిన్నవారి కది యదఱు కల్గించును. సభ కార్యదర్శి వినయభూషణుడు. ఇతడు సమ్రస్వభావుడు. కుశాగ్రబుద్ధి. ఇతనితోఁ జదువుగాఁ గోరాయును సమానుఁడువాడు. ఇరువురు సవయస్కులు, సఖులు.

గోరా తల్లి యానందమయి. ఆమె గోరాతల్లియని యామెను జూచినవారెవ్వరు ననుకొనరు. ఆమె పలుచని శరీరముగలది: సుకుమారమైన వదనమండలముగలది. ఆమె మోము తేజోమయమైనది. అందు బుద్ధిశక్తి తాండవించుచుండును. ఆమె శ్యామలాంగి. గోరాశరీరచ్ఛాయతో నామె మేనివన్నెకుఁ బోలికయేలేదు.

ఆనందమయిభర్త కృష్ణదయాళుడు. ఆయన యున్నతోద్యోగములఁ బనిచేయుచుఁ బశ్చిమదేశములన్నియుఁ దిరిగివచ్చెను. భర్తవెంట భార్యయు విదేశపర్యటనము చేసినది. వయసు ముదిరినవిదపఁ గృష్ణదయాళుడు తాకికోద్యోగమునుండి విరమించుకొని శిష్టాచారసంపన్నుడై కాలము గడపుచుండెను. కాని యానందమయి జాతిభేదము పాటింపని పద్ధతిలో నడచుచుండెను.

కృష్ణదయాళునిది పరిశుద్ధసనాతనబ్రాహ్మణకుటుంబము. ఉద్యోగముచేయుచుండినకాలమును దయాళుడెట్లుఁ గడపినను, ఇప్పుడతడు మిక్కిలి నిష్ఠతో నాచారముతో మడితో దైవపూజాభక్తిశ్రద్ధలతోదినములుపుచ్చుచుండెను.

అతని కొక పూజామందిర మున్నది. దానిలోని కానం దమయి పోగూడదు. పెరిగిన గడ్డముతో, నైరికవర్ణ వసన ములతో, జేత కమండలువు, పాదములఁ బాదుకలు తాల్చి వెలుపలికి వచ్చినప్పు డతఁడు మునివలె జూపట్టుచుండును. పశ్చిమ దేశములం దుండినపుడు మద్య మాంసాదులసైతము భుజించినవాడని ఆయన నెఱిగినవారు చెప్పికొందురు. కాని యిప్పు డాతనికి దేశమునందలి వైష్ణవ సన్న్యాసులు యోగులుమాత్రమే సంభాషణాస్థులు. వారి పాదములఁబడి భక్తి ప్రపత్తులు చూపుటయే యాయనపని. నిగూఢములగు యోగమార్గములం దాయన కాసక్తి మెండు. వీనికిఁదో డతఁడు తాంత్రికసాధనము లభ్యసించుటకును మొదలుపెట్టినాఁడు.

తన తండ్రిగారికడకు వచ్చిపోవు పండితులతో గోరా వాదములు చేయుచుఁ దత్త్వవిచారణ చేయుచుండెడివాఁడు: దర్శనములఁ జదువుచుండువాఁడు. అతఁడేపని గాని సగము చేసి విడిచిపెట్టు స్వభావము గలవాఁడుకాఁడు. కూలంకష ముగా భారతీయ వేదాంత శాస్త్రముల నవలోడనము చేయఁ గలిగినాఁడు. హిందూమతమునం దితనికి గట్టివిశ్వాసము కుదిరినది. అతని మ్రోల హిందూమతము నెవ్వరేని అధిక్షే పించిరేని అతని హృదయము మండిపడును. వార్తాపత్రికలలో వ్యాసములువ్రాసి వారి యాక్షేపము లతఁడు ఖండించును. సమాధానములు వ్రాయును. పుస్తకములు రచించి ప్రకటిం చును. యుక్తులతో శాస్త్రపంక్తులతో నతఁడు మిషనరీల నెందఱనో వాదములలో జయించి హిందూమతప్రశస్తిని నిలువఁబెట్టెను. పిలకజుట్టుపెట్టుకొని బిళ్ళగోచీ ధరించి

యాహార విహారములం దతిజాగరూకుడై వర్తించి సనాతనాచారపరుడన్న గోరాయే యనుపేరు సంపాదించుకొని గెను. ఉపసీతుడై యున్నవాడగుట సంధ్యావందనాదుల నతినియమముతో నెఱపుచుండెను.

వినయునకుఁ దండ్రీ లేడు: తల్లి బాల్యముననే మృతి నందినది. చిన్నతనము నుండియుఁ గలకత్తాయందే యొంటరిగా నుండు పిన్న పెద్దలకుఁ దలలోనాలుక యై మెలఁగి మంచి సంపాదించుకొని, చదువుకొని పెద్దవాడయ్యెను. గోరాతోఁ జెలిమితోపాటు అతఁ డానందమయిమాతృప్రేమయు గడించెను. ఆనందమయి నతఁ డమ్మా యని పిల్చుచు నామెతో మిక్కిలి చనవున వర్తించుచుండెను.

కృష్ణదయాళుని చిన్ననాటి నెయ్యిడు పరేశభట్టాచార్యుడు. అతఁడు బ్రహ్మసమాజములోఁ జేరినవాడు. కాని పాపండ్రబ్రహ్మసామాజికుడుకాడు. శాస్త్రచర్చలలో మంచిచెడ్డల నిర్ణయములో నతఁడు బ్రహ్మసమాజనియమములఁ దదన్యముల, దనకుఁ దప్పగాఁదోచినవి ఖండించుచుండును. ఆయన యింటికి వచ్చిపోవుచుండినవాడు బ్రహ్మసమాజ సభ్యులలో విద్వాంసుడని పేరెన్నికగన్న వాఁడొకఁడుండెను. అతనిపేరు హారానచంద్రనాగుడు. అందఱు నతని 'హారానబాబు' అని పిల్చుదు. అతఁ డుపాధ్యాయవృత్తియందున్నవాడు. పత్రికాసంపాదకుడుగా స్త్రీవిద్యాలయకార్యదర్శిగాఁ గొంతపలుకుబడి నార్జింపఁగలిగెను. రామాయణము భారతము భగవద్గీత మున్నగునవి హిందూమతగ్రంథము

లనియు బ్రహ్మసమాజసభ్యులు చదువరాదనియుఁగూడ వీని మతము.

గోరాకు హిందూమతమునెడ గాఢాభిమానమున్నను నిమ్నజాతి బాలుర యిండ్ల కతఁ డనుదినము పోయి వాఁ ఁ కుపకారము చేయుచుండును. తన నీతి నియమములు జరుపు కొనుచుండును. ఎచ్చటనేని దౌర్జన్యము దౌష్ట్యము జరుగుట తనకంటఁబడునేని లేశ మేని సహింపఁడు.

చేత దమ్మిడియైన లేకయే, మార్గమధ్యమున ధాక్కి కుల యాతిధ్యము గ్రహించుచుఁ గొంతకాలము దేశసంచారముచేసి లోకానుభవము సంపాదింపవలయునని గోరా సంకల్పించుకొని, యొకనాఁ డాకస్మికముగాఁ బ్రయాణ సన్నద్ధుఁడై యానందమయి కడకఁగి యామె యనుమతి వడసి బయల్దేరెను. అతనితోఁబోవ సమకట్టిన వారిద్దఱు జబ్బుపడి నాలుగైదు దినములలోఁ గలకత్తాకుఁ దిరిగివచ్చిరి. విధివిరామములు లేక గోరా మొండిపట్టుదలతో నడచి పోవుచు దేశప్రజల కష్టసుఖములఁ జూచుచుండెను. పోయిన చోట ఉపన్యాసము లిచ్చుట నీతులు గఱపుట గోరా కార్యక్రమము. దేశ మేస్థితియం దున్నదో గోరా పరీశీలించుచుండెను. జానపదజీవిత మర్థములు ధర్మములు గ్రహించుచుండెను, పల్లెటూళ్లలో సంఘభావములేమి కలఁడెంతో విచారపడెను. ఒక గ్రామమునం దొక యింటికి నిప్పుంటు కొనెను. స్త్రీ పురుషులు బాలబాలికలు పరువులెత్తి యేడ్చుటేకాని కర్తవ్యమూఢులై వర్తించిరి. ఆ జనపదమునకు సమీపమున జల్లాశయమే లేదు. విపత్త్రస్తీకారము చేయు

నోపనివారిగతి యప్పట్టున విస్పష్టమయ్యెను. ధనవంతుల యిండ్ల యావరణములందును నూతులులేవు. త్రవ్వించుకొన వలయునన్న యాలోచనయే వారికి దోచలేదు. అంతకు ముందుకూడ నాయూరు పెక్కుతూరులు పరశురామప్రీతియై యుండినదట. అట్లయ్య బావులు త్రవ్వించుకొనవలెనని గ్రామవాసుల చిత్తములకు స్ఫురింపలేదు. ఈ బుద్ధిమాంద్యమును గోరా కన్నులారగని మఱి మఱి పరితపించెను; తమ కర్తవ్యములను వారి జ్ఞప్తి కెలయించెను.

గోరా మఱియొకపల్లె కరిగెను. ఆ ప్రాంతమంతయు నీలిపంటలుపండించుకొను రైతులభూములతో నిండినది. అది యొక జమీన్దారుని యధీనమందుండిన పరగణా. రైతులకు భూస్వాములకు వివాదము లుప్పతిల్లిన పట్టు. వారిక హోరాహోరీ పోరాటములు జరుగుచుండెను. భూస్వాములు రైతుల పంటలను బలవంతముగాఁ దీసికొనిపోయిరి. కలహములు తిరుగుబాటులు మొండయ్యెను. రైతులసాత్తులకు స్త్రీల మానములకు రక్షణము శూన్యమయ్యెను. గోరా యీ శోచనీయపరిస్థితులగని యాగ్రహోదగ్రుండై పోలీసుద్యోగులతోఁ బ్రతిఘటించి రైతులపక్ష మవలంబించి భూస్వాముల నధిక్షేపించి బలవంతుల కోపతాపములకుఁ బాత్రుఁడయ్యెను. అంగ్లేయుండై న యొక మండలాధికారితో డీకొని పోలీసువారి దార్జన్యములకు గ్రామప్రజలు గుఱియై పీడింపఁబడు చున్నారనియు, ఆచురాగతముల పారింపనిచో నధికారుల నెదిరింప జానఁబడులను దాను బ్రోత్సహింపవలసి వచ్చుననియు గోరా ముఱదలించెను. నిరపరాధులను బట్టి ప్రభుత్వమువారు యెఱ

సాలలయం దుంపఁగా బంధితులను వెలికిఁదీయ నతఁడు యత్నిం-
చెను. ఒకనాఁ డమాయికులైన విద్యాధులఁ గొందఱిని లాటీ-
లతోఁ బోలీసులు కొట్టఁగా గోరా చూడఁదటస్థించెను. విద్యాధులొనర్చిన పొరపాటత్యల్పమైయుండఁ వారికిఁ బోలీ-
సులు చేసిన ఘోరావమానమును గోరా సహింపక పోలీసు-
వారిపై దుమికెను. అతని నాయకత్వమున విద్యాధులు విజృం-
భించి పోలీసుల నొక్కుమ్మడిఁ దుక్కుదుమారముచేసిరి. దీని-
ఫలితముగా గోరాపై నొక పెద్దయభియోగము తార-
సిల్లెను. అతఁడు నిర్బంధితుఁడయ్యెను. కేసు విచారణకు
రాఁగాఁ దనపక్షమున న్యాయవాది యక్కఱలేదని గోరా-
పరసాహాయ్యము నిరాకరించినాడు. ద్రవ్యము వెచ్చించి
న్యాయవాదుల సాయము పొందలేని పేదలందఱు న్యాయము-
సంపాదించుకొనలేక చెఱసాలలపాలై మ్రగ్గి నశింపవలసి.
నప్పుడు నేనొక్కండను గారాగృహమున కరిగినంత మాత్ర-
మున నేమి మునిగిపోవును? చచ్చిననునరే; నే నీ విచారణలో
నొక్క చినడబ్బయినను వెచ్చింప నని పట్టు పట్టినాడు. ‘నిర్ధ-
నుడైనవానికి న్యాయస్థానములో వ్యవహారమున న్యాయము
లేదా? జయములేదా? సామాన్య మానవునికి, ద్రవ్యము
వెచ్చింపలేనివానికి న్యాయమే జరుగకున్న ఆ న్యాయస్థాన-
ములు పేరునకుమాత్రమే యున్నవగునుగదా? కోర్టులు
న్యాయ విక్రయశాలలా? వేలకొలది జీతములు తీసికొను-
చున్న యధికారులకే యర్థముగానిచట్టములున్నప్పుడు
నిర్భాగ్యులగు వాది ప్రతివాదుల పక్షమున వకీళ్ల నిమిత్త-
మగుచున్న ధనవ్యయము దొరతనమువారు గదా భరింప-

‘వలయు!’ అని యాతఁడు తానే సొంతముగాఁ గేసు నడపు కొనెను. న్యాయమూర్తి విద్యార్థుల వయస్సును నేరము స్వభావమును యోజించి యైదు మొదలగు వదియైదు వఱకు జైత్తుపుడెబ్బల శిక్షను వారికి విధించెను. గోరాకు ఒక నెల కఠినశిక్ష విధించి యతఁడు ‘దయయుంచి నీకీ స్వల్పశిక్ష విధించితి’ నని చెప్పి తన్ను దాఁగి ర్తించుకొనెను.

కారాగారవాసమును గోరా యోర్పుతో ననుభవించెను. ఎందఱో నిరపరాధులెట్టితప్పులును గావింపకయే చెఱసాల కష్టములనుభవించుచున్నట్లును, దానును వారితో సమసుఖదుఃఖముల పాలు పంచుకొనినట్లును అతఁ డానందమయికిఁ జెఱనుండి జాబు వ్రాసిపంపెనఁట. నెలదినముల కఠినశిక్ష గడచిపోయెను. గోరా బంధ నిర్ముక్తుడయ్యెను. కారాగార మొక పాఠశాలగా గోరా భావించెను. అందలి తన నివాస మొక శిక్షోలాభముగా నతఁడు గ్రహించెను. అతని యనుచరులు మిత్రులు గుంపులు గుంపులుగాఁ గారాగార ద్వారమునఁ జేరిరి. అతని కంతమునఁ బుష్పహారము వేయఁబోయిరి. కాని దానికతఁ డంగీకరింపలేదు. అభినందన గీతము పాడ నారంభించిరి. వారి నతఁడు వారించినాఁడు.

విషయభూషణుఁడు గోరాకుఁ బ్రాణమిత్రుఁడగుట వాస్తవమే. కాని వారిరువురికి మతభేదములు తీవ్రమై యుండినవి. దానికిఁ గొన్ని నిమిత్త సందర్భము లేర్పడినవి.

కృష్ణదయాళుని పెద్దకుమారుఁడు మహిముఁడు. తండ్రి గౌరవమునుబట్టి దొరతనమువారి బొక్కనమునం దతని కుద్యోగము లభించెను. ఆయన కూఁతురు శశిముఖ.

ఆ పిల్లకుఁ బెండ్లివయసు వచ్చెను. ఆ బిడ్డను వినయనకిచ్చి వివాహము చేయవలయునని మహిముని యిష్టము. వినయనికి గోరా స్నేహితుడైన కతమున గోరా మూలమునఁ దన సంకల్పసిద్ధి చేకూర్చుకొనవలెనని మహిముని యాశ.

ఇది యిట్లుండఁ బరేశుని తనయలయందు లలితయను పేరుగలది వినయని సౌశీల్య సౌహార్దములకు ముగ్ధయై యతని బెండ్లాడ వలెనని మక్కువపడియుండెను. వినయుఁడు హిందూయువకుఁ డగుటచే నతఁడు తన కుమార్తెను బెండ్లాడఁ దగఁడని లలితతల్లి భావించి యా సంబంధమున కియ్యకొనలేదు. పానూబాబు ఆమె తత్త్వమునకు దోహదము చేయుచు ఆమెకు నానావిధములైన ప్రోత్సాహములు కల్పించుచుండెను. వినయుఁడు బ్రహ్మసమాజమునఁ జేరినఁగాని లలిత పాణిని దాఁ బరిగ్రహించుటకు వీలుకాదయ్యెను. లలితా వినయాలనడుమ వర్ధిల్లిన పరిచయము కారణముగా వారిద్దఱి కిని గలిగిన సంబంధ మనివార్యఘటన మయ్యెను. ఆమెను వినయుఁడు పెండ్లాడకున్న ఆమె యావజ్జీవ మకారణాపవాదమునకు లోను గావలసియుండును. కావున వినయుఁడు బ్రహ్మసమాజములోఁ జేరి యామెను బెండ్లాడ నిశ్చయించెను. శశిముఖనిఁ జేపట్టుమని వినయని గోరా నిర్బంధింపలేదు. బ్రాహ్మదీక్ష గ్రహించి వినయుఁడు లలితాపతి యయ్యెను.

గోరా హృదయము సంతుల్యమయ్యెను. భగవద్రాధనమున శాంతిలభింపఁ జేసికొనఁ దలంచి యతఁడు పూజలకు ధ్యానమునకు నుపక్రమించెను. ఇది యిట్లుండ గోరా మిత్రులు పలువు రతనితో నాలోచించి కలకత్తా నగరము

నందొక ప్రాయశ్చిత్త కార్యకలాప మేర్పఱచిరి. అది ప్రజా సామాన్యమునకు ధర్మజ్ఞాన ప్రబోధము కలిగించు నిమిత్తము సంకల్పితమైనది. భారతదేశము దురదృష్టవశమున విదేశీ యుల నిర్బంధమునఁ బరితపించుచుండినందున గోరాకూడఁ గారాగారవాస మభిలషించి యనుభవించె ననియు దేశభక్తుఁడైనయాతఁడు భారతభూమిలోఁ బ్రబలియున్న ధర్మదూరములైన యక్రమములకు ననాచారములకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము చేసి దురాయి పెట్టుట కీ సమావేశ మేర్పఱచినాఁడనియు గోరా స్నేహితులు పత్రికలమూలమున నుపన్యాసముల ద్వారమున బహుళ ప్రచారములు చేసిరి. గోరా కీ ప్రచార మిష్టము లేకుండినను స్నేహితులను వారింపఁ జాలఁడయ్యెను.

ప్రాయశ్చిత్త సభాసంరంభము మహాత్మాహముతో వర్తించెను. నిర్ణీతదిన మరుదెంచెను. ఈ ప్రయత్నము సంగతి కృష్ణదయాళుని వీనులుసోకెను. గోరా నాతఁడు పిలువనంపి 'నిజమేనా?' యని యడిగెను. 'ఔ'నని గోరా బదులుపలికెను. 'నేను బ్రదికియుండఁగా నిట్టి పని జరుగరా' దని కృష్ణదయాళుఁడు గద్దించెను. గోరా హృదయము సంతృప్తమయ్యెను. గోరా యెన్నఁడును బితృశాసన ముల్లంఘించిన వాఁడు కాఁడు. కాని యతఁడనాఁడెటులో బయలుదేరెను : గంగాతీరమున కరిగెను : గంగాన్నానముచేసి కార్యక్రమమున కున్ముఖుఁడయ్యెను. పండితబృందము సమావిష్టమై యుండెను. కలాప మారంభము కానుండెను. అట్టితఱి కృష్ణదయాళుఁడు రక్తవమనము కావించుకొన్నాఁడని వార్త వచ్చెను. తత్తటముతో గోరా తండ్రిసన్నిధి కరిగెను.

కృష్ణదయాళుడు శయ్యపైఁ బరుండి యుండెను. గోరాను గూర్చుండ నియమించి 'నాకుఁ గాల మాసన్నమై నది. నేనింతకాలము దాచియుంచిన విషయము నీకుఁ దెలుప కున్నచో నాకు ముక్తిలేదు. ఇట్లే జరిగి పోవలయుననియు నీసంగతి నీకెఱిగింపవలసిన యావశ్యకములేదనియు నేనను కొంటినిగాని, అది యుక్తము కాదని తోచినది. బాబూ, నామరణానంతరము నీవు నాశ్రాద్ధకర్మ మెట్లాచరింతువు?' అనిముగించెను. గోరాయానందమయి వంకఁదిరిగి; యమ్మా! నీవుచెప్పము. శ్రాద్ధముచేయుటకు నాకధికారము లేదా?' యని యడిగెను. అప్పటివఱకును నిశ్చేష్టయై యుండిన యానందమయి 'లేదు బాబూ, నీకధికారము లేదు.' అని బదులునుడివెను. అప్పుడు గోరాముఖమునుండి యగ్నిపర్వ తమునుండి బయల్పడు అనలోచ్ఛాసమువలె 'అమ్మా నీవు నాతల్లివికావా?' యను ప్రశ్నవెల్వడియెను. ఆనందమయి హృదయము వ్రయ్యలయ్యెను. ఆమె కన్నుల నీరు వెల్లువలై ప్రవహింప 'బాబూ, కన్నబిడ్డకన్న నీవు నాకధికుండవే' యని పలుకఁ గృష్ణదయాళుడు దుద్ధకంఠముతో, 'అవి సిపాయీల తిరుగుబాటు దినములు. మీయమ్మ సిపాయీలభయముచేఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చి యొకరాత్రి మాయంటఁ దలదాచు కొనెను. అంతకుముందే మీ తండ్రి యుద్ధమున మరణించి నాడు. అతఁడైర్లండు దేశీయుడు. ఆరాత్రియే మీయమ్మ మాయంట నిన్నుగని మృతినందెను. ఆనాటినుండి నీవు మాయంటనే పెరిగి పెద్దవాడవైతివి' అని తెలిపెను.

ఈ రహస్యము వెల్వడుటతో గోరా జీవితమంతయు నొక విచిత్ర స్వప్నముగా రూపాంతరము నందెను. ఆతనికిఁ దల్లిలేదు: తండ్రిలేడు: దేశములేదు: పేరులేదు: గోత్రము లేదు: దేవుడులేడు: సర్వము లేదనుమాటయే. ఆశ్రయ హీనుడు: లక్ష్యహీనుడు: అంతయు శూన్యమే.

గోరా యనంతసత్యాంతరాళమునకు విసరివేయఁ బడినాడు. సత్యమును సేవించుట కధికారియైనాడు. సత్య సంబంధమైన కర్మక్షేత్రము కళ్యాణక్షేత్ర మాతని యెదుట సాక్షాత్కరించినది ఇది కథ *

గోరాను బెంచి పెద్దవానిఁజేసిన పుణ్యపురంధ్రి యానందమయి నిజముగా నానందమయియే. ఆమెహృదయ మమృతకలశము. సిపాయీల తిరుగుబాటు మహాభయం కరమైనది. అది ప్రథమభారతస్వాతంత్ర్యసమరము. దాని స్వరూప మీనాటికిని భారతేహాసములయందు సరిగాఁ జిత్రితముకాలేదు. కాని భయంకరమైనదనుటకు నందియములేదు. ఎచ్చటఁగాంచినను హత్యాకాండములే సంగరరంగములే విపత్ ప్రబంధములే. ప్రాణభీతిలేనివారే లేరు. అట్టి సమయమున నొకనడికిరేయి వేళ నొకనిస్సహాయ అండ్లేయ యువతి- ఆపన్నసత్వ- కృష్ణదయాళునియింట దాఁగి నది. ఆమెను దనయింట నిల్పుకొనుటకుఁ గృష్ణదయాళుడు దడ్డఱిల్లినాడు. ఆనందమయి భర్తకుఁ దెలియనీయక యాయబలను నిండుచూలాలిని గొనిపోయి పసులసాలలో భద్ర

* శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వర కవుల 'గోరా' రచనము నాధారముచేసి కొని యీ కథాసంగ్రహము నే నిట్లువదించితిని.

పఱచినది. ఆరాత్రియే యా దీన చారిత్ర మగళిశువును బ్రస
వించి పరమపదించినది. అట్టి యనాథశిశువును ఆనందమయి
పెంచినది. ఎంతో శ్రమించినది. ఎన్నో మందులతో నెన్నో
మంత్రములతో నానందమయి యా బాలుని బ్రతికించినది.
ఆబిడ్డ నీశ్వరవరప్రసాదమని భావించినది. పెద్దవానిఁ గావిం
చినది. సర్వవిపత్తులనుండి భారతమాతనే తాను రక్షింప
వలయునన్న పట్టుదలగల దిట్టయైన గౌరమోహనునికిఁ దల్లి
యైనది.

ఒకప్పుడు గాజీపురపు నివాసము పూర్తియైన పిమ్మట
'గ్రాండ్ ట్రంకురోడ్డు' మీఁద నొంటెద్దుబండిపై నెక్కి
హిందూదేశ మంతయు సంచారముచేసి రావలయునని రవీం
ద్రుఁడు సంకల్పించినట్లే, గోరాకూడ దేశమంతయుఁ జూచి
రాఁ గాలినడకమీఁద బయల్దేరినవాఁడు. రవీంద్రుని మనో
రథము నెఱవేఱలేదు. కాని యా కవీంద్రుఁడు గోరాను
సృజించి వానిరూపమున దేశసంచారముచేసి వచ్చినాఁడు.
రవీంద్రకవీంద్రుని యీ గ్రంథమున నాటిదేశాభిమానుల
యుద్రేకపూరిత హృదయములు ప్రతిధ్వనించినవి. తాము
బ్రహ్మసామాజికులమని తాము సనాతనాచార ధర్మాను
సాదులమని యనుకొనువారి పరస్పరసంఘర్షణములు వాద
ప్రతివాదములు చర్చలు సిద్ధాంతములు రాద్ధాంతములు- ఇవి
యీ గ్రంథమున మెండుగా నిండియున్నవి. ఎన్నియున్నను
దీనిలో సంవిధానముమాత్రము కుంతితమే. కథావయనము
పలుచఁబాటిపోయినది. కథనడక కుంటువడినప్పుడు, చర్చలు
గొప్పవైనను వర్ణనలు మంచివైనను విసుపుగొల్పక మానవు.

రవీంద్రుడు గోరావంటి యదుతవ్యక్తిని సృజించిన
 పిమ్మట, ఆతని స్వరూపము నింజార వికసింపజేయఁగలిగిన
 సంవిధానము కుదిర్చియుండినఁ బ్రపంచ సాహిత్యమునకు మకు
 టమై రాజిల్లఁగల మహాకథారత్న ముదయించియుండెడిది.

శ్రీ

గురుదేవచరిత్రము

దశమోల్లాసము

IV

[రవీంద్రుని తత్త్వదృష్టి]

రవీంద్రుడు తత్త్వవేత్తయని పలుకు పండితు లనేకులున్నారు. అతడు కవీంద్రుడే కాని తత్త్వవేత్త కాడను విజ్ఞులున్నారు. ఇంచుమించు విశ్వమంతయుఁ బర్యటనము కావించినవాడు రవీంద్రుడు : ఎంతో వాఙ్మయము చదివినవాడు : ఎన్నో జాతుల సంస్కృతిఁ బరిశీలించినవాడు. అతడు చిత్రకారుడు : కలాభిజ్ఞుడు. నానాదేశచరిత్రములను భిన్నజాతి జీవితములను జదివి యాకళించుకొని యేతద్వివిధవాతావరణములు కావలసినపుడెల్లఁ బునరుజ్జీవింపఁ జేసికొని తనవశము కావించుకొని యనుభవింపఁ గలిగిన మహిమ యాతనికి కలదు. 'తటముల నధిగమించి యెడతెగక ప్రవహించు గానమువంటి దతని రచనము' అని † యరవింద యోగీంద్రుడన్నాడు.

రవీంద్రుని లేఖని యనేక మార్గములలో నఖండ వైపుణ్యముతో నప్రయత్నముగా విహరించినది. అతని

---

† "His work is a constant music of the over-passing of borders." Golden Book of Tagore.

దృక్పథ మతివిశాలమైనది. * “ప్రపంచ కార్యక్రమమున మానవప్రయోజనమేమి? మానవుఁ డేమి సాధింపఁ బూని నాఁడు? ఆతని లక్ష్యమేమి? అను జిజ్ఞాస మనకు రేకెత్తినచో మనము చేయవలసిన పనియేమి? మానవ చరిత్రమును మన మామూలాగ్రము పరిశోధింప వలయును. ప్రత్యేకించి యక్కరు పరిపాలనమునో గుజరాతురాష్ట్రచరిత్రమునో ఎలిజబెత్తురాణి ప్రవర్తనమునో పరిశీలింతుమేని మన ధైతిహాసిక చారిత్రిక విషయ పిపాసమాత్రమే తీఱును. అక్కరు చక్రవర్తి, ఎలిజబెత్తురాణి - వీరుపకరణమాత్రులే. చరిత్రలో నంత ర్యాపినిగాఁ బ్రవహించు గంభీర పరమార్థము మానవుని జయోపజయముల ద్వారమున ఫలోన్ముఖ మగుచున్నదని, తనలోని భిన్నాంశముల సమీకరణమువలన మానవసంఘము త్రోత్రము మహాత్ముష్మస్థితిని బరమోచ్చదశను బొందుటకు శ్రమించుచున్నదని వివేకముగలవాఁడు గుఱుతింపఁ గలుగుచున్నాఁడు. అట్టివివేకి వ్యక్తులను బృథక్కరించి విమర్శింపక, మానవసంఘ మెట్లు వృద్ధిక్షయముల నొందుచు భిన్నత్వమున సామరస్యము సాధించుటకు యత్నించుచున్నదో, ఆత్మను స్వయముగా సంపూర్ణముగా సాక్షాత్కరింపఁ జేసికొనుట కేసరణిఁ గృషిచేయుచున్నదో కనిపెట్టి వెల్లడింప సమకట్టును. వివేకముగలవాఁడు యాత్రిక సమూహమునుజూచి తృప్తిపడి యింటికివచ్చునా? గర్భగృహములోని కరిగి దేవతామూర్తిని దర్శించి యర్పించి

* ‘విశ్వభారతి’ నుండి యుద్భృతమైన రవీంద్రుని విశ్వసాహిత్య తత్త్వము.

గదా మరలును! విశ్వసాహిత్యక్షేత్రమున మానవుడు తన
యంతరాత్మలోని యానంద మేవిధముగా నభివ్యక్త మొనర్చు
చున్నాడు? పాపిగా భోగిగా సంయమిగా మనుజుడు భిన్న
పరిస్థితులయందు వివిధావస్థలలోఁ దన్నుఁదా నెట్లు వ్యక్త మొన
రించుకొనుచున్నాడు? నానారూపములలో నైకపరిణామ
ములలోఁ దనపరమార్థము సాధించుటకై మానవుఁడెట్లు
తపించుచున్నాడు? అను విషయము గ్రహించుటయే కర్త
వ్యము. విశ్వముతో మానవుఁ డెంత మాత్రము సాయుజ్యము
పొందఁగల్గుచున్నాడు? అను నీ యంశము వెలికిఁదీయుటకై
మనము విశ్వసాహిత్యము మధింపవలయును.” — అని
చెప్పినవాడు రవీంద్ర కవీంద్రుడు.

రవీంద్రుడు స్థాపించిన ప్రత్యేక తత్త్వసిద్ధాంత
మెద్దియులేని మాట నిజమే. కాని పరమార్థములకు మూల
సూత్రములైన రహస్యములనుగూర్చి రవీంద్రుడు వెల్వ
రించిన యమూల్య రమణీయభావములు పెక్కులుగలవు.

రవీంద్రుని హృదయము విశ్వమయము. అతనిది కళా
విదుని వాక్కు. కాని యతనిదృష్టి తత్త్వవేత్తది. అతని
చూపులో జగత్తంతయు నఖండరూపముదాల్చినది.

రవీంద్రుఁ డుపనిషత్కల్పకప్రసూనపరీమళములఁ
దనివితీత మూర్కొన్నవాడు. ఆసౌరభము లాయనమేధలో
నిండ్లుకట్టుకొని వాసముచేసినవి. వైష్ణవకవిప్రకాండుల గాన
పీయూషముతో ఆయన హృదయకలశము నిండిపోయినది.
నవీనభౌతికశాస్త్రపరిశోధనలవలన వెల్వడిన విజ్ఞాన
మాయన సోడు ముట్టినది. ప్రకృతి సౌందర్యము నాతనికిన్నులు.

చూఱఁగొనఁగల్గినవి. ఈ సంపత్తియంతయు రవీంద్రుని కబ్బుట కతని యాభిజాత్యమే మూలమనవచ్చును. అతని వంశము కళలకు నిలయము; తత్త్వ జిజ్ఞాసకుఁ డావై వన్నె కెక్కినది: సారస్వతోపాసనకు నికేతనమై నెగడినది.

రవీంద్రుఁ డుదయించు నాఁటికి తాకూరువంశమున భావస్వాతంత్ర్యము తలసూపినది. ఆకుటుంబపు సనాతన మతావలంబకులగాంభీర్యము నవీనవిజ్ఞానవైశద్యముతో వియ్యమందెను. రవీంద్రుని బాల్యమునందే వంగదేశము జాతీయతా సంచలనముతో నుప్పొంగుచుండెను. దేశసేవోద్యమములు సంఘసంస్కరణ ప్రచారములు బ్రహ్మసమాజ సంరంభములు వేయిరూపములు ధరించి విస్తరిల్లుచుండెను.

ఈయుగజీవితమున కనునైన భావములుగల యువని షడ్భాగములను దేవేంద్రనాథుఁడు వెలికిఁదీసి తన శిష్యబృందమునఁ బలుకుబడికిఁదెచ్చెను. కఠోపనిషత్తు దేవేంద్రనాథుని కత్యంతప్రీతిపాత్రమైనది. 'తత్త్వబోధిని' సభయను పేరుతో వర్ధిల్లిన వైజ్ఞానికసంస్థను నెలకొల్పిన దాతఁడే. 'తత్త్వబోధిని' యను పత్రికనుగూడ నడిపినవాఁడాయా న్యుఁడే.

తొలుదొల్లఁ దండ్రుగారి తాత్త్విక జీవితమే రవీంద్రునికి విజ్ఞానమార్గదర్శకమయ్యెను. బ్రహ్మసమాజ స్థాపకులలోఁ బ్రముఖుఁడగు రామమోహనరాయలు మొదటి నుండియు రవీంద్రునిహృదయము నాకర్షించినవాఁడు. పాశ్చాత్య విద్యా విజ్ఞానములను భారతీయులు నిరాకరింపఁదగదని ఘోషించినవాఁడు రామమోహనుఁడు. అబ్బాని

నిరాకరింతుమేని మనదృష్టి ఖండదృష్టిగా నుండునని తెలియఁజెప్పిన వివేకి రామమోహనుఁడు. భారత సుస్కృతికిఁ బరిపూర్ణత కలుగవలయునన్న మనము పశ్చిమఖండ వాసులతో నెయ్యము నెఱపి వారి మంచిని గ్రహింపవలయునని యుపదేశించిన దేశికుఁడు రామమోహనుఁడు. ఈ యుపదేశములు తలఁదాల్చి మెలఁగినవాఁడు రవీంద్రుఁడు.

శ్రద్ధాభక్తులతో రవీంద్రుఁడు ఋగ్వేదము నధ్యయనము చేసినాఁడు. ఉపనిషద్విద్యయం దతఁడు మితిలేని యభిమానాదరములు నెఱపినాఁడు. ఈశోపనిషత్తు శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు ఇవి రెండును రవీంద్రుని కత్యంత ప్రీతిపాత్రములు. శ్వేతాశ్వతరోపనిషద్ధర్మమునే యావిష్కరించు గీతకలు రవీంద్రుని 'నై వేద్యము'లో నున్నవి. కరోపనిషత్తునఁగల 'భయాదస్యాగ్ని స్తపతి' లోని భావమును దలపించు పద్యము 'నై వేద్యము'నఁ గానఁబడుచున్నది. 'గీతాంజలి'లో రవీంద్రుని యనుభూతికి లక్ష్యమైన పరమాత్మ యుపనిషద్దేయఁడైన భగవంతుఁడే. ప్రేమపరిపూర్ణుఁ డయ్యును జీవకోట్ల శిక్షించుచు శాసించుచు విశ్వము పరిపాలించు పరమేశ్వరునే కదా యుపనిషత్తులు నిరూపించుచున్నవి! ఉఱుములలో గానమును గుప్తముగావించుకొనినవాఁ డతఁడే! రవీంద్రుఁ డుపనిషద్విద్యాభ్యాసము చేయుచు జీవితము గడపినాఁడు.

వంగవైష్ణవ కవిపుంగవుల ప్రభావముగూడ రవీంద్రునిపైఁ బ్రసరించినది. జయదేవ చండిదాస విద్యాపతుల గీతములు రవీంద్రుని మది నాకర్షించినవి. కాని యా గీతముల

నతఁడు కవితాదృష్టితో ననుభవించినాఁడు. తాత్త్విక దృష్టితోఁ జూచినవాఁడుకాఁడు.

వైష్ణవకవుల కవితాచ్ఛాయలు రవీంద్రుని ప్రేమ కవిత్వమునఁ గానవచ్చును. శృంగార కవిత్వమున రవీంద్రుఁడు వైష్ణవకవుల దారిఁద్రొక్కలేదు. రవీంద్రుని దృష్టిలో ముక్తి కిని బ్రేమకును భేదములేదు. మోక్షము ప్రణయ స్వరూపమే.

రవీంద్రుని కవితలోఁ బ్రస్తావించబడు ప్రణయ మొక విధముగా వైష్ణవమత సంప్రదాయ ప్రతిపాదితయగు 'ప్లీడిస్' శక్తియే.

రవీంద్రుని చిత్తప్రవృత్తిలో గౌతమబుద్ధుని భూత దయాశాంతిశక్తులున్నవి. తాఁ గృతార్థుఁడగుట కుపనిష ద్విద్య యుపకరించు ననుమాట నిజమేకాని లోకము నుద్ధరించుటకు బుద్ధునిత్యాగ మవసరమని రవీంద్రుని విశ్వాసము. జ్ఞాన్ధమత ముపదేశించు దయాస్నేహములు విశ్వభూతహిత త్వము మానవుఁ డాజ్ఞింపలేకున్న సుఖములేదని యతఁడు శాంతినికేతనమున విద్యాధుల కెన్నోసారు లుపన్యసించెను.

ప్రేమరూపములగు భక్తి ప్రపత్తులఁ బ్రచారముచేయు వైష్ణవుల బోధలకును దయారసభరితములైన హృదయఘు లతో లోకోపకారము కావించు జ్ఞాన్ధుల యుపదేశములకును గేంద్రమొకటే. దుఃఖిదూరమైన శాంతిస్థానమే యది. రెంటి కిని సర్వసమత్వము మూలసూత్రము. విశ్వమునఁగల సకల జీవజాలములపట్ల మైత్రి పెంపొందింపుమనిగదా బుద్ధభగ వంతుని యుపదేశము!

రవీంద్రుడు పాశ్చాత్యమనస్తత్త్వ శాస్త్రముల మతః
గ్రంథములఁ గూలంకషముగాఁ జదివినాఁడు. ప్రాచ్యప్రతీచీ-
సంస్కారసమ్మేళనముననే ప్రపంచమునకు ముక్తి కలుగుచని-
యతని విశ్వాసము. యంత్రముల బలమున వస్తువులుత్పత్తి
చేసి ధన మాఙ్గించి యైహికాభ్యున్నతి చేకూర్చుకొను పద్ధి
శ్రమములందు నిమగ్నులై యుండుట పాశ్చాత్యుల పార-
మార్థిక చింతా శూన్యతకు హేతువు. పురాతన సంప్రదాయ-
దాస్యము ప్రాచ్యఖండవాసుల యధోగతికిఁ గారణము. ఈ
రెండు తెగలవాడును దమ యీ లోపములు పూరించుకొన-
నిదే వారికభివృద్ధిలేదని రవీంద్రుడు తన కవకాశము లభించి-
నపుడెల్ల నుభయాలకు విసువులేక యుద్బోధించినాఁడు.
మానవజాతి యభ్యుదయము విభాజ్యమైనదికాదు. సాధింప-
వలసిన యఖండఫలము లోకకల్యాణ మొకటే. ఇది రవీం-
ద్రుని తత్త్వము.

రవీంద్రుడు తత్త్వవేత్తయనుటకు సందేహమేమి?
ఆతఁడు బ్రహ్మజ్ఞాని. ఆతని తత్త్వవేత్తత్వము చూపుదానిని
బట్టి కవియాన రవీంద్రుడు నడచిపోవు చుండును. అతఁ-
డానందమయుఁడు: మానవత్వముతో నేకీభావమందిన భగవ-
ద్వైభవమును గలారంగమునకుఁ దెచ్చిన మాంత్రికుఁడు.
బాహ్యమానోజ్ఞకమున కాంతరంగిక సౌందర్యమును సం-
ధింపఁ గలిగిన కళాభిజ్ఞుఁడు. ఆతఁడు దైవీసంపత్తికి మూర్తులు
కల్పించి కళావీధుల విహరింపఁజేసినాఁడు. భూమికి స్వర్గము
నకు రాకపోకల నిమిత్త మతఁడు వంతెన నిర్మించుకొఁగలిగి-
నాఁడు.

“ ఒక్క తిమిరస్రవంతి నాయుల్లమందుఁ
 గలదు - నా కన్నులం దొక్క కాంతితటిని
 గలదు - నాపాట స్వర్గసీమలకుఁబోవుఁ
 గాని నాయాట మర్త్యలోకమ్మునందే! ”

అని యా మహనీయుని మాట. ‡

“ గణమునకుఁ గట్టువడఁగ రాగమ్ము కోడు,
 రాగమై రేఁగ ఛందస్సు వేగిరించు,
 పరుగులిడ నెంచు రసము రూపమ్ముఁ దాల్చు,
 రూప మాశించు రసములోఁ గావురింప. ”

అని గానమొనర్చిన కవి రవీంద్రుడు. §

పరమేశ్వరుని యాజ్ఞానుసారమే యనంతకోటి బ్ర
 హ్మాండములు వర్తించుచున్నవి. శివుని యాన లేనిది చీమ
 ధ్వజము జలింపదు. నియంతయేలేకున్న సాధ్యమగునా విశ్వ
 వ్యవహారము?

“ † ఇల క్రుంగకుండ, వారా
 నులు మేరలు మీఱకుండ, నూర్యా
 దులు దాదులు తప్పకుండ.....
 ..... ”.

తమ నియమములు తాము పాటించునా? రవీంద్రుని నాటి
 కలయం దొకదానిలో నొక పాత్రముఖమున అతఁడు
 “ దేవుడేలేకున్న సృష్టిలో ఈ క్రమము ఈ నియమము ఈ

‡ From 'Purabi' of Tagore.— a portion rendered
 by me into Telugu.

§ From 'Utsarga' of Tagore.

† అభినవ తిక్కనార్యుని సుమతి నూక్తి.

నీతి యెట్లు సాధ్యపడును?'' అని ప్రశ్నించినాడు. ఇంకొక చోట † రవీంద్రుడు 'విశ్వచరిత్రము'గని యది గ్రుడ్డినడ వడి యని భ్రమింపరాదు. సర్వము భగవంతుని యిచ్చాధీనము'' అని వక్కాణించినాడు.

రవీంద్రు డద్వైతుల నిర్గుణ పరబ్రహ్మము నభినూనించి యుపాసనచేయలేదు. సగుణోపాసనమే యతనికిష్టము. అనంత కల్యాణగుణ విశిష్టుడగు పరమపురుషుడే యతని దేవుడు. 'పరమపురుషుఁ డెవ్వఁడో యాతని నే నెఱుంగుదును,' అని పలికిన వాడతఁడు. 'వేదాహమేతం పురుషం మహాంతమ్' అని కదా శ్రుతినూక్తి. అట్లని యతఁడు నిర్గుణ తత్త్వము నిరాకరింపలేదు. కాని యతఁడు కవియగుటచేతఁ దన హృదయము నభివ్యక్తము చేయుటకు రూప నామము లాశ్రయింపక తప్పినదికాదు. మూర్తిని లక్ష్యముగా నిల్పుకొని పూజించువాని కామూర్తి బంధమగుచున్నది. కవి కట్లుగాదు. తన భావమున కొకయాకృతి కల్పించుటతోఁ గవికి వెంటనే యాంతరంగికమయిన బంధనిర్మూల్య లభించుచున్నది; హాయి దొరకుచున్నది; ఆనందము ప్రాప్తమగుచున్నది. భక్తుడు పూజకుడు : కవి భావుకుడు.

చక్కెర తీపిని రుచిచూచి యనుభవించి మానవుఁడా నందించునేకాని, తాను చక్కెర యైపోవఁ గోరుకొననట్లు రవీంద్రుడు బ్రహ్మానంద మనుభవించువాడేకాని బ్రహ్మమే కావలయునని యాశింపలేదు.

సృష్టిప్రళయములు సర్వేశ్వరుని లీలలు. భగవంతుని బహిర్వాహరము సృష్టి. అయిన యంతర్వ్యవహృతి ప్రళయము. స్వతంత్రుడతడు. కేవల స్వతంత్రుడేయైనచో, సృష్టిప్రళయరూపమైన వ్యవహారము పెట్టుకొనక హాయిగా నూరకుండి యుండును. హాయి సోమరితన మనిపించుకొనునో యేమో! సోమరియై యుండలేదు. సృష్టిస్థితిలయరూపమైన వ్యాపారములో దిగి సంసారియైనాడు. బంధములు తెచ్చి పెట్టుకొన్నాడు. జీవకోట్లు సృజించుచున్నాడు. తా సృజించిన మనుష్యులకుఁ దన స్వాతంత్ర్యములో భాగము పంచి యిచ్చినాడు. తన సత్యస్వరూపము తనయంశమైన జీవుఁడు సాక్షాత్కరింపఁజేసికొన్నప్పు డుబ్బి మెచ్చుకొని యానందమున మునిగి తేలుచున్నాడు. ఈ యభిప్రాయములు రవీంద్రుని గీతాంజలిలో 'భేయ' గీతములలోఁ గానవచ్చును. వైష్ణవజీవగోస్వామి నూచించిన అచింత్య భేదాభేద తత్త్వమియ్యదియే.

పరమాత్మకు జీవాత్మకుఁగల సంబంధబాంధవ్యముల సత్యానుభూతియే తత్త్వజ్ఞానమని రవీంద్రుని హృదయము. ఇదియేప్రేమ. ఒకవిధముగా నది బంధము. ఇంకొక దృష్టిలో ముక్తి. ఈ ప్రేమలో రూపరసములకు శక్తిసౌందర్యములకు రవీంద్రుఁడు సామరస్యము సాధింపఁగలిగినాడు.

రవీంద్రుఁడు సత్యశివములతోఁ గూడిన సౌందర్యమును పాసించినయోగి. కళ శివుఁడు మనుజునకొసంగిన యుడుగర. భగవంతుఁడు తాను వినోదముగా మానవుఁడనువాద్యము మీఁదఁ దన పాటలు వాయిదించుకొని తన్మయుఁడగుచున్నాఁ

డని యొక గీతికలో రవీంద్రుడన్నాడు. పరమేశ్వరుడు విశ్వకళావేత్త. ఆయనవంటి కళావిదుఁ డింకొకఁడున్నాఁడా? ఆతనిరీతిగల కవి మఱియొకఁడు కలఁడా? గ్రుతి యీశ్వర స్తుతికై ప్రసృతమై పరమేశ్వరుని 'కవి! కవి!' యని యెన్నేసారులు ప్రశంసించినదట. విశ్వకావ్యకర్తగదా యతఁడు! భగవంతుని గానము విశ్వవ్యాప్తమై యున్నది. అతఁడు జగదేకగాయకుఁడు. ఆతనిప్రతిబింబమైన మనుష్యుఁడుచేయు కళాసృష్టియందును భగవంతుని విభూతి ప్రతిబింబించుట తగునని రవీంద్రునిమతము. మానవప్రకృతిలోని మహనీయత కళాముఖమున వికసింపవలయునని యతని ప్రతిపాదనము. మనుష్యుని స్వరూపచిత్రణమే కళకుఁదగిన విషయమని యతనివిశ్వాసము.

ఉచితస్థానమున సుఘటితమైన నియమాంచితమైన ధర్మజగత్తును సుందరముగా సృజించినప్పుడే కవి కృతార్థుఁ డగుచున్నాడు. తజ్జగత్సౌందర్యమే రసికభోగ్యము. నియమ రహితమై ధర్మదూరమైన వస్తు సృష్టికిఁ గవి కారకుఁడయి నప్పు డది సరసులకు భోగ్యమగునా? ఒకకవి మానవ నీతికి విరుద్ధమైన లోకము సృజించునేని అది మనవాసమునకు యోగ్యమగునా? కాదు. కళాభ్యుదయమునకు నైతికాభివృద్ధితో నవినాభావసంబంధమున్నది. నిష్పప్తమైన కళవలన సంఘనీతి వర్ధిల్లును. సౌందర్యమే సత్యమను సూక్తి ప్రసిద్ధము. అనఁగా సృజనశక్తిగల సాధుకళావిదుని చేతిలోఁబడి, వాని శయ్యలోమెలఁగి, యతని హృదయకమలగంధముతో వెల్వడిన సౌందర్యము సత్యమగునని యర్థము. అట్టిసౌందర్యము

నుపాసించువారికి శివము మంగళము కరతలామలకములు. పవిత్ర హృదయులు కానిరచయితల చేతులనుండి యవతరించిన కృతుల పూతమెఱుగులకు బ్రమసి మోహించి యదే సౌందర్యమని దానిలో మునిగిపోవు టనర్థదాయకమని సూచించుటకే రవీంద్రకవీంద్రుడు క్రొత్తగా లోకోత్తరయైన 'ఊర్వశి'ని సృజించినాడు. దేవదానవులు మందరగిరితో క్షీరసాగరము మథించినప్పుడు దానినుండి యమృతమేకాదు, హాలాహలమునైతే మావిర్భవించినది. రంభాదులలోఁ బ్రముఖయైన యూర్వశియు నుద్భవించినది. మువ్వకు పాలకడలినుండి పుట్టినవారగుట, నొకచేతవిసమురెండవచేత నమృతముఁగొని దుగ్ధపాథోధినుండి యూర్వశి వెల్వడినట్లు రవీంద్రుడు వర్ణించినాడు. ఆమె యలోక సామాన్య సౌందర్యవతి, 'పదునాల్గుజాతుల త్రిదశాంగనల యందుఁ బేరుఁబెంపునుగల నీరజాక్షి'. మహేంద్రుని యాస్థానిలో నర్తకి.

ఆయుజ్జ్వలాంగి దివ్యమంగళ విగ్రహమును దన మ్రోలఁ బ్రత్యక్షము చేసికొని రవీంద్రుఁడామెను బలుకరించినాడు. నాయనువాదమిది. ఏమన్నాడు? ఇదిగో, వినుడు.

తొడిమ లేని పూవువడువున వికసించి
నావు నీకు నీవె! నాకుఁదెల్పు
మిందువదన యూర్వశీ, యెప్పు డేనాడు
పడువ మొప్పు విరియఁబారినావు?

పాడమినావె పాలకడలి గర్భమునందు,
అల్ల తొలివసంతమందుఁ గాంత!
కుడికరమున నమృతకుంభంబు - డాచేత
విషఘటమ్ము పూని వెడలినావె?

ఊర్వశీ, యెన్నఁడేని నీ వుండలేదె
మొగ్గవై పాలపాపవై, పుట్టినపుడె
నిత్యతాదృణ్య వర మబ్బెనే? వచించి
సంత రాలునె నోటిముత్యాలు బోటి!

బాలవై యున్ననాఁడు నీలాలయమున
లీల ముత్యాలతోడ రత్నాలతోడ
నాడుకొనువేళ నీకెవరమ్మ చెలులు?
మెలఁగితివె నీవాక ర్రపు కలికిమిన్న!

హరి మణీదీప దీప్త శుద్ధాంతమందుఁ
బవడపుం బాన్పుమీఁద నీప్రక్క నెవరు
కుదురుకొని పండుకొని నిన్ను నిదురబుచ్చి
రోలి సాగరవీచికల్ జోలపాడ?

అమలమైన యాననాంబుజాతమ్ముపై
మందహాసరుచులు చిందులాడ
నీవు హాయిగదుర నిదురింపఁగాఁజూచి
ప్రేమ నోమినట్టి నెలఁది యెవరు?
మేలుకాంచి యేనిమేషమ్మున న్విష్టు
పమ్ముమీఁద దృష్టిఁ బఱపినావో.

యపుడే నీకు నిండు యశావనంబు లభించె
నా, యనూనశోభనతకుఁ దోడు?

ఊర్వశీ, పెక్కుయుగములనుండి నీవు
జగతికిం బ్రేమపాత్రవై నెగడినావు:
లేదు లావణ్యవతులు నీలీలవార,
లింక నిను మీఱఁగలిగిన యింతులెవరు?

మునివరేఁబులు తమ ధ్యానములను మాని,
కట్టుబాటులు నీతులు కట్టిపెట్టి,
తమ తపస్సులు నీ పదాబ్జముల చెంత
నర్పణమొనర్చినార లోయన్నమిన్న!

నీ కటాక్షపుసోఁకు తాఁకినంత జగత్త్రి
యమునఁ దారుణ్యంపు దిమ్మఁగమ్ము;
కైపుగల్పించు నీ కమ్మనితావిని
విరఁజిమ్ము గ్రుడ్డితెమ్మెరలు దెసల;
మకరందమానిన మధుపమ్మువలెఁ గవి
ప్రేమార్తిఁ గూరి పరిభ్రమించు;
ముగ్ధచిత్తములు మోముల వెట్టి సంతోష
ములుగల్గి చరియించుఁ బురుషజాతి;

నీవుమాత్రము కాశ్యపాదియలు గల్లు
గల్లుమనఁ జీర జీరాడఁగాఁ దట్టిల్ల
తాలఘుత్వంబుతోఁ బోదు వోలతాంగి,
యెమ్మెలనుభూపి, కన్నుల దుమ్ముచల్లి.

ఓ వరవర్ణసి, సురల యోలగమం దతివేలసమృదా
 ప్లావ.పవిత్ర చిత్త శతపత్రముతో నటనం బొనర్చుచో,
 నీ వొక మంగళాంగ కమనీయ తరంగమవై యెసంగినక
 దీవరపాటుతో జలనిధి నైలరేగిన భంగసంఘముల్

మైవడి నాట్యమాడి పొరలంబడి బోర్లబడె న్నదే తమిక్ :
 భూవనితాంశు కాంచలసమూహము మంజులసన్యమంజరీ
 జీవశిఖాంతరస్థమయి చిందిలె: నీ గళనీమలోని ము
 క్తావళినుండి చుక్కగమి గ్రక్కునరాలె నభాంతరంబునక :

ఓ వనితామఃశీ, నరునియుల్లము మైమఱచెం దటాలునక :
 లో వెదచిందు నాశములగోగల ర క్తమునల్పై నృత్యముక,
 దైవతసార్వభౌముని నదన్నున లాస్యమునల్లుచేయుచో
 భావిని, బ్రద్దలెనది భవస్యణిమేఖల యప్పు డద్దిరా!

రవీంద్రుని యూర్వశి నవలోకించితిరిగదా! ఆమె
 మోహన మంత్రాధిదేవత. మూర్తీభవించిన దివ్యసౌంద
 ర్యము. ఇంద్రియసిగ్రహము సాధించినవారికి సౌందర్యో
 పాసనము రససిద్ధిని హస్తగతమొనర్చును: అమృతత్వము
 ప్రసాదించును. జితేంద్రియులు కానివారి కది యనర్థదాయ
 కము. కావుననే రవీంద్రుని యూర్వశి యొకచే సుధాభాం
 డము వేతాకచే విషఘటము కొనివచ్చినది. రవీంద్రుని
 హృదయముగోని గూఢ రహస్య మిది.

శాక్తమతముపట్ల రవీంద్రుని కభిమానము సున్న.
 కాళికాపూజ జంతుబలి మున్నగునవి రవీంద్రు డిష్టపడినవీ
 కావు. ఆయనతత్త్వమున కవి గిట్టవు. అతని స్వాంతము

ప్రేమమయము. కావున శక్తిపూజ నతఁడు దరికిరాసీయలేదు. దేనిలో నిజమైన మానవత్వము భద్రపటుపబడియున్నదో, ఆమందనము తలుపు, తీయు తాళపుఁజెవి ప్రేమయేకాని శక్తి కాదని యతనిమతము. మందబుద్ధులకుఁ బ్రేమ దౌర్బల్యముగాఁ దోఁపవచ్చును. కాని వివేకులకు నిక్కముగాఁ బ్రేమయే విక్రమము. త్యాగము ప్రేమలో సంతర్భూతమై యున్నది.

మనుష్యుఁడు సంఘములో నుండవలసినవాఁడు. ఒంటరిగా జీవితము క్షణకాలమేని గడపలేడు. పరుల సాయము లేకున్న నరుని మనుగడ జరుగను. ఒరులు తనకవసరము. ఒరులకుఁ దా నవసరము. తనమేలులో మనుష్యుఁడు తోడి వారలకుఁ బాలు పంచిపెట్టవలయును. తనకీర్తిములేకున్న నరుఁడు పరులకుఁ దోడుపడవలయును. ఘనీభవించిన మనుష్యు స్వార్థపరత్వము మంచుగడ్డవంటిది అది కరఁగి ప్రేమమయ ప్రవాహమై మానవసంఘ సత్యసముద్రమునఁ గలసిపోవలయును. ఈ పరమార్థమునే రవీంద్రుఁడు తన 'నిర్గురస్వప్న భంగము'న వెల్వొఱచినాఁడు.

రవీంద్రుఁడు కర్మసన్న్యాస మంగీకరింపఁడు. ఆయన కర్మలో మునిగి ముక్తి సాధించు సాధకుఁడు. 'స్వర్గమనఁగా నెక్కడనోలేదు : అదియిదే. నాయం దేకలదు - నా మేనిలో నాప్రేమలో నాసుఖములో నాదుఃఖములో, నరజన్మ మెత్తుట కన్న అధికమైన యదృష్టమున్నదా!' యని రవీంద్రుఁ డొకగీతములో † గానమొనర్చినాఁడు. పురుషుఁడు సంసా

రమునుండి తప్పించుకొని పోవుటలో గొప్పయేమున్నది? సంసారియై యుండవలయును. నిండుబ్రదుకు బ్రదుకవలయును, కృతార్థుడు కావలయును. ఇది రవీంద్రుని దృఢవిశ్వాసము.

మనుష్యుడు భగవంతుని యనుగ్రహము నర్థించు వాడగుట ధన్యుడు. ప్రపంచమునఁ దన యనికి నాదరించి ప్రేమించువాడగుట మఱింత ధన్యుడు. ఐహికాముష్మికములు రెండును మనుజుడు మన్నింపఁదగినవి. దివికై యఱుటలుసాచి, భువిపట్ల మనము సవతితల్లిచూపు చూడ రాదన్నాడు రవీంద్రుడు. ఒకగీతము క్రింద నేమనుచున్నాడో వినుడు.

దివ్యదీపిక వెల్గు నర్థించి, దానిఁ
బడసినాడను నేను ధన్యుడను గానె?
ఇలను నాయున్కిఁ బ్రేమింపఁగలిగినాడ
నార, నేను గృతార్థుండనైతిగాదె!

ఈ యాశాస్యమునే యతఁడు అనేక స్థలముల ననుసంధానమొనరించి యున్నాడు. సన్న్యాసి నై వైరాగ్యము నాశ్రయించి పడయుముక్తి నాకేల? ఈ మృణ్మయ పాత్రము తోనే, యాపీయూషము తప్పక త్రావుదును. బాహ్యేంద్రియఁ ద్వారములను నేనెన్నటికిని బంధింపను. వర్ణసౌందర్యము చూచి, సంగీతము విని, పరిమళము నాఘ్రాణించి, యనుభవించు నానందమధ్యముననే బ్రహ్మానందము నాకు భోగ్యమగుఁగాక!" అని యాతఁడు తన 'నైవేద్యము'న విజయనోరథమును లక్ష్మ్యమును వెల్లడించినాడు.

రవీంద్రుఁ డొక సూర్యాస్తమయము గని పరవశుఁడై
 యనుభవించిన యానందము నిట్లు వెల్లివిరియించినాడు:-
 అపరాంబుధిపై సంధ్యాదేవి మెల్లగా నడుగులు వేయుచు,
 నిలువ నెలవులేని నీడలతెక్కలచే నొక్కుమ్మడి గాలిని
 గంపింపఁజేయుచున్నది. రత్నములవంటి నక్షత్రముల కాంత
 లతో రాజిల్లు ప్రశాంతికిరీటము నాకాశ మౌదల ధరించినది.
 నిద్రాసముద్రమువీఁడ స్వప్నములు నాట్య మొనర్చుచున్నవి.
 అంభోజకదంబము లుషస్సుపై విశ్వాసముఁ గోలుపోయి
 చీకాకుపడి, యాశ లేని తమ రేకులను ముకుళింపఁ జేయు
 చున్నవి. అట్టితటి గుట్టుగా గూడు వెడలిన పిట్టయొకటి నడక
 జాడలులేని స్వర్గమార్గమున కెగిరి యాత్మగీతము నన్వేషించు
 చున్నది. ఆ యన్వేషమే యిట్లు ఛందోబద్ధమైనది.

శ్రీ చరమవారాళిపై సంధ్యామహాదేవి

యల్ల నల్లన నడయాడువేళ,

శ్రీ "When the evening steals on western waters
 Thrills the air with wings of homeless shadows,
 When the sky is crowned with star-gemmed
 silence
 And the dreams dance on the deep of slumber,
 When the lilies lose their faith in morning
 And in panic close their hope-less petals,
 There is a bird which leaves its nest in secret,
 seeks its song in trackless path of Heaven."

(Modern Review of September 1921)

దీనికి మాగురువరేణ్యులు 'సాహిత్య స్థాపకులు' అభినవతిక్కనేతి
 విశ్రుతులు శ్రీ దుర్భాసుబ్రహ్మగ్యశర్మగారు ముప్పదేండ్లనాడు కావించిన
 యనువాదము పై సీసము.

నెలవేది తరులనీడలు భయద్రుతములై
 కరువలిఁజెరలలోఁ గలియువేళ,
 రవిపునర్దిర్మనోత్సవ నిరాశంబులై
 కనులు పద్మిని మూసికొనెడివేళ,
 గాటంపుఁ గూర్కు పెన్దడిలి పైభాగాన
 స్వప్నముల్ లాస్యంబు నలుపువేళ,
 ఉడుమణి కిరీటకలితమై వ్యోమసీమ
 శాంతిరసమొల్కువేళఁ, బంజరము వీడి,
 యకలితపదాంకమైన దివ్యపథమందు
 వెదకికొను నాత్మగీతంబు విహగమొకఁడు.

పుష్పగర్జనుల చర్మచక్షువుల కనుదినమును గోచరించు సాధా
 రణ సంధ్యాసమయము రవింద్రుని దివ్యదృష్టి కెట్లయద్భుత
 రూపాంతరము నొందినదో చూచితిరిగదా! సంధ్యాసుందరి
 సాక్షాత్కరించినది: విష్ణుపదము శాంతిరసము చిల్కరించి
 నది: పులుఁగు నిలువలేదు: తన యానందగీత మెందున్నదో
 ఆ యంతరిక్షమున కుల్లంఘించినది: స్వర్గమార్గమున కెగిరి
 యాత్మానందగీత మరయఁబోయిన యీ పరమహంస
 మెవ్వరందురా? రవింద్రుఁడే!

శ్రీ గురు దేవచరిత్రము

దశమోల్లాసము

V

(ఉపసంహారము)

రవీంద్రుడు సవభారత సారస్వతమునకు గురుదేవుడు: ప్రాచీదిద్దేవతహృదయ తత్త్వము పశ్చిమఖండవాసుల కెఱుగజేసిన రాయబారి. పుట్టువుతోడనే యతఁడు కైతముడువు మూటకట్టుకొని వచ్చినాడు. ఆయనయం దనురక్తుని ప్రణయోద్రేక మున్నది: శిశువు చిత్తనైర్మల్య మున్నది. భక్తునిపారవశ్యము, జ్ఞానిస్థితప్రజ్ఞత యా మేధావిలో మేళవించినవి.

రవీంద్రుడు జడపదార్థములలోఁ జైతన్యము చూపఁగలడు: ఎడ్డారులలో సరోవరములు సృజింపఁగలడు. కనఁబడని భగవంతుని మన కీ దృశ్య ప్రపంచములోనే యతఁడు చూపినాడు. దూరమునం దెందోయున్న దేవుని మన దగ్గఱకుఁ దెచ్చినాడు: మనలఁ గృతార్థులఁ జేసినాడు. మానవ జాతి శాశ్వతకృతజ్ఞత కతఁడు పాత్రుఁడగుటకు దీనికన్న మిన్నయగు యోగ్యత మఱి యేమికావలయును?

ఆంగ్లభాషలో 'విక్టర్' అను పదమునకు విజయుఁడని యర్థము. ఫ్రెంచి రచయితలలో నగ్రశ్రేణికిఁ జెందిన విన్నాణి యగు 'విక్టర్ హూగో' పేరు వినని నేటి విద్యార్థులుండరు. ఆంగ్లేయకవిగా నప్రతిమానప్రతిష్ఠఁగన్న 'బెన్ని

సకా' మహాశయుఁ డొకమాటు 'విక్టర్ హూగో' ను గూర్చి
రచించిన పద్యగుచ్ఛములో

“నాటక రచనలోనే కాదు, కథాసృష్టిలోఁగూడ
నీవు విష్టరువేసుమీ! శూన్యాశామేఘముల పడుగులు,
శుష్కభయజీమూతముల పేకలు సంధించి చిక్కని నేత
నేసి, కథావయనరంగమున విజయశంఖము పూరించినవాఁ
డవు : మనుష్యుల బాష్పముల కధీశ్వరుఁడవు : శిశువత్సలుఁ
డవు : వయసు ముదిరినవాఁడవైనను వన్నె తఱుంగని యైంద్ర
జాలికకవితావిద్యాఖిద్యోతుఁడవు”

అని ప్రశంసించినాఁడు. ఈ ప్రశంసావాక్యములన్నియు
రవీంద్ర కవీంద్రుని కన్వయించుననుట సత్యము.

రవీంద్రుని లేఖనిలో స్పర్శ వేధి కలదు. అతఁడు పట్టిన
దేదికాని బంగారము కానిదిలేదు. † అతఁడు కవిమాత్రుఁడు
కాఁడు : వాగ్దేయకారకుఁడును. అతఁడు శబ్దముల శాసించి
నాఁడు. తన్మూలమున లోకశంకరుఁ డైనాఁడు. ఇప్పటికిఁ
గవీశులెందఱో పుట్టిరి : కావ్యసృష్టి కావించిరి; కాని రవీం
ద్రునిలో నొక విశిష్టత కలదు. అతఁడు మైత్రీదేవతనుగూర్చి
తీవ్రతపస్సుచేసినాఁడు : ఆమెను భూమికే గొనివచ్చినాఁడు :
సువర్ణమయమైన గుడికట్టి యామెను దానిలో నెలకొల్పి
నాఁడు : ఉర్విలోఁగల సర్వఖండముల యాత్రికులు జాతి మత
వర్ణభేద నిరపేక్షముగా నిరంతర మీ పుణ్యక్షేత్రము సేవింప
వీలు కలిగించినాఁడు రవీంద్రుఁడు. నిఖలజనోపాస్యమైన
వరివస్యారహస్యము నేల నాలుగుచెఱుగులకు ప్యాపింపఁ

† Nullum tetigit, quod non ornavit. (Nothing did
he touch, which he did not adorn.)

జేసినాడు. యెవ్వఁ డేబాస మాటాడిననేమి? ఏ మూల వసించిననేమి? ఏకులమువాడైననేమి? ఏవన్నె తోలుదాల్చిననేమి? అందఱము విశ్వకుటుంబమునకుఁ జెందినవారమే యను తృప్తి తుష్టి పుష్టి మన మనసులు నిండించు కవిత్వ మీతనివలె మనకిచ్చిపోయిన కవులెందఱున్నారు?

శాంతిని కేతనవాసులకు విశ్వ భార తీవి ద్యౌర్ధ్వలకు మాత్రమేకాక కళోపాసకుల కందఱకు రవీంద్రుఁడు గురుదేవుడుగా జగద్విశ్రుతుఁడైనాడు. అన్నిజాతుల యాదరాభిమానములు చూటగొని, విశ్వసాహిత్య పరీక్షక సమితివారి మన్నన వడసిన మతిమంతుఁడని మాత్రమేకాదు రవీంద్రునికిఁ బ్రపంచము జోహారులర్పించినది. దైవి యెవ్వరి పాద్యే వియో, భూతదయ యే మనుజులమతమో, సత్య మేమానవుల వ్రతమో, అహింస యేపురుషుల భూమిలోఁబుట్టెనో, సర్వజనసౌఖ్య మే దేశీయుల యాశాస్యమో, యాభారతీయుల సనాతనసంస్కృతికి నవయుగ ప్రతినిధియని రవీంద్రుని లోకము జయపెట్టినది.

అధిక సుఖ త్తిలో సాటిభారమణులతోఁ దులతూగ లేకున్నను భారతమాత రాధాకృష్ణునివంటి వేదాంతిని, భోసువంటి భూతతత్వజ్ఞుని, రామ నువంటి భౌతికశాస్త్ర వేత్తను, గాంధీవంటి మహాత్ముని, రవీంద్రునివంటి కవీంద్రుని, దనకిచ్చినదని లోక మా కల్పాంతము కృతజ్ఞతాంజలితో నీ తల్లికి ధన్యవాదము లిర్పింపదా!

ప్రతిసరవత్సరము సౌరస్వతరంగమునఁ బ్రపంచమున ముకుటాదుమానముగు పదవి నాక్రమించు మహానీయునికి

నోబెలు బహుమాన మీయఁబడుచునేయున్నది. రవీంద్రుఁడీ బహుమతి నొందినపిదప నలువదిమంది వాఙ్మయధురంధరులీ నలువదియేండ్లలో నీయులుపా సంపాదించఁగలిగిరి. కాని యిలలోఁగల యక్షరాస్యులలో రవీంద్రునికున్న పలుకుబడి మఱొక్కని కేల రాలేదు? ఆయన కవితాగుణమైన విశ్వ జననత మఱొక్కని రచనలో లేకపోవుటయే కారణము.

ఉదాత్త శాంత గంభీరస్ఫుర్తికి నెలవై, యాధ్యాత్మిక తేజస్సాందర్యమునకు నిలయమైన రవీంద్రుని శుంభ స్ఫూర్తిదర్శనసంపత్తికి నోచుకొనిన వారికిమాత్రమే యానువాదీయుని యార్హప్రకాశ్తి యనుభవైక వేద్యము. ఆ పుణ్యపురుషునికి సమకాలికులముగా జననమంది, దేవుఁ డిచ్చిన కనుఱుండి, చూడ నవకాశముండి, యాయనకను కలియదృష్టమునొందని భారతీయులు నిజముగా దురదృష్ట వంతులే!

అక్షరములనుబట్టి శీలనిర్ణయముచేయు విజ్ఞులున్నారు. అట్టివారిలో † మేల్బంతిగా విఖ్యాతికెక్కిన ఫ్రెంచిమహా శయఁడు క్రెపియో జామిక్ పండితుఁడొకనాఁడు ‡ జర్మను విద్వాంసుఁడగు కీసర్లింగు కడ కరిగి, మీయొద్ద † మహాత్ములు వ్రాసిన యక్షరములున్నవా? ఉన్నచో నాకొక్కమాటు చూపింతురా? యని యడిగెను. వెంటనే కీసర్లింగు తన చెంతఁగల పెద్దల వ్రాతలెన్నో చూపించెను. అవ్రాత లెవ్వియు జామిక్ పండితునికిఁ దృప్తిగలిగింపలేదు. కాని

† Cripieux-Zamin, the great French graphologist.
‡ 2 Hermann Keyserling

రవీంద్రుడు తనకు వ్రాసిన లేఖలు కీసర్లింగు తెచ్చి చూపించి నంతనే, 'అహా, దివ్యాక్షరములు! మంగళాక్షరములు! ఈ రమ్యాక్షరములతో సరితూగునవి కలవా? యూరపు, ఖండపునడువనపుమహోజ్వలదశ ప్రారంభమైనది మొదలు నేసిట్టి వ్రాత చూచి యెఱుంగను,' అని యా వృద్ధుడు-రవీంద్రునికన్న నెన్నో యేండ్లు పెద్దవాడు-జామీ పండితుఁ డానందబాప్సములు విడిచినాడట!

చిత్రలేఖకుడు గాఁగూడ రవీంద్రుడు ప్రసిద్ధుఁడే. మాటలతోఁగాక, గీతలతోను వన్నెలతోను భావములు వెలువరింప నేర్పుగలవాడని, పదములతో వాగొనరాని విషయములుగూడ రవీంద్రుడు బొమ్మలు గీచి రంగరించి, తన్ముఖమునఁ జూపఱి యంతరంగముల కెక్కింపఁగలఁడని చిత్రకళావిశారదుల యభిప్రాయము.

చీకటిసముద్రముమీఁదఁ బ్రేమజ్యోతితరంగములు చిత్రించి మనకిచ్చి 'యివిగో, యివి మీరు చూచి, మీ నేత్రా మయములు కుదుర్చుకొనుఁ' డని చెప్పిపోయినవాడు రవీంద్రుడు. ఆయనమాటలు పెడచెవిఁబెట్టి, తెప్పలువ్రాల్చి, తెఱవకుండుఘేని మనది తుదివఱకు గ్రుడ్డిబ్రదుకే.

రవి కానలేనివానిని గవి కాంచునట. ఇఁకఁ గవీంద్రుడైన రవీంద్రుని కసాధ్యమేముండును? అట్టి మహాపురుషుని దివ్యకథాతీర్థము నేవించితిమి. మన కింక మంగళముల కేమి కొదవ?

ఓం కాంతి శాంతి శాంతి.

